

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı

**TÜRKİYE’DEKİ FİNANSAL KAPSAYICILIĞIN
PARASAL AKTARIM MEKANİZMASINA ETKİLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

Ayhan YEŞİLBAŞ

**Danışman
Doç. Dr. Emrah DOĞAN**

İstanbul – 2025

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Ayhan YEŞİLBAŞ

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Türkiye'deki Finansal Kapsayıcılığın Parasal Aktarım Mekanizmasına Etkileri Üzerine Bir Araştırma

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Ekonomi ve Finans

Tezin Türü : Doktora

Tezin Tarihi : 03.07.2025

Sayfa Sayısı : 138

Tez : Doç. Dr. Emrah DOĞAN

Danışmanları

Dizin Terimleri : Finansal kapsayıcılık; parasal aktarım mekanizması; enflasyon; finansal erişim; para politikası; Türkiye; ARDL; FMOLS

Türkçe Özet : Türkiye'nin finansal kapsayıcılık düzeyi ölçülerek; Türkiye'nin Parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Ayhan YEŞİLBAŞ

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı

TÜRKİYE’DEKİ FİNANSAL KAPSAYICILIĞIN
PARASAL AKTARIM MEKANİZMASINA ETKİLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

Ayhan YEŞİLBAŞ

Danışman

Doç. Dr. Emrah DOĞAN

İstanbul – 2025

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ayhan YEŞİLBAŞ

.../.../2025

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ayhan YEŞİLBAŞ' ın Türkiye'deki Finansal Kapsayıcılığın Parasal Aktarım
Mekanizmasına Etkileri Üzerine Bir Araştırma adlı tez çalışması, jürimiz tarafından
Ekonomi ve Finans anabilim dalı, Ekonomi ve Finans bilim dalında DOKTORA tezi
olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Cem SAATCIOĞLU

Üye

Prof. Dr. Erginbay UĞURLU

Üye

Prof. Dr. Bülent EŞİYOK

Üye

Doç. Dr. Ebru Gül YILMAZ

Üye

Doç. Dr. Emrah DOĞAN
(Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20..

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin finansal sektördeki etkileri, ülkelerin ekonomik yapılarında önemli değişiklikler oluştururken, bu değişimlerin en derin izleri finansal kapsayıcılık kavramında görünmektedir. Finansal kapsayıcılık, bireylerin ve işletmelerin uygun maliyetli ve güvenilir finansal ürünlere erişimini sağlayarak, sosyal adaletin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesi açısından kritik bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Türkiye özelinde, özellikle düşük gelirli grupların finansal hizmetlere erişiminin artırılması, ekonomik kırılganlıkların azaltılması ve makroekonomik istikrarın güçlendirilmesi amacıyla geliştirilecek politikalar açısından stratejik öneme sahiptir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyerek, kapsayıcı bir finansal yapının para politikasının etkinliği üzerindeki rolünü ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, 2007-2024 dönemini kapsayan çalışmada iller, bölgeler ve ülke düzeyinde Finansal Kapsayıcılık Endeksi (TFKE) oluşturulmuş; ardından söz konusu endeksin enflasyon, döviz kuru, faiz oranları ve konut fiyatları gibi makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisi ARDL ve FMOLS yöntemleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, finansal kapsayıcılığın enflasyonu azaltmak suretiyle para politikasının etkinliğini artırdığını ortaya koymaktadır.

Finansal kapsayıcılığın artırılması, yalnızca günümüzün ekonomik sorunlarına çözüm sunmakla kalmayıp, aynı zamanda gelecekte karşılaşılması muhtemel yapısal risklere karşı daha dirençli bir ekonomi inşa edilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizmasının etkinliği üzerindeki rolü yalnızca bir araştırma konusu değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma ve küresel refah açısından da stratejik bir zorunluluk niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal kapsayıcılık; parasal aktarım mekanizması; enflasyon; finansal erişim; para politikası; Türkiye; ARDL; FMOLS

SUMMARY

The effects of globalization and technological advancements on the financial sector have led to significant transformations in the economic structures of countries, with some of the most profound reflections observed in the concept of financial inclusion. Financial inclusion, by ensuring affordable and reliable access to financial products and services for individuals and businesses, emerges as a key mechanism for promoting social justice and fostering sustainable economic growth. In the case of Türkiye, enhancing access to financial services—particularly for low-income groups—holds strategic importance in reducing economic vulnerabilities and strengthening macroeconomic resilience.

The primary objective of this study is to examine the effects of financial inclusion on the monetary transmission mechanism in Türkiye, and thereby to understand the potential role of an inclusive financial system in enhancing the effectiveness of monetary policy. To this end, a Financial Inclusion Index (TFKE) was constructed at the provincial, regional, and national levels for the period between 2007 and 2024. The relationship between this index and key macroeconomic variables—such as inflation, exchange rate, interest rates, and housing prices—was analyzed using ARDL and FMOLS methods. The empirical findings indicate that financial inclusion enhances the effectiveness of monetary policy primarily by contributing to lower inflation.

Improving financial inclusion not only helps address present-day economic challenges but also enables the construction of a more resilient economy against potential future structural risks. In this context, the role of financial inclusion in the functioning of the monetary transmission mechanism should not merely be considered an academic issue, but rather a strategic necessity for sustainable development and global welfare.

Keywords: Financial inclusion; monetary transmission mechanism; inflation; financial access; monetary policy; Türkiye; ARDL; FMOLS

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
EKLER LİSTESİ	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM FİNANSAL KAPSAYICILIK

1.1. Finansal Kapsayıcılık ve Benzer Diğer Finansal Kavramlar.....	6
1.1.1. Finansal kapsayıcılık kavramı	6
1.1.2. Finansal erişim.....	6
1.1.3. Finansal okuryazarlık	7
1.1.4. Finansal hizmetler	7
1.1.5. Finansal dışlama	8
1.2. Finansal Kapsayıcılığın Ölçülmesi	9
1.2.1. Finansal kapsayıcılık endeksi boyutları.....	10
1.2.2. Finansal kapsayıcılık endeksi ölçme yöntemleri	10
1.3. Finansal Kapsayıcılığın Makroekonomik Kavramlarla İlişkileri	14
1.3.1. Finansal kapsayıcılık ve büyüme ilişkisi	15
1.3.2. Finansal kapsayıcılık ve kalkınma ilişkisi	16
1.3.3. Finansal kapsayıcılık ile yoksulluk ve gelir eşitsizliği ilişkisi	17
1.3.4. Finansal kapsayıcılık ve kayıt dışı ekonomi ilişkisi	19
1.4. Parasal Aktarım Mekanizması.....	20
1.4.1. Parasal aktarım mekanizmasının kanalları	20
1.4.2. TCMB parasal aktarım mekanizması	24
1.4.3. Finansal kapsayıcılıkla parasal aktarım mekanizması ve para politikası ilişkisi	25
1.5. Araştırmanın Genel Çerçevesi.....	26
1.5.1. Araştırmanın temel soruları	26
1.5.2. Araştırmanın amacı.....	27
1.5.3. Araştırmanın kısıtları	27
1.5.4. Araştırmanın evreni	28

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Finansal Kapsayıcılık Endeksi Oluşturan Çalışmalar.....	30
2.2. Finansal Kapsayıcılığın Enflasyon Üzerine Etkilerini İnceleyen Araştırmalar	33
2.3. Finansal Kapsayıcılığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	36
2.4. Finansal Kapsayıcılığın Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	41
2.5. Finansal Kapsayıcılığın Diğer Değişkenler Üzerine Etkilerini İnceleyen Araştırmalar.....	44
2.6. Finansal Kapsayıcılığın Öncülleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ TÜRKİYE

UYGULAMASI

3.1. TFKE'nin Ölçümüne Yönelik Verilerin Elde Edilmesi	55
3.2. Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Ölçümü.....	58
3.3. Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Kontrolü	60
3.4. İl Bazlı Finansal Kapsayıcılık Endeksi.....	61
3.5. Bölge Bazlı Finansal Kapsayıcılık Endeksi.....	62
3.6. Ülke Bazlı Finansal Kapsayıcılık Endeksi	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ VE PARASAL

AKTARIM MEKANİZMASI İLİŞKİSİ

4.1. Veri Seti ve Yöntem	68
4.2. Zaman Serisi Analizi	72
4.2.1. TUFİ değişkeni zaman serisi	72
4.2.2. KFE zaman serisi analizi	73
4.2.3. KFO zaman serisi analizi.....	74
4.2.4. DK zaman serisi analizi	74
4.2.5. Reel GSYİH zaman serisi analizi	76
4.2.6. MFO zaman serisi analizi	77
4.2.7. Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi zaman serisi analizi.....	78
4.3. Durağanlık	78
4.4. ARDL Uygulaması	81
4.4.1. ARDL eş bütünleşme sınır testi sonuçları	82
4.4.2. ARDL uzun dönem katsayıları	83
4.4.3. ARDL hata düzeltme modeli	84
4.5. Ekonomik Modele İlişkin Tanısal ve Değerlendirme Test İstatistikleri.....	86
4.5.1. Hata terimlerinin normal dağılım testi.....	86

4.5.2. Otokorelasyon testi	87
4.5.3. Değişen varyans sınaması.....	87
4.5.4. Yapısal kırılma testi.....	88
4.5.5. Model kurma hatası sınaması	89
4.6. FMOLS Uygulaması.....	90
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	92
KAYNAKÇA	100
EKLER.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ADF	:	Geliştirilmiş Dickey-Fuller Testi
ARDL	:	Otoregresif dağıtılmış gecikmeli eş bütünüşme modeli
ASEAN-5	:	Malezya, Tayland, Filipinler, Endonezya ve Vietnam
CO₂	:	Karbondioksit
DK	:	Döviz kuru
DPTR	:	Dinamik Panel eşik değer yaklaşımı
DSGE	:	Dinamik Stokastik Genel Denge
ECM	:	Hata düzeltme modeli
FGLS	:	Uygulanabilir genelleştirilmiş en küçük kareler
FKE	:	Finansal Kapsayıcılık Endeksi
FMOLS	:	Düzeltilmiş en küçük kareler
GSYİH	:	Gayri safı yurt içi hasıla
HP	:	Hodrick-Prescott
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
İBBS	:	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
KFE	:	Konut Fiyat Endeksi
KFO	:	Kredi Faiz Oranı
KMO	:	Kaiser- Meyer- Olkin
MFO	:	Mevduat faiz Oranı
OECD	:	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
PCA	:	Temel Bileşenler Analizi
PTT	:	Posta ve Telgraf Teşkilatı
SAARC	:	Güney Asya Bölgesel İş birliği Derneği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. İnsani gelişme endeksi.....	11
Tablo 2. Sarma'nın finansal kapsama düzeyi	14
Tablo 3. Türkiye'de finansal kuruluşların aktif büyüklüğü (Eylül 2023, milyar TL) “	28
Tablo 4. Araştırmada kullanılan finansal kapsayıcılık boyutları ve değişkenler.....	55
Tablo 5. İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması.....	57
Tablo 6. Finansal kapsayıcılık boyutları, değişkenleri ve ağırlıkları.....	59
Tablo 7. KMO ve Bartlett testi.....	61
Tablo 8. Bölgelere göre finansal kapsayıcılık endeksi	63
Tablo 9. Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi	65
Tablo 10. Değişkenler ve açıklamaları	70
Tablo 11. Sabitli model birim kök testleri.....	80
Tablo 12. Sabitli ve trendli model birim kök testleri	81
Tablo 13. Eş bütünleşme sınır testi sonuçları.....	83
Tablo 14. ARDL (2, 1, 2, 1, 2, 1, 0) modeli uzun dönem katsayıları.....	83
Tablo 15. ARDL (2, 1, 2, 1, 2, 1, 0) modeli hata düzeltme modeli sonuçları.....	85
Tablo 16. Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi tablosu.....	87
Tablo 17. Breusch-Pagan-Godfrey testi sonuç tablosu	88
Tablo 18. Ramsey RESET test sonuçları.....	90
Tablo 19. FMOLS model sonuçları	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Finansal dışlanma çeşitleri	9
Şekil 2. Parasal aktarım mekanizması	24
Şekil 3. İBBS'ye göre Türkiye'nin bölgeleri.....	58
Şekil 4. İllere göre finansal kapsayıcılık endeksi(2024-Aralık)	62
Şekil 5. Bölgelere göre finansal kapsayıcılık endeksi(2024-Aralık).....	64
Şekil 6. Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi(2024-Aralık).....	66
Şekil 7. TUFİE değışkeni zaman serisinin grafiğı.....	72
Şekil 8. LogTUFİE değışkeni zaman serisinin grafiğı.....	73
Şekil 9. KFE zaman serisi grafiğı.....	73
Şekil 10. KFO zaman serisi grafiğı	74
Şekil 11. DK zaman serisi grafiğı	75
Şekil 12. LogDK zaman serisi grafiğı.....	75
Şekil 13. Reel GSYİH zaman serisi grafiğı.....	76
Şekil 14. LogGSYİH zaman serisi grafiğı.....	77
Şekil 15. Mevduat faiz oranının grafiğı	77
Şekil 16. TFKE zaman serisi grafiğı.....	78
Şekil 17. Hata terimlerinin normallik testi.....	86
Şekil 18. CUSUM ve CUSUMQ test grafikleri.....	89

EKLER LİSTESİ

Ek A. İllerin Finansal Kapsayıcılık Endeksi	116
Ek B. Bölgelerin Finansal Kapsayıcılık Endeksi.....	119
Ek C. Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi	120

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında göstermiş olduğu destek ve anlayıştan dolayı tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Emrah DOĞAN; tez izleme komitesinde yer alarak katkılarını sunan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Bülent EŞİYOK ve Sayın Doç. Dr. Ebru Gül YILMAZ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Finansal piyasaların küreselleşmesi ve teknolojik gelişmelerin ilk olarak finans sektöründe etkilerini göstermesiyle birlikte, kalkınma literatüründe uzun süredir tartışılan "finans mı kalkınmayı tetikler, yoksa kalkınma mı finansı?" sorusu yeniden önem kazanmıştır. Bu tartışma çerçevesinde finansal sistemlerin sadece ekonomik büyümenin değil, aynı zamanda gelir dağılımı ve sosyal eşitliğin şekillenmesinde de kritik bir rol oynadığı kabul görmektedir. Özellikle düşük gelirli ve finansal sistemin dışında kalan kesimlerin finansal hizmetlere erişimlerinin artırılması, hem mikro hem de makro düzeyde ekonomik kırılganlıkların azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır (World Bank, 2016).

Kapsayıcı bir finansal sistem, toplumun dezavantajlı kesimlerinin finansal hizmetlere erişimini mümkün kılarak kaynak tahsisini iyileştirmekte; bu sayede hem gelir eşitsizliğini azaltmakta hem de sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Dolayısıyla finansal kapsayıcılık, yalnızca bir sosyal politika aracı değil, aynı zamanda para politikalarının etkinliğini artırabilecek bir makroekonomik mekanizma olarak da değerlendirilmektedir. Ülkelerin finansal sistemlerinin ne derece kapsayıcı olduğu, hem mevcut ekonomik yapıların sağlığı hem de gelecekteki kalkınma stratejilerinin başarısı açısından önemli ipuçları barındırmaktadır.

Finansal kapsayıcılık, bireylerin ve işletmelerin uygun maliyetli ve güvenilir finansal ürün ve hizmetlere erişimini ifade eder (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2012). Bu kavram, özellikle küreselleşmenin ve dijitalleşmenin hız kazandığı son yıllarda daha fazla önem kazanmış; gelir eşitsizliği, yoksullukla mücadele, sosyal kalkınma ve ekonomik istikrar gibi çok sayıda politika alanında merkezi bir değişken haline gelmiştir. Finansal kapsayıcılık gibi çok boyutlu ve farklı makroekonomik değişkenlerle ilişkili kavramların sağlıklı biçimde analiz edilebilmesi için, öncelikle doğru ve güvenilir şekilde ölçümleri gerekmektedir. Ancak ülkelerin finansal sistemleri arasındaki yapısal farklılıklar, veri kısıtları ve ölçümde karşılaşılan metodolojik güçlükler nedeniyle evrensel geçerliliğe sahip bir finansal kapsayıcılık endeksi (FKE) geliştirmek güçtür. Bu nedenle, ülke özelinde geliştirilen endeksler aracılığıyla finansal kapsayıcılık düzeyinin yerel dinamikler ışığında analiz edilmesi, hem politika yapıcılar hem de akademik çevreler açısından daha anlamlı sonuçlar

retmektedir. Literatürde finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve sosyal eşitlik üzerindeki etkileri oldukça kapsamlı biçimde incelenmiş olmasına rağmen, finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmalar gerek dünya genelinde gerekse Türkiye özelinde oldukça sınırlıdır.

Parasal aktarım mekanizması, merkez bankalarının uyguladığı para politikalarının finansal piyasalar aracılığıyla reel ekonomi üzerindeki etkilerini nasıl ve ne ölçüde gösterdiğini açıklayan temel bir teorik çerçevedir. Bu mekanizma; faiz oranı, kredi hacmi, varlık fiyatları, döviz kuru ve beklentiler gibi çeşitli kanallar aracılığıyla işler. Ancak söz konusu kanalların etkinliği, yalnızca merkez bankalarının aldığı kararlarla değil, aynı zamanda bu kararların ekonomi genelinde kimler tarafından ve nasıl karşılandığıyla da doğrudan ilişkilidir. Finansal sistemin tüm toplumsal kesimleri kapsayacak şekilde yapılandırılması, para politikası sinyallerinin daha geniş bir kesime hızla ulaşmasına olanak tanıyarak aktarım mekanizmasının etkililiğini artırmaktadır.

Bu bağlamda, finansal kapsayıcılık düzeyinin parasal aktarım mekanizmasının işleyişi üzerindeki etkisinin analiz edilmesi, para politikalarının başarısını değerlendirmek açısından kritik öneme sahiptir. Finansal hizmetlere erişimin sınırlı olduğu ekonomilerde, merkez bankalarının uyguladığı politika değişikliklerinin etkileri toplumun yalnızca belirli kesimlerinde hissedilmekte, bu da para politikalarının bütünsel etkinliğini azaltmaktadır. Oysa kapsayıcı bir finansal sistem, mikro düzeyde ekonomik aktörlerin finansal karar alma süreçlerine daha aktif katılımını sağlarken, makro düzeyde para politikası araçlarının daha öngörülebilir ve etkili sonuçlar üretmesine imkân tanımaktadır. Bu nedenle, finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini ortaya koymak, yalnızca teorik bir katkı değil, aynı zamanda para politikalarının tasarımı açısından da pratik bir gerekliliktir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye özelinde geliştirilecek bir finansal kapsayıcılık endeksi aracılığıyla, finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Çalışmada öncelikle il, bölge ve ülke düzeyinde finansal kapsayıcılığı ölçmeye yönelik olarak bir endeks tasarlanmıştır. İllere ait endeks, yerel düzeyde kapsayıcılık altyapısının gelişimini değerlendirme ve bölgesel

teşvik politikalarına yön verme açısından önemli bir araç olacaktır. Bölge düzeyinde ölçüm yapılırken, Türkiye İstatistik Kurumu'nun Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde oluşturduğu sosyoekonomik bölge sınıflandırmaları esas alınmıştır. Ülke düzeyinde ise, bölgesel endekslerinin verileri kullanılarak Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi (TFKE) oluşturulmuştur.

Ardından, geliştirilen TFKE'nin parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkileri ekonometrik yöntemlerle incelenmiştir. Bu doğrultuda, TFKE'nin parasal aktarım mekanizmasındaki etkilerini nasıl şekillendirdiği analiz edilmiştir. Çalışmada hem uzun dönemli hem de kısa dönemli ilişkilerin ortaya konulması amacıyla ARDL ve FMOLS gibi ekonometrik tekniklerden yararlanılmıştır.

Araştırmanın ana problemi, **"Finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkileri nelerdir?"** sorusudur. Bu soruya yanıt ararken öncelikle finansal kapsayıcılığı ölçebilecek bir endeks geliştirilmiş, ardından bu endeksin geçerliliği test edilerek ve son aşamada parasal aktarım mekanizmasıyla olan ilişkisi detaylı biçimde analiz edilmiştir.

Bu çalışma, hem yöntemsel yaklaşımı hem de uygulama kapsamı açısından mevcut literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Bu çalışmayla öncelikle Türkiye'nin finansal sistemine uygun bir finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmaya çalışarak 2007-4.Çeyrek/2024-4.Çeyrek yılları arasında illerin, bölgelerin ve Türkiye'nin finansal kapsayıcılık düzeyleri ölçülmüştür. Oluşturulan finansal kapsayıcılık endeksi Sarma endeksini baz almakla birlikte; kullanılan boyutların farklılığı ve bölge endeksinden ülke endeksi oluşturulmasıyla farklılıklar içermektedir. Ayrıca bu çalışma, Türkiye'de finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz eden ilk kapsamlı ampirik araştırmadır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca finansal kapsayıcılığın düzeyini ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda bu yapının para politikasının etkinliği üzerindeki rolünü inceleyerek hem literatüre teorik katkı sağlamakta hem de politika yapıcılara pratik anlamda yön gösterici bilgiler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, TFKE ile enflasyon arasında negatif ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, finansal kapsayıcılığın para politikası etkinliğini artıran bir unsur olarak işlev gördüğünü ortaya koymakta ve para politikasının toplumsal etki alanını genişlettiğini göstermektedir. Böylece bu çalışma, yalnızca yeni bir endeks geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda Türkiye

ekonomisinde para politikasının etkililiğini artıracak yapısal reformlara da ışık tutmaktadır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. İkinci bölümde finansal kapsayıcılık ve parasal aktarım mekanizmasına ilişkin teorik literatür incelenmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'ye özgü bir finansal kapsayıcılık endeksi tasarlanmış ve hesaplamalar yapılmıştır. Dördüncü bölümde söz konusu endeksin parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkileri ekonometrik modeller yardımıyla analiz edilmiştir. Beşinci ve son bölümde ise elde edilen bulgular ışığında sonuçlar ve politika önerileri sunulmuştur.

Bu çalışmayla birlikte, Türkiye'nin finansal kapsayıcılık düzeyinin zaman içindeki gelişimini izlemek mümkün hale gelirken, aynı zamanda bu yapının para politikasının etkinliği üzerindeki potansiyel etkileri de daha net şekilde ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KAPSAYICILIK

Finansal kapsayıcılık, yalnızca bireylerin ve işletmelerin finansal hizmetlere erişimini artırmakla kalmaz; aynı zamanda yoksullukla mücadele, gelir eşitsizliğinin azaltılması, toplumsal dışlanmanın önlenmesi ve ekonomik kırılganlıkların hafifletilmesi gibi birçok küresel sorunun çözümüne katkı sağlayan çok boyutlu bir politika aracıdır. Özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde, resmi finansal sistemin dışında kalan milyonlarca bireyin tasarruf, kredi, sigorta ve ödeme sistemlerine erişiminin sağlanması; ekonomik fırsatlara katılımı artırarak hem sosyal hem de ekonomik kapsayıcılığı güçlendirmektedir. Bu durum, kapsayıcı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Dünya Bankası, IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar da finansal kapsayıcılığı yalnızca ekonomik kalkınma açısından değil; sosyal istikrarın sağlanması, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve demokratikleşme süreçlerinin desteklenmesi açısından da temel bir unsur olarak değerlendirmektedir (World Bank, 2014; OECD, 2020).

Ayrıca dijitalleşmenin hızlandığı ve ekonomik şokların daha sık yaşandığı küresel bir ortamda, finansal kapsayıcılık krizlere karşı dayanıklı ekonomik yapılar inşa etmenin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde, dijital ödeme sistemleri ve mobil bankacılık uygulamaları aracılığıyla birçok ülkede bireylerin sosyal yardımlara ve temel finansal hizmetlere ulaşımı kolaylaşmış; bu da finansal kapsayıcılığın kriz dönemlerinde ekonomik kırılganlıkları hafifletici etkisini açık biçimde ortaya koymuştur (Demirgüç-Kunt vd., 2022).

Finansal kapsayıcılık (financial inclusion), finans literatüründe sıklıkla başka kavramlarla karıştırılan, çok boyutlu bir yapıya sahip bir olgudur. Henüz üzerinde evrensel bir uzlaşa sağlanmış tekil bir tanımı bulunmamakla birlikte, genel anlamda bireylerin ve işletmelerin uygun maliyetli, güvenilir ve ihtiyaçlarına uygun finansal ürün ve hizmetlere sürekli erişimi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, erişim, kullanım ve kalite gibi boyutlar üzerinden değerlendirilmekte ve ölçülmektedir (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2017).

Bu bölümde öncelikle finansal kapsayıcılık kavramı tanımlanarak, ardından bu kavramın finans literatüründeki yeri incelenmiştir. Daha sonra ise, finansal dışlanma, finansal gelişim, finansal istikrar, finansal erişim ve finansal okuryazarlık gibi kavramlarla olan ilişkisi teorik bir çerçevede ele alınmıştır. Bu sayede finansal kapsayıcılığın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kurumsal yapılarla nasıl iç içe geçtiği detaylı biçimde ortaya konulmuştur.

1.1. Finansal Kapsayıcılık ve Benzer Diğer Finansal Kavramlar

Bu bölümde başta Finansal kapsayıcılık olmak üzere finans literatüründe bu kavramla ilişkilendirilen veya zaman zaman da birbirlerinin yerine kullanılmaya çalışılan kavramların tanımlamaları üzerinde durulmuştur.

1.1.1. Finansal kapsayıcılık kavramı

Finansal kapsayıcılık için evrensel bir tanım mevcut değildir. Bu durum, kavramın çok sayıda kavramı içermesi ve birçok finansal kavramla ilişkili olması sebebiyledir.

Finansal kapsayıcılık; bireylerin ve firmaların, finansal ürünlere erişimini ve kullanımını artırmayı hedeflerken düşük gelirli bireylerin veya az avantajlı grupların finansal sistemden dışlanmasını önlemeye çalışmaktadır (Demirgüç-Kunt, Beck ve Honohan, 2008; Atkinson ve Messy, 2013). Finansal kapsayıcılığın artırılabilmesi için; finansal hizmetlere kolaylıkla ulaşılabilmesi, finansal ürünlerin bir ihtiyacı karşılaması veya ulaşılmaya değer olması, finansal ürünlerin maliyetlerinin uygun olması veya herhangi bir fiyat baremi oluşturmaması ve finansal okuryazarlık seviyesinin artırılması gerekmektedir.

1.1.2. Finansal erişim

Bireylerin veya firmaların; kredi, mevduat, sigorta, ödeme, tasarruf ve sermaye piyasaları gibi finansal ürünlere ulaşabilmesini “finansal erişim” kavramı ifade etmektedir.

Finansal erişim kavramı, finansal ürünlerin kullanılmasından ziyade finansal ürünlerin varlığı ve ulaşılabilirliğiyle ilgilenir (Claessens, S. 2006). Bununla birlikte finansal erişimin artırılması için; finansal ürünlerin bir ihtiyacı karşılayabilmesi, fiyat engellerinin olmaması, arzu edilen ihtiyacı kaliteli bir şekilde karşılaması ve çeşitli

olması gerekmektedir. Finansal ürünlerin maliyetleri, kültürel engeller ve tercihler nedeniyle finansal erişimde kısıtlı ilerlemeler yaşanmış olsa da internet altyapısının yaygınlaşması ve finansal okuryazarlığın artmasıyla finansal erişim daha avantajlı bir hale gelmiştir.

1.1.3. Finansal okuryazarlık

Genel olarak finansal okuryazarlık ve finansal eğitim kavramları karıştırılsa da arasında belirli farklar bulunmaktadır. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) finansal eğitimi; tüketicilerin ve yatırımcıların finansal ürünler ve kavramlar konusunda bilgi sahibi olmalarını artıran, bilgilendirme ve öğrenme yoluyla finansal riskler ile fırsatları tanımalarına, bilinçli tercihler yapmalarına ve yardım alabilecekleri kaynakları öğrenmelerine yardımcı olan bir süreç olarak tanımlamaktadır (OECD, 2012). Bu sayede bireylerin finansal refahlarını artıracak güven ve becerileri geliştirmeleri sağlanmaktadır. Finansal eğitim bir süreç olarak tanımlanırken, finansal okuryazarlık ise finansal eğitim sürecinde elde edilen finansal bilginin ve becerinin davranışa dönüşmüş halini ifade etmektedir. Kullanıcı, finansal bilgi ve becerisiyle kendi faydasını artıracak veya risklerini azaltacak finansal kararlar aldığı zaman finansal okuryazar olarak adlandırılmaktadır (OECD, 2012). Bireylerin veya firmaların; finansal ürünleri anlama, değerlendirme, karşılaştırma ve bilinçli finansal kararlar alma yeteneği finansal okuryazarlık olarak adlandırılabilir (Lusardi ve Mitchell, 2014).

1.1.4. Finansal hizmetler

Finans piyasaları, ekonomik birimlerin elde ettikleri gelirlerin tamamını harcamaktan kaçınarak bir tasarruf fazlası oluşturduğu ve bu fazla tasarrufları, harcama ihtiyacı olan diğer birimlere yönlendirdiği alanlar olarak tanımlanabilir (Mishkin, 2007). Finans sektörü, fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki ilişkiyi sunduğu finansal hizmetler aracılığıyla organize eder. Bu hizmetler arasında bankacılık, sigorta, kredi, tasarruf, yatırım, emeklilik sistemleri, sermaye piyasaları ve ödeme sistemleri yer almaktadır.

Finansal hizmetler, sadece çeşitlilik açısından değil, aynı zamanda bu hizmetlerin erişilebilirliği, kullanılabilirliği ve kullanıcı dostu olması açısından da değerlendirilmelidir. Hizmetlerin yaygınlığı kadar, bu hizmetlere ulaşmak için gerekli

bilgi, beceri ve dijital altyapının varlığı da finansal kapsayıcılık açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, finansal okuryazarlık düzeyi, dijital erişim imkânları, işlem ve bilgi maliyetlerinin düşüklüğü gibi unsurlar, finansal hizmetlerin etkin kullanımını doğrudan etkilemektedir.

Finans sektörü, sunduğu hizmetlerle ekonomideki fon akışlarını doğru şekilde yönlendirerek hem reel sektörün hem de para ve sermaye piyasalarının etkinliğine katkı sağlamaktadır. Piyasalardaki işlem hacminin artması, finansal sistemin daha etkin işlemesine olanak tanımakta ve risklerin daha iyi yönetilmesine yardımcı olmaktadır.

Finansal hizmetlerin toplumun tüm kesimleri tarafından erişilebilir, uygun maliyetli ve sürdürülebilir şekilde sunulması, finansal kapsayıcılığın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

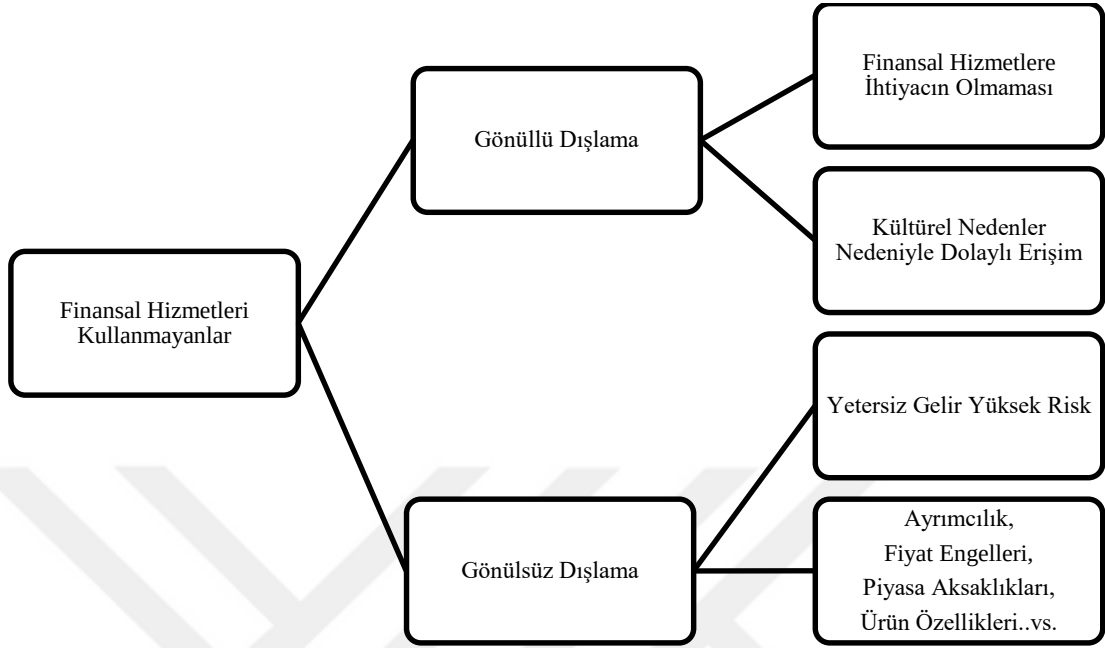
1.1.5. Finansal dışlama

Finansal dışlama, bireylerin veya grupların finansal sistemden gönüllü ya da gönülsüz olarak uzak kalmaları ve finansal hizmetlerden yeterince faydalanamamaları durumudur (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2012). Finansal hizmetlerin arzı artsa bile, bu hizmetlere erişimde yaşanan engeller, özellikle sosyoekonomik eşitsizlikler, finansal dışlamanın temel sebeplerinden biridir (Beck, Demirgüç-Kunt ve Martinez Peria, 2007). Örneğin düşük gelirli, düşük eğitim seviyesine sahip veya kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin finansal kurumlara fiziksel ve dijital erişimleri sınırlı olabilir (Allen vd, 2016). Ayrıca finansal okuryazarlık eksikliği, kültürel engeller ve güven eksikliği de finansal hizmetlerin kullanımını kısıtlayan önemli faktörlerdir (Atkinson ve Messy, 2012).

Bu bağlamda finansal kapsayıcılık, sadece finansal hizmetlerin piyasaya arz edilmesi değil, bu hizmetlerin herkes için ulaşılabilir, uygun maliyetli ve kullanılabilir olmasını hedefler (World Bank, 2018). Finansal dışlama ise bu hedefin tam tersi olup, bireylerin çeşitli sebeplerle bu hizmetlerden mahrum kalmasıdır.

Finansal dışlama kavramını daha iyi anlamak için, farklı dışlama türlerinin sınıflandırılması faydalı olabilir. Bu noktada Dünya Bankası'nın finansal dışlama çeşitlerine dair sınıflandırması önemli bir referans olarak kullanılabilir (World Bank,

2013). Aşağıda Şekil 1’de Dünya Bankasının finansal dışlama türlerini sınıflandırmıştır.

Şekil 1. Finansal dışlanma çeşitleri

Kaynak: World Bank, 2013: 16’den alınmıştır.

Şekil 1 incelendiğinde, finansal dışlamanın sadece yapısal ve ekonomik engellerden değil, aynı zamanda bireylerin gönüllü tercihleriyle de ortaya çıktığı görülmektedir. Bu nedenle finansal dışlamanın tamamen ortadan kaldırılması zordur, ancak özellikle gönülsüz dışlamanın önlenmesi için politika ve müdahaleler kritik önem taşımaktadır.

Güncel örnekler olarak, pandemi döneminde birçok düşük gelirli ve dijital erişimi sınırlı nüfusun mobil bankacılık ve dijital ödeme sistemlerine erişimde sorun yaşadığı gözlemlenmiştir (Demirgüç-Kunt vd., 2022). Ayrıca bazı Afrika ülkelerinde banka şube sayısının yetersizliği ve kırsal bölgelerdeki altyapı eksiklikleri finansal dışlamanın devam etmesine neden olmaktadır (AFI, 2021).

1.2. Finansal Kapsayıcılığın Ölçülmesi

Finansal kapsayıcılık ölçülürken, bu kavramı etkileyen değişkenler boyut olarak eklenmektedir. Çalışmada finansal kapsayıcılık; finansal erişim, finansal kullanım ve finansal kalite boyutlarında incelenerek ölçülmüştür. Finansal erişim, finansal

sektörün ürünlerine erişimin durumunu ölçmektedir. Finansal kullanım ise ilgili finansal ürünlerin ne şekilde kullanıldığını ölçmektedir. Finansal kalite boyutu ise ilgili ürünlerin kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadıklarını göstermektedir.

Çalışmada; finansal erişim, finansal kullanım ve finansal kalite boyutları kullanılarak ülke düzeyinde, bölge düzeyinde ve il düzeyinde finansal kapsayıcılık endeksi hesaplanmıştır.

1.2.1. Finansal kapsayıcılık endeksi boyutları

Finansal kapsayıcılık, karmaşık bir yapıya sahip olduğu için ölçüm işlemi oldukça zordur. Finansal kapsayıcılık ölçümünde bu kavramı etkileyen benzer değişkenler boyut olarak eklenmektedir. Finansal kapsayıcılık gibi karmaşık kavramlar, çok boyutlu yapılarla incelenerek tek boyuta veya rakama indirgenir ve hem zaman içinde hem de diğer ülkelerle karşılaştırılması daha kolay hale gelir.

1.2.2. Finansal kapsayıcılık endeksi ölçme yöntemleri

Finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulan çalışmaların incelendiğinde bu çalışmalarda üç farklı yöntemin öne çıktığı görülmektedir. Bu yöntemler; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen yöntem, Sarma Endeksi ve Temel Bileşenler Analizidir (Özgün, F. 2022). Finansal kapsayıcılık endeksinin hesaplama yöntemlerinin metodolojileri, benzerlikleri ve farklılıkları aşağıda incelenmiştir.

1.2.2.1. UNDP yöntemi

Finansal kapsayıcılık gibi çok boyutlu kavramların ölçülmesinde tek bir değişkene dayalı analizler yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle son yıllarda, İnsani Gelişim Endeksi (HDI) gibi farklı boyutları dikkate alan birleşik endeks oluşturma yöntemleri, finansal kapsayıcılık ölçümüne de uyarlanmaya başlanmıştır (Sarma, 2008; Cámara ve Tuesta, 2014). Ancak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Gelişim Endeksi (HDI) doğrudan finansal kapsayıcılıkla ilgili bir endeks değildir. HDI, eğitim, sağlık ve gelir gibi sosyal göstergeleri temel alan çok boyutlu bir gelişim ölçüm aracıdır. Buna rağmen, HDI'nin hesaplama metodolojisi—örneğin boyutsal normalize etme, ağırlıklandırma ve geometrik ortalama kullanımı—finansal kapsayıcılık gibi karmaşık ve çok boyutlu

kavramların ölçümünde esin kaynağı olmuş ve Sarma (2008), Cámara ve Tuesta (2014) gibi çalışmalarda bu metodoloji benzer şekilde uyarlanarak finansal kapsayıcılık endeksleri geliştirilmiştir. UNDP, HDI'yi oluştururken eğitim boyutunda okula gitme yılı ve ortalama okula gitme yılı, sağlık boyutunda doğumda beklenen yaşam süresi ve gelir boyutunda ise kişi başı gelir düzeyi gibi değişkenleri kullanmaktadır.

Boyut endeksleri hesaplanırken aşağıda belirtilen formül kullanılmaktadır.

$$Boyut\ Endeksi = \frac{Gerçek\ Değer - Minimum\ Değer}{Maksimum\ Değer - Minimum\ Değer} \dots \dots \dots (1)$$

Boyut endeksi hesaplanırken esasen veriler standardize edilerek 0 ile 1 arasına dönüştürülmektedir. Verilerin bir nevi logaritması alınarak standardize edilmektedir. Boyut endeksleri hesaplamasında minimum ve maksimum değerler aşağıda Tablo 1’de belirtilen değerler olarak alınmaktadır.

Tablo 1. İnsani gelişme endeksi

Boyut	Değişken	Minimum	Maksimum
Eğitim	Okula Gitme Yılı	0	18
Eğitim	Ortalama Okula Gitme Yılı	0	15
Sağlık	Doğumda Yaşam Beklentisi	20	85
Gelir	Kişi Başı GSYİH (\$)	100	75000

Kaynak: UNDP, (2020)

Boyut endeksleri yukarıdaki Tablo 1.’deki en küçük ve en büyük değerler kullanılarak her boyutun finansal kapsayıcılık üzerindeki etkisine göre ağırlıklar (w) atanır. Bu ağırlık değerleri 0 ile 1 arasında atanır ($0 \leq w_i \leq 1$). Sonrasında atanan ağırlık değerleriyle boyut değerleri çarpılmak suretiyle boyut endeksleri hesaplanır. Boyut endeksi hesaplama formülü aşağıdadır.

$$Boyut\ Endeksi = Boyut\ Ağırlığı \frac{Gerçek\ Değer - Minimum\ Değer}{Maksimum\ Değer - Minimum\ Değer} \dots (2)$$

Daha sonra; eğitim, sağlık ve gelir boyutları geometrik ortalama alınarak birleştirilir. İnsani Gelişme Endeksi aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır.

$$\text{İnsani Gelişme Endeksi} = (I_{\text{sağlık}} \cdot I_{\text{eğitim}} \cdot I_{\text{Gelir}})^{1/3} \dots\dots\dots(3)$$

Bu hesaplama tekniği, özellikle Sarma (2008) tarafından önerilen çok boyutlu finansal kapsayıcılık ölçüm yöntemine benzemektedir. Aynı zamanda Cámara ve Tuesta (2014) da UNDP yöntemine benzer şekilde erişim, kullanım ve kalite bileşenlerini içeren bir endeks geliştirmiştir. Dolayısıyla UNDP yöntemi doğrudan kullanılsa da, benzer normalizasyon ve ağırlıklandırma tekniğiyle literatürde yer almaktadır.

Bununla birlikte, bu yöntemde belirlenen maksimum ve minimum değerlerin bazen yapay veya subjektif olması nedeniyle eleştiriler yapılmakta ve alternatif yöntem arayışları da devam etmektedir (Park ve Mercado, 2015). Ancak, özellikle veri karşılaştırılabilirliğinin sağlanması açısından bu tür endeks yapıları hala yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

1.2.2.2. Sarma yöntemi

Finansal kapsayıcılığın çok boyutlu bir kavram olması, ölçüm yöntemlerinin de bu çok boyutluluğu dikkate alan bir yapıda kurgulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Sarma (2008) tarafından geliştirilen yöntem, finansal kapsayıcılığı ölçmek amacıyla literatürde sıkça başvurulanan yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Sarma yöntemi, yapısal olarak UNDP tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi metodolojisinden esinlenmiştir. Ancak söz konusu yöntemin İnsani Gelişme Endeksi yaklaşımından belirgin farklılıkları da bulunmaktadır. Bu farklılıklar, yöntemin kavramsal çerçevesini daha iyi anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Sarma yönteminde, boyut endeksleri hesaplanırken boyut ağırlıklarının hesaplamasında ilk farklılık ortaya çıkmaktadır. UNDP yönteminde her boyuta, o boyutun insani gelişme üzerindeki görece etkisine göre farklı ağırlıklar ($0 \leq w_i \leq 1$) atanmaktadır. Bu ağırlıklar genellikle uzman görüşü veya literatür temelli varsayımlarla belirlenmekte olup, yöntemin öznel yanlarını artırmaktadır. Buna karşılık, Sarma yöntemi her boyuta eşit önem atfederek tüm ağırlıkları 1 olarak alır. Böylece, tüm boyutların finansal kapsayıcılığa katkısının eşit olduğu varsayılır ve yöntem, subjektif ağırlık atama sorununu bertaraf etmeye çalışır.

UNDP yaklaşımında her değişken için minimum ve maksimum değerler dışsal olarak önceden tanımlanır. Bu durum, farklı veri kümelerinde tutarsızlıklara veya yapay sınırlandırmalara neden olabilmektedir. Sarma yöntemi ise, minimum ve maksimum değerleri analiz edilen veri kümesi içerisindeki gerçek gözlemler üzerinden belirlemektedir. Böylece, veriyle daha tutarlı ve bağlamsal olarak daha sağlam bir endeks üretimi sağlanır.

Bir diğer farklılık ise finansal kapsayıcılık endeksi hesaplanırken ortaya çıkmaktadır. UNDP yöntemi, boyut endekslerinin geometrik ortalamasını kullanmaktadır. UNDP yaklaşımı, her boyut için hesaplanan endeks değerlerinin geometrik ortalamasını alarak birleşik endeksi oluşturur. Sarma yöntemi ise finansal kapsayıcılık endeksini oluştururken ideal mesafeye uzaklığını ölçmek için aşağıdaki formül ile ifade edilen ters Öklid mesafesini kullanmaktadır.

$$FKE = 1 - \frac{\sqrt{(w_1 - d_1)^2 + (w_2 - d_2)^2 + (w_3 - d_3)^2}}{\sqrt{(w_1)^2 + (w_2)^2 + (w_3)^2}} \dots \dots \dots (4)$$

w: ağırlık

d: boyut değeri

Sarma yöntemi, tüm boyutlara eşit ağırlık (w=1) atadığından, genel formül aşağıdaki gibi sadeleştirilir

$$FKE = 1 - \frac{\sqrt{(1-d_1)^2 + (1-d_2)^2 + \dots + (1-d_n)^2}}{\sqrt{n}} \dots \dots \dots (5)$$

n: boyut sayısı

Ölçülen finansal kapsayıcılık endeksi 0 ile 1 arasında yer alır. Finansal kapsayıcılık endeksinde 0 finansal dışlamayı, 1 ise tam finansal kapsamı ifade etmektedir. Sarma, çalışmasında finansal kapsayıcılık düzeylerini aşağıdaki Tablo 2'deki gibi gruplandırmıştır.

Tablo 2. Sarma'nın finansal kapsama düzeyi

Finansal Kapsama Endeksi	Finansal Kapsama Düzeyi
$0 \leq \text{FKE} < 0.3$	Düşük Finansal Kapsama
$0.3 \leq \text{FKE} < 0.5$	Orta Finansal Kapsama
$0.5 \leq \text{FKE} \leq 1$	Yüksek Finansal Kapsama

Kaynak: Sarma, (2008)

Sarma yönteminin en çok eleştirilen yönlerinden biri, tüm boyutlara eşit ağırlık verilmesi yoluyla farklı boyutların finansal kapsayıcılığa etkisinin homojen kabul edilmesidir. Bu durum, bazı boyutların diğerlerine göre daha etkili olabileceği gerçeğini göz ardı edebilir. Bu nedenle literatürde, temel bileşenler analizi (PCA), faktör analizi veya istatistiksel optimizasyon yöntemleri ile ağırlıkların dinamik olarak belirlendiği alternatif endeks yöntemleri de geliştirilmiştir (Cámara ve Tuesta, 2014; Park ve Mercado, 2015)

1.2.2.3. Temel bileşenler analizi

Temel bileşenler analizi (PCA) de çok boyutlu faktörleri tek boyuta indirmek için sıklıkla kullanılan veri indirgeme yöntemidir. Bu yöntem verilerdeki değişkenleri daha az sayıda temel bileşen dediği değişkenlerle temsil eder. Bu temel bileşen denilen yeni değişkenler asıl değişkenlerin doğrusal fonksiyonu olduğu kabul edilir. Çoklu doğrusallık probleminin bu yöntemde bir problem teşkil etmemesinin analizin yaygın kullanılmasında etkisi vardır. Temel bileşenler analizi yapılmadan önce verilerin standardize edilmesi ve aykırı gözlemler bulundurmaması önemlidir. Daha sonra paket program vasıtasıyla 1 ila 4 arasında bir endeks elde edilir. Temel bileşenler analizi genellikle boyut indirmek, yüksek boyutlu verileri görselleştirmek ve verilerdeki korelasyonu azaltarak daha anlamlı analiz yapmak için kullanılır (Abdi ve Williams, 2010).

1.3. Finansal Kapsayıcılığın Makroekonomik Kavramlarla İlişkileri

Bu bölümde finansal kapsayıcılığın; büyüme, yoksulluk ve kalkınma gibi makroekonomik kavramlarla ilişkileri üzerinde durulmuştur.

1.3.1. Finansal kapsayıcılık ve büyüme ilişkisi

Finansal sistem ile büyüme ilişkisi üzerine yapılan ilk teorik tartışmalar 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bagehot (1873) ve Schumpeter (1911), finansal piyasaların kaynak tahsisini iyileştirerek üretken yatırımları artırdığı ve dolayısıyla büyümeyi desteklediğini savunmuşlardır. Bu yaklaşım, daha sonraki çalışmalarda da ampirik olarak test edilmiş ve finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Goldsmith, 1969; King ve Levine, 1993; Rousseau ve Wachtel, 2000).

Son yıllarda ise finansal gelişmenin alt bileşeni olan finansal kapsayıcılık, büyüme üzerindeki etkileri bakımından ayrı bir araştırma alanı hâline gelmiştir. Çünkü sadece finansal sistemin gelişmiş olması değil, bu sistemin tüm toplumsal kesimlere hizmet sunma kapasitesini ifade eden kapsayıcılığı büyümenin sürdürülebilirliği açısından belirleyici bir faktördür (Demirgüç-Kunt vd., 2015).

Finansal kapsayıcılık ilk olarak sermayenin doğru kanallara aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Finansal kapsayıcılık, marjinal tasarruf sahiplerinin (özellikle düşük gelir gruplarının) finansal sisteme dâhil edilmesini sağlayarak kaynakların daha etkin sektörlerle yönelmesini kolaylaştırır (Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine, 2007). Bu durum, yatırımların artmasına ve büyümenin hızlanmasına katkı sağlar. Finansal kapsayıcılık ikinci olarak girişimciliği ve istihdamı artırmak suretiyle büyümeye destek olur. Finansal hizmetlere erişim, mikro ve küçük ölçekli işletmelerin sermaye ihtiyaçlarını karşılamasına olanak tanır. Bu da yeni iş kurma, mevcut işletmeleri büyütme ve yenilikçi faaliyetleri artırma yoluyla ekonomik büyümeye pozitif etki eder (Klapper, 2012; Cámara ve Tuesta, 2014). Finansal kapsayıcılık üçüncü olarak tüketimi ve iç talebi destekleyerek büyümeye yardımcı olur. Finansal erişimi olan bireyler, gelirlerini daha etkin yönetebilir, kredi kullanabilir ve finansal şoklara karşı daha dayanıklı hâle gelir. Bu durum hane halkı tüketimini ve dolayısıyla toplam iç talebi artırır (Cull, Ehrbeck ve Holle, 2014). Finansal kapsayıcılık dördüncü olarak finansal derinleşme yoluyla verimlilik artışları sağlayarak büyümeye yardımcı olur. Finansal kapsayıcılığın artması, finansal sistemin derinleşmesine katkı sağlar; bu da finansal aracılık maliyetlerini düşürerek büyümeyi doğrudan destekler (Sahay vd., 2015). Finansal kapsayıcılık beşinci olarak gelir eşitsizliğini azaltarak büyümeye yardımcı olur. Bazı çalışmalarda finansal kapsayıcılığın yalnızca büyümeyi değil, aynı

zamanda bu büyümenin topluma daha dengeli yayılmasını da sağladığı belirtilmektedir (Park ve Mercado, 2015; Zins ve Weill, 2016).

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedenselliğin olduğu çalışmalar bulunmaktadır (King ve Levine, 1993; Rousseau ve Wachtel 2000; Beck, Levine ve Loayza, 2000; Calderón ve Liu, 2003; Saci, Giorgioni ve Holden, 2009; Sahay, Cihak, N'Diaye, Barajas, Mitra, Kyobe ve Yousefi, 2015). Bununla birlikte finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedenselliğin bulunduğunu çalışmalar da bulunmaktadır (Luintel ve Khan, 1999; Ahmed ve Hasnu, 2009; Avcı, 2022).

Dünya Bankası'nın Global Findex (2021) verilerine göre, düşük ve orta gelirli ülkelerde finansal erişimi olan bireylerin oranındaki %30'luk artış, bu ülkelerde GSYİH büyümesiyle korelasyon göstermektedir. Cámara ve Tuesta (2014), finansal kapsayıcılık endeksi ile kişi başına düşen GSYİH arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sahay vd. (2015), finansal kapsayıcılığın artmasının uzun vadede büyümenin kalitesini ve sürdürülebilirliğini artırdığını bulmuştur. Özetle, finansal kapsayıcılık doğrudan ve dolaylı kanallar yoluyla ekonomik büyümeyi destekleyen önemli bir araçtır. Literatürde bu ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu birçok ampirik çalışmayla ortaya konmuştur. Ancak etki düzeyi ülkelerin yapısal özelliklerine göre değişebilmektedir.

1.3.2. Finansal kapsayıcılık ve kalkınma ilişkisi

Finansal kapsayıcılık, yalnızca ekonomik büyüme üzerinde değil, aynı zamanda daha geniş bir kavram olan kalkınma üzerinde de belirleyici etkiler oluşturmaktadır. Kalkınma, yalnızca kişi başına düşen gelir artışını değil; aynı zamanda gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması, sağlık ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi gibi sosyal ve yapısal dönüşümleri de içermektedir (Sen, 1999; Todaro ve Smith, 2015). Bu bağlamda finansal kapsayıcılık, bireylerin ve işletmelerin finansal hizmetlere erişimini kolaylaştırarak yalnızca büyüme değil, kapsayıcı kalkınma hedeflerine ulaşılmasında da kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Finansal kapsayıcılığın kalkınmaya katkısı çok boyutludur. İlk olarak, finansal hizmetlere erişimin artırılması, bireylerin üretken faaliyetlere katılımını

kolaylaştırmakta ve gelir elde etme potansiyellerini yükseltmektedir. Bu durum, özellikle düşük gelirli kesimlerin ekonomik sisteme entegrasyonunu sağlayarak yoksulluğun azaltılmasına katkı sunmaktadır (Demirgüç-Kunt vd., 2015). İkinci olarak, finansal kapsayıcılık sosyal eşitsizlikleri azaltıcı bir işleve sahiptir. Kadınlar, kırsal kesimlerde yaşayan bireyler ve dezavantajlı grupların finansal sistem dışında kalmaları, ekonomik potansiyelin atıl kalmasına yol açmaktadır. Bu grupların finansal araçlara erişiminin artırılması hem bireysel refahı hem de toplam faktör verimliliğini desteklemektedir (Zins ve Weill, 2016).

Finansal kapsayıcılığın kalkınma ile ilişkisi, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma çerçevesi içinde de değerlendirilmektedir. 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG), finansal kapsayıcılığı dolaylı olarak pek çok hedefin gerçekleştirilmesinde araç olarak tanımlamaktadır. Özellikle Hedef 1 (Yoksulluğun Azaltılması), Hedef 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği), Hedef 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve Hedef 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) bağlamında, finansal kapsayıcılık yoluyla sağlanan ekonomik katılım, sürdürülebilir kalkınma çabalarını desteklemektedir (UNDP, 2017).

Sonuç olarak, finansal kapsayıcılığın sadece ekonomik büyüme üzerinde değil, aynı zamanda sosyal adalet, fırsat eşitliği ve sürdürülebilirlik gibi kalkınmanın temel bileşenleri üzerinde de olumlu etkiler yarattığı geniş bir literatürle ortaya konmuştur (Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine, 2007; Cámara ve Tuesta, 2014; Sahay vd., 2015). Bu nedenle, kalkınma politikalarının oluşturulmasında finansal kapsayıcılığı artırıcı stratejiler, uzun vadeli refah artışı ve sosyal kapsayıcılık açısından önem arz etmektedir.

1.3.3. Finansal kapsayıcılık ile yoksulluk ve gelir eşitsizliği ilişkisi

Finansal kapsayıcılık, temel olarak tüm bireylerin, özellikle düşük gelir grubundakilerin finansal sisteme erişimini kolaylaştırarak, onların tasarruf, kredi, ödeme, sigorta gibi hizmetlerden yararlanmasını sağlar (Sarma, 2008). Bu erişim, bireylerin ekonomik fırsatlara katılımını artırır, gelirlerini artırmalarına ve risklerini yönetmelerine imkân tanır. Finansal kapsayıcılık sayesinde düşük gelirli bireyler, birikimlerini güvenli ve üretken alanlarda değerlendirebilir, yatırım yapabilir, girişimcilik faaliyetlerine finansman bulabilir ve dolayısıyla istihdam yaratılmasına

katkıda bulunabilirler (Şahin, 2018). Böylece, finansal sistemin yaygınlaşması, ekonomik büyümenin tabana yayılmasını sağlar ve gelir dağılımındaki uçurumu azaltır (World Bank, 2018; Inaba ve Omar, 2020). Özellikle finansal erişimin artmasıyla işlem maliyetlerinin azaldığı, girişimcilik gibi yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan faktörleri devreye sokarak ekonomik büyümeyi teşvik ederek adil gelir dağılımına ve finansal istikrarın sağlanmasına yardım ettiği araştırmalarda vurgulanmıştır (Alvi ve Shahid, 2018; Haan, Pleninger ve Sturm, 2022; Dahmani ve Makram, 2024). Finansal kapsayıcılığın çeşitli bölgelerde yoksulluk oranını azalttığı belirlenmiştir (Anwar, Uppun, Tri ve Reviani, 2016; Koomson, Villano ve Hadley, 2020).

Modern iktisatçılar, sürdürülebilir büyümenin yalnızca makro düzeyde üretim artışı değil, aynı zamanda gelir dağılımında adalet ve sosyal kapsayıcılık yaratması gerektiğini vurgulamaktadır (Stiglitz, 2012). Ancak tarihsel olarak gözlemlenen birçok durumda, ekonomik büyüme gerçekleşse bile gelir dağılımı daha adaletsiz hale gelebilmiştir (Park ve Mercado, 2018). Bu nedenle büyümenin adil paylaşımı, düşük gelir gruplarının ekonomik fırsatlara erişimi ile mümkün hale gelir. Bu noktada, finansal kapsayıcılık; gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır.

Finansal sistem dışında kalan bireyler, tasarruflarını değerlendirme, yatırım yapma veya girişimcilik faaliyetlerine katılma imkanından yoksun kalmakta, bu da fırsat eşitsizliğini artırmaktadır. Bu bağlamda, düşük gelirli grupların finansal sisteme entegrasyonu, yalnızca bireysel refah düzeyini değil, aynı zamanda toplam ekonomik üretkenliği artırarak gelir eşitsizliğini azaltmaya katkı sağlar (Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine, 2007).

Finansal kapsayıcılığın gelir eşitsizliğine etkisi üzerine yapılan ampirik çalışmalar, bu ilişkinin özellikle düşük gelirli ülkelerde daha belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Koomson, Villano ve Hadley (2020), Gana’da yürüttükleri çalışmada finansal kapsayıcılığın yalnızca yoksulluk oranlarını değil, aynı zamanda Gini katsayısını da düşürdüğünü saptamışlardır. Benzer şekilde, Omar ve Inaba (2020), düşük gelir gruplarının finansal hizmetlere erişiminin artırılmasının, istihdam ve sermaye birikimi yoluyla eşitsizlikleri azalttığını göstermiştir.

Ancak bazı araştırmalar, finansal kapsayıcılığın otomatik olarak gelir eşitsizliğini azaltmadığını da vurgulamaktadır. Le vd. (2019), bazı gelişmekte olan ÷lkelerde finansal genişlemenin yalnızca belirli grupların lehine çalıştığını, bu durumun gelir eşitsizliğini daha da derinleştirdiğini belirtmiştir. Bu durum, finansal hizmetlerin kimlere ve nasıl sunulduğunun kritik önemini ortaya koymaktadır. Nitekim Allen, Klapper ve Demirgüç-Kunt (2015), finansal kapsayıcılığın etkili olabilmesi için sistemin düşük gelirli bireyler tarafından erişilebilir, düşük maliyetli ve sürdürülebilir bir yapıya sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde, finansal kaynakların verimsiz alanlara yönelmesi, finansal istikrarı ve gelir eşitliğini olumsuz etkileyebilecektir.

Sonuç olarak, finansal kapsayıcılık; yalnızca bireysel finansal refahı değil, aynı zamanda makro düzeyde ekonomik eşitliği sağlamada da potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin etkinliğe dönüşebilmesi, erişimin yaygınlaştırılması, hizmetlerin kapsayıcı tasarımı ve regölasyonların etkinliği gibi çok boyutlu faktörlere bağlıdır. Finansal kapsayıcılık, dolaylı olarak da gelir eşitsizliğini azaltmak suretiyle yoksulluğun giderilmesine yardımcı olmaktadır (Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine ,2007; Park ve Mercado, 2018; Omar ve Inaba,2020; Doğan ve Güler, 2021; Küçük ve Zor, 2022).

1.3.4. Finansal kapsayıcılık ve kayıt dışı ekonomi ilişkisi

Finansal hizmetlere erişimin artması kayıt dışı ekonomiyi azaltmaktadır. Finansal kapsayıcılık artırılarak uzun vadeli finansal stratejiler geliştirilmesinin kayıt dışı ekonominin kalıcı olarak küçölmesine katkı sağladığını (Cama, Emara ve Trabelsi, 2024) savunan çalışmalar olmasına karşın; bazı çalışmalarda özellikle diğital finansal hizmetlerin ve mobil bankacılığın yaygınlaşmasının kayıt dışı ekonominin gelişimine katkı sağlayabileceği (Kelikume, 2021; Alhassan, Li, Reddy ve Duppati, 2019) vurgulanan çalışmalar da bulunmaktadır. Finansal kapsayıcılıkla kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkide; ÷lkenin gelir düzeyi, diğital altyapısı ve finansal okuryazarlık seviyesi gibi faktörlerin de etkisi bulunmaktadır.

Bu noktada, finansal kapsayıcılığın sadece kayıt dışı ekonomiyi azaltmakla sınırlı olmayan, aynı zamanda makroekonomik politika araçlarının etkinliğini doğrudan etkileyen bir unsur olduğu gör÷lmektedir. Özellikle merkez bankalarının

para politikası kararlarının ekonomi geneline yayılabilmesi, finansal sistemde yer alan aktörlerin büyüklüğü ve çeşitliliğiyle doğrudan ilişkilidir. Finansal hizmetlerin daha geniş kesimlere ulaşması, para politikasının aktarım kanallarının daha etkin işlemlerini sağlayarak, politika faizleri gibi araçların tüketim, yatırım ve enflasyon üzerindeki etkilerini güçlendirebilmektedir. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde para politikasının ekonomi üzerindeki etkilerinin hangi mekanizmalarla gerçekleştiği ve bu süreçte finansal kapsayıcılığın rolü detaylı biçimde ele alınmıştır.

1.4. Parasal Aktarım Mekanizması

Çalışmanın ana eksenini oluşturan parasal aktarım mekanizması bağlamında, finansal kapsayıcılığın bu mekanizmanın farklı kanalları üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Parasal aktarım mekanizmasının beş temel kanalı bu çalışmada temel alınan teorik çerçeveyi oluşturmaktadır (Mishkin, 1996; Bernanke ve Gertler, 1995; Taylor, 1995; TCMB, 2020). Bu nedenle, bu bölümde Türkiye örneği üzerinden parasal aktarım mekanizması detaylı olarak incelenmektedir.

Para politikası uygulamaları ekonomiyi hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilemektedir. Uygulanan para politikası araçlarının makroekonomik değişkenleri nasıl, hangi kanallar üzerinden, ne ölçüde ve ne kadar sürede etkilediği parasal aktarım mekanizmaları ile açıklanmaktadır (Ülgen, G. (2016).

Bu kapsamda, Türkiye'nin parasal aktarım mekanizması genel hatlarıyla ele alınarak ve finansal kapsayıcılığın bu mekanizma üzerindeki etkilerini ölçmek için seçilen değişkenler tanımlanmıştır. Çalışmada kullanılan TÜFE, KFE gibi makroekonomik veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi kaynaklarından temin edilmiştir ve ilgili bölümlerde açıkça belirtilmiştir. Parasal aktarım mekanizmasını anlamak için beş temel kanal bu bölümde detaylıca ele alınmıştır.

1.4.1. Parasal aktarım mekanizmasının kanalları

Parasal aktarım mekanizmasının işleyişi ve ekonomiyi etkilemeleri temelde beş farklı kanaldan açıklanmaktadır. Bu kanallar; faiz kanalı, varlık fiyatları kanalı, döviz kuru kanalı, kredi kanalı ve beklenti kanalı ile açıklanmaktadır (Ülgen, G., 2016). Bu kanalların yapısı, büyüklüğü veya açıklığı ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Aşağıda

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) parasal aktarım mekanizmasındaki bu kanallar ve bu kanalların etkilerini anlamak için seçilen değişkenler hakkında bilgi verilmiştir.

1.4.1.1. Faiz kanalı

Para politikasının reel ekonomi üzerindeki etkisini açıklayan en temel aktarım yollarından biri faiz kanalıdır. Bu kanala göre, merkez bankası politika araçlarını kullanarak para arzını artırdığında, piyasa faiz oranları üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşur (Mishkin, 1996; Bernanke ve Gertler, 1995). Düşen faiz oranları yatırım harcamaları ile tüketici kredileri yoluyla toplam talebi artırır ve bu artış çarpan etkisiyle milli gelirde genişlemeye yol açar (Blanchard ve Johnson, 2017).

Faiz oranlarındaki değişim, özellikle kısa vadeli mevduat ve kredi faizlerinde daha hızlı ve doğrudan bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle çalışmada, faiz kanalı göstergesi olarak “3 aya kadar vadeli Türk lirası mevduat faizi” tercih edilmiştir. Söz konusu oran, kısa vadeli faiz beklentilerini yansıtmaları ve merkez bankasının para politikası kararlarına yüksek duyarlılık göstermesi açısından uygun bir gösterge niteliğindedir (TCMB, 2023; BIS, 2019).

1.4.1.2. Varlık fiyatları kanalı

Merkez bankası, para politikasını genişletici yönde uyguladığında para arzını artırmaktadır (Mishkin, 1996). Para arzının artması sonucunda, talebin yükselmesiyle birlikte reel ve finansal varlıkların fiyatları artmaktadır (Bernanke ve Gertler, 1995). Varlık fiyatlarındaki artış, hane halkının servet değerini yükselterek tüketim harcamalarının artmasına yol açmaktadır (Keynes, 1936; Carroll, 2000). Tüketimdeki bu artış ise yatırım harcamalarının yükselmesini teşvik ederek milli gelirin büyümesini desteklemektedir (Blanchard ve Johnson, 2017). Çalışmada varlık kanalı için Konut Fiyat Endeksi (KFE) kullanılmıştır. Konut fiyat endeksi, Türkiye’de hane halkının servet yapısında önemli bir yer tuttuğu için tercih edilmiştir; bu nedenle finansal kapsayıcılığın varlık fiyatları kanalı üzerindeki etkilerini analiz etmek için uygun bir göstergedir (TCMB, 2023).

1.4.1.3. Döviz kuru kanalı

Esnek döviz kuru rejimini benimseyen dışa açık ekonomilerde döviz kuru kanalı para politikasının etkinliğinde önemli bir rol oynamaktadır (Ülgen, 2016; Obstfeld ve Rogoff, 1996). Merkez bankası, faiz oranlarını düşürmek veya açık piyasa işlemleri gibi araçlarla para arzını artırarak Türk lirasının değerini düşürebilir (Mishkin, 1996). Artan para arzı TL'nin değer kaybetmesine, buna karşılık dövizin değer kazanmasına yol açar (Bernanke ve Gertler, 1995). Ayrıca, faizlerin düşmesiyle birlikte, faiz getirisi azalan Türkiye piyasalarından yabancı sermayenin çıkışı hızlanabilir. Bu sermaye çıkışı döviz arzını azaltarak döviz kurunun daha da yükselmesine neden olur (Taylor, 1995). TL'nin değer kaybetmesi ihracatı artırarak toplam talep ve milli gelirin büyümesini destekler (Krugman ve Obstfeld, 2009). Döviz kuru kanalının etkisi, para politikasının genişletici veya daraltıcı olmasına ve dış ticaretin yapısına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir (Mishkin, 1996). Bu çalışmada döviz kuru kanalı göstergesi olarak TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru (2003=100) tercih edilmiştir. Bu gösterge, Türk lirasının diğer para birimleri karşısındaki satın alma gücünü ve rekabet gücünü enflasyon etkileriyle birlikte yansıtarak döviz kurunun enflasyon ve dış ticaret üzerindeki etkilerini kapsamlı şekilde analiz etmeye imkân sağlamaktadır (TCMB, 2023).

1.4.1.4. Kredi kanalı

Para politikasının toplam talep ve üretim üzerindeki etkisi kredi kanalı olarak tanımlanmaktadır (Ülgen, G. (2016). Para politikası, kredi kanalı aracılığıyla toplam talebi bankacılık ve kredi piyasaları üzerinden etkilemektedir (Mishkin, 1996; Bernanke ve Gertler, 1995; Ülgen, 2016). Merkez bankası, belirli para politikası araçları aracılığıyla sistemdeki toplam para arzını artırma yoluna gidebilir. Para arzının artması faizlerin azalmasına ve kredi talebinin artmasına sebep olmaktadır. Kredi arzının artmasıyla yatırımlar ile toplam harcamalar artmakta ve sonrasında üretim ve milli gelir artmaktadır (Bernanke ve Gertler, 1995; Taylor, 1995; TCMB, 2020). Kredi kanalı; bilanço kanalı ve nakit akım kanalıyla daha fazla etki de yapabilmektedir. Para arzının artması faizlerin azalmasına sonrasında firma nakit akışının artmasına ve net değerinin artmasına sebebiyet olmaktadır. Sonraki süreçten artan nakit akışı ve net değer daha düşük finansman maliyetleriyle toplam harcamaları artırmaktadır. Çalışmada kredi kanalı analizi için 3 ay vadeli ihtiyaç kredisi faiz oranı kullanılmıştır.

İhtiyaç kredisi faiz oranının tercih edilmesinin sebebi, bu oranın kısa vadeli ihtiyaç kredilerinde tüketiciler tarafından sıkça başvurulmuş bir gösterge olması ve borçlanma maliyetlerini doğrudan etkilemesidir. Merkez bankalarının uyguladığı para politikalarında, faiz oranlarının düşürülmesi bankaların kredi verme kapasitesini artırarak toplam talebin ve ekonomik aktivitenin yükseltilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. İhtiyaç kredisi faiz oranları, bu süreçte önemli bir bağlantı noktası teşkil etmektedir; zira bu oranlardaki düşüş, bireylerin borçlanma eğilimlerini artırarak ekonomideki toplam harcamaları teşvik etmektedir.

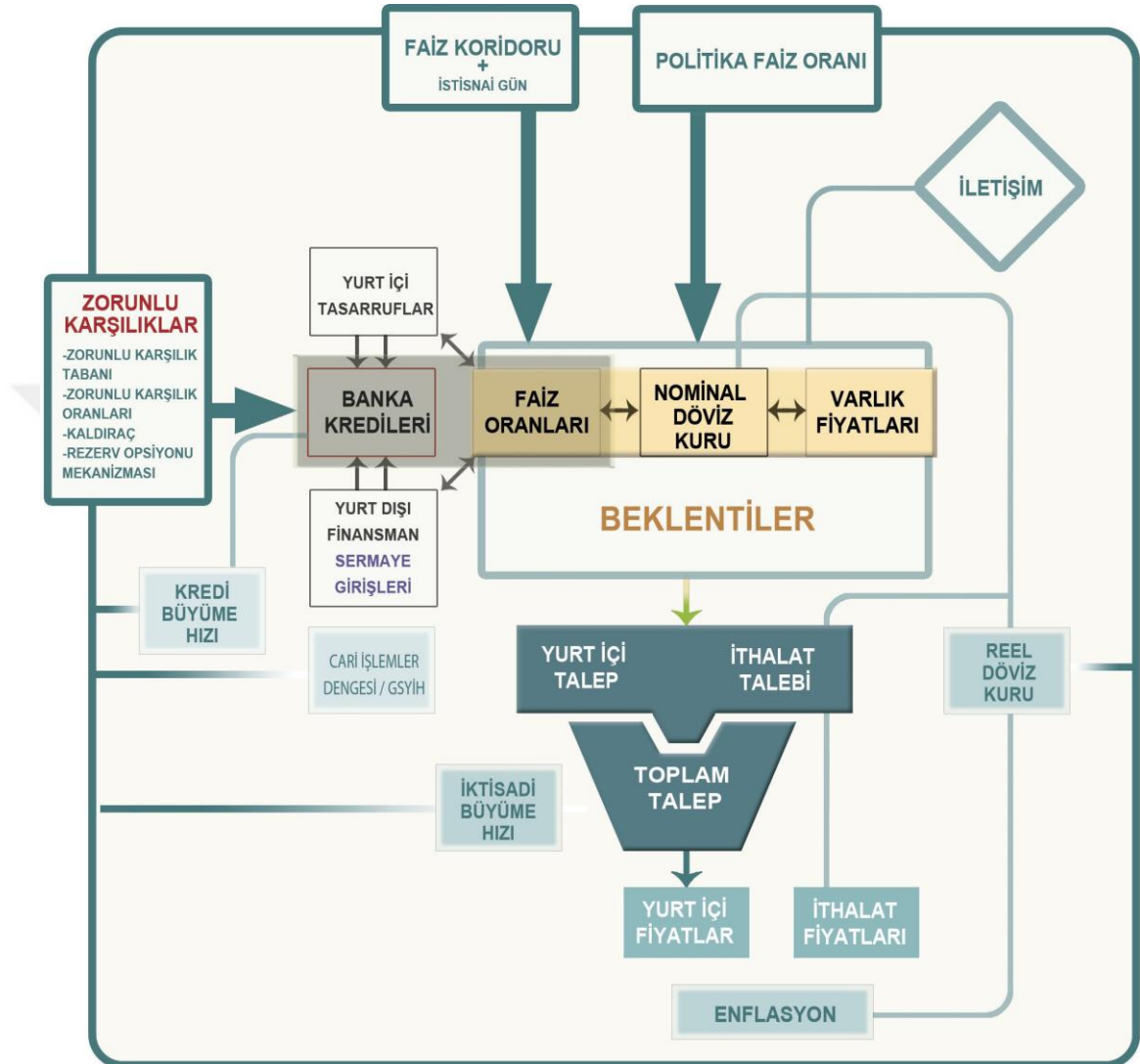
1.4.1.5. Beklenti kanalı

Beklentiler kanalı, para politikasının kontrolünün sadece merkez bankasında olmadığı, ekonomik aktörlerin geleceğe yönelik beklentilerinin para politikasının etkinliğinde kritik rol oynadığı bir mekanizmadır (Mishkin, 1996; Woodford, 2003). Merkez bankasının güvenilirliği ve şeffaflığı beklentilerin oluşumunda belirleyici olup, beklentiler kanalı aracılığıyla döviz kuru, faiz oranları ve varlık fiyatlarında değişikliklere neden olarak enflasyon ve üretim üzerinde etkili olmaktadır (Bernanke, 2007; Svensson, 2000). Bu çalışmada beklentiler kanalının göstergesi olarak TÜFE tercih edilmiştir. TÜFE'nin seçilme nedeni, fiyat istikrarına ilişkin ekonomik aktörlerin algılarının ekonomik kararları yönlendirmesi ve para politikasının aktarım sürecinde beklentilerin TÜFE üzerinden izlenebilmesidir (TCMB, 2023; Ülgen, 2016).

Parasal aktarım mekanizmasının teorik çerçevesi bu şekilde beş ana kanal etrafında şekillenirken, bu kanalların her ülkede aynı düzeyde ve aynı yönde işlemediği bilinmektedir. Ekonomik yapının derinliği, finansal piyasaların gelişmişlik seviyesi, kurumların etkinliği ve hane halkı davranışları gibi unsurlar, aktarım mekanizmasının ülkeye özgü biçimlerde işlemesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinde para politikasının etkilerinin hangi kanallar aracılığıyla gerçekleştiği, bu kanalların hangi araçlarla ölçüldüğü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) politika uygulamaları içinde bu mekanizmanın nasıl bir işleyişe sahip olduğu önem arz etmektedir. Aşağıda, Türkiye'de parasal aktarım mekanizmasının işleyişine ve çalışmada analiz edilen değişkenlerin bu mekanizma içerisindeki yerine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

1.4.2. TCMB parasal aktarım mekanizması

Aşağıda Şekil 2’de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) parasal aktarım mekanizması gösterilmiştir.

Şekil 2. Parasal aktarım mekanizması

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB], 2013: 4.

Yukarıda Şekil 2’de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) parasal aktarım mekanizmasına göre para piyasasındaki değişimleri reel sektöre aktaran ve bu aktarım yapılırken kullanılan kanallar gösterilmiştir.

1.4.3. Finansal kapsayıcılıkla parasal aktarım mekanizması ve para politikası ilişkisi

Para politikası, fiyat istikrarı, istikrarlı ekonomik büyüme ve finansal piyasalarda güven ortamının tesisi gibi temel makroekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla uygulanan araçlar bütünüdür (Mishkin, 2007). Merkez bankaları bu amaçlara ulaşmak için parasal aktarım mekanizmasını kullanır; bu mekanizma faiz oranları, döviz kuru, varlık fiyatları, kredi arzı ve beklentiler gibi çeşitli kanallar aracılığıyla toplam talep ve üretim üzerinde etkili olur (Bernanke ve Gertler, 1995; Taylor, 1995).

Ancak bu mekanizmanın etkinliği, finansal sistemin derinliği ve kapsayıcılığı ile doğrudan ilişkilidir. Finansal kapsayıcılık, bireylerin ve firmaların uygun fiyatlı finansal hizmetlere erişimini ifade eder ve geniş anlamda banka hesaplarına sahip olma, krediye ulaşabilme, sigorta sistemine dahil olma ve tasarruf yapma olanaklarını içerir (Sarma ve Pais, 2011). Finansal kapsayıcılık düzeyi düşük olan ekonomilerde para politikası araçları, geniş kitleler üzerinde sınırlı etki yaratabilir. Çünkü bu kesimler doğrudan bankacılık sistemiyle etkileşim içinde değildir ve merkez bankasının sinyallerine tepki veremezler (Mehrotra ve Yetman, 2015).

Örneğin, merkez bankası genişletici para politikası uyguladığında faiz oranları düşer ve kredi kanalı üzerinden yatırımlar artar. Ancak bankacılık sisteminin dışında kalan bireyler ve küçük işletmeler bu kredilere erişemediği için, para politikasının beklenen reel etkisi sınırlı kalabilir (Mbutor ve Uba, 2013). Bu durum, parasal aktarım mekanizmasının “tıkandığı” noktayı işaret eder ve para politikasının etkinliğini azaltır (Lenka ve Bairwa, 2016).

Literatürde finansal kapsayıcılıkla para politikası arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalar henüz sınırlı sayıdadır. Ancak mevcut bulgular, finansal kapsayıcılığın artmasının enflasyon beklentilerini dengelemede etkili olduğunu ve para politikası şoklarının reel ekonomi üzerindeki etkisini artırdığını göstermektedir (Saraswati, Maski, Kaluge ve Sakti, 2020; Apanisile ve Osinubi, 2020). Ayrıca bazı çalışmalar, finansal kapsayıcılığın enflasyonist baskıları azaltarak merkez bankalarının fiyat istikrarı hedeflerini gerçekleştirmelerini kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır (Lenka ve Bairwa, 2016).

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, finansal kapsayıcılık düzeyinde son yıllarda kaydedilen ilerlemelere rağmen hâlâ belirli grupların finansal sistem dışında kaldığı görülmektedir (TCMB, 2022). Bu durum, Türkiye’de uygulanan para politikalarının ekonomik aktörler üzerindeki etkisinin heterojen olmasına neden olmakta, dolayısıyla aktarım mekanizmasının gücünü zayıflatmaktadır.

Bu tez kapsamında, finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizmasının beş temel kanalı üzerindeki etkisi Türkiye örneği üzerinden analiz edilmiştir. Böylece, kapsayıcılığın para politikasının etkinliği üzerindeki belirleyiciliği ampirik olarak test edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Genel Çerçevesi

Bu bölümde, araştırmanın temelini oluşturan sorulara, amaçlarına, çalışma evrenine ve kısıtlarına yer verilerek, araştırmanın yapısal çerçevesi ve yöntemsel sınırları ortaya konulmuştur.

1.5.1. Araştırmanın temel soruları

Çalışmanın başlangıcından itibaren odaklandığı temel araştırma soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Türkiye'nin finansal kapsayıcılık düzeyi en doğru biçimde nasıl ölçülebilir?
- Türkiye’de finansal kapsayıcılık düzeyi mevcut durumda nasıldır?
- Finansal kapsayıcılık endeksinin para politikası aktarım mekanizması üzerindeki etkileri nelerdir?
- Finansal kapsayıcılık düzeyinin, para politikasının etkinliği üzerinde nasıl bir rolü vardır?
- Finansal kapsayıcılık ile enflasyon arasındaki ilişki nasıl bir dinamik göstermektedir?
- Parasal aktarım mekanizmasının farklı kanalları (faiz, kredi, döviz kuru, varlık fiyatları, beklentiler) finansal kapsayıcılık düzeyinden ne ölçüde etkilenmektedir?

Bu temel araştırma soruları doğrultusunda çalışmanın kapsamı, veri kaynakları ve yöntemsel çerçevesi oluşturulmuştur.

1.5.2. Araştırmanın amacı

Çalışmanın temel amaçları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- Türkiye finansal sistemine göre finansal kapsayıcılığı ölçmek
- Türkiye finansal sistemine uygun finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmak
- Oluşturulan finansal kapsayıcılık endeksinin parasal aktarım mekanizmasına etkilerini incelemek

1.5.3. Araştırmanın kısıtları

Çalışmada oluşturulan finansal kapsayıcılık endeksi, özellikle son yıllarda cep telefonlarının artmasıyla birlikte mobil veya platform bankacılığı üzerinden finansal kapsayıcılık artmıştır. Dijital bankacılığın finansal kapsayıcılık üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ancak zaman serisi bütünlüğü ve tarihsel veri eksikliği nedeniyle bu boyut, endeksin kapsamına alınmamıştır. Dolayısıyla, endeksin güncel durumu tam anlamıyla yansıtmaya kapasitesi sınırlı kalmaktadır.

Türkiye finansal sisteminde de posta bankacılığı finansal kapsayıcılığı artıran bir uygulamadır. Türkiye’de özellikle Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) tarafından yapılan ve kısıtlı olarak bankacılık hizmetlerine ulaşımı sağlayan posta bankacılığı, erişimin sınırlı olması ve tüm finansal sistem kanallarına ulaşamadığı için oluşturulan finansal kapsayıcılık endeksinde dahil edilmemiştir.

Finansal kapsayıcılık endeksinde genel itibariyle reşit olmayanlar çıkarılmak suretiyle yetişkin nüfus üzerinden hesaplama yapılmaktadır. Bununla birlikte çocuklara da ebeveynlerinin imzasıyla hesap açılabilir. Bankacılık sistemindeki reşit olmayan nüfus sayısı tam bilinemediği için ve zaman serisinde reşit olmayan kişilerin sonraki yıllarda reşit olma durumu veride karışıklık oluşturmaması adına tüm nüfus üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

Oluşturulan finansal kapsayıcılık endeksi baz olup, dijital bankacılık, posta bankacılığı verileri ve 15 yaş altı nüfus çıkarıldığında diğer endekslerin hesapladığı

olağan finansal kapsayıcılık düzeyine ulaşılması mümkün olabilecektir. Bununla birlikte çalışmada finansal kapsayıcılık endeksindeki değişimin para politikası aktarım mekanizması üzerindeki etkileri analiz edilmek istendiği ve verilerin varsayımlarla gerçekliğinin değiştirilmemesi için bu varsayımların olmadığı ham haliyle sonuç elde edilmeye çalışılmıştır.

1.5.4. Araştırmanın evreni

Türkiye’deki finansal sistem paydaşlarının bilançoları incelendiğinde; bankalar, banka harici finansal kurumlara kıyasla daha büyük aktif büyüklüğe sahiptirler. Tablo 3’te Eylül 2023 itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren finansal kuruluşların aktif büyüklükleri ve toplam finansal kuruluşların büyüklüğünden aldıkları pay gösterilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de finansal kuruluşların aktif büyüklüğü (Eylül 2023, milyar TL)

Sektör	Tutar	Toplam İçindeki Pay (%)
Bankalar	21,100	79.4
Portföy Yönetim Şirketleri	2,753	10.4
Sigorta Şirketleri	843	3.2
İşsizlik Sigortası Fonu	675	2.5
Emeklilik Yatırım Fonları	400	1.5
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	246	0.9
Finansal Kiralama Şirketleri	182	0.7
Factoring Şirketleri	224	0.8
Finansman Şirketleri	116	0.4
Aracı Kurumlar	22	0.1
Reasürans Şirketleri	13	0.0
Girişim Sermayesi	14	0.1
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	1	0.0
Toplam	25,589	100,00

Kaynak: TBB, Aylık Bülten, (2023)

Tablo 3’te görüleceği üzere, bankalar, Türkiye’deki finansal kuruluşların aktif büyüklüğünün yaklaşık yüzde 79.4’ünü oluşturarak açık ara en baskın kurum türü konumundadır. Bu durum, finansal sistemin hâlâ büyük ölçüde bankacılık sektörü odaklı bir yapıya sahip olduğunu ve alternatif finansal aracılık kurumlarının görece sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Portföy yönetim şirketleri, finansal sistemin aktiflerinin yalnızca yüzde 10.4'ünü temsil etmektedir. Bu oran, sermaye piyasalarının derinliğinin ve çeşitliliğinin henüz gelişmiş ekonomiler düzeyine ulaşmadığını göstermektedir. Türkiye’de bireylerin ve kurumların uzun vadeli yatırım araçlarına erişimi sınırlı kalmakta; bu da finansal kapsayıcılığın sermaye piyasaları boyutunda gelişme potansiyelini ortaya koymaktadır. Geriye kalan yüzde 10.2’lik bölüm ise sigorta şirketleri, emeklilik yatırım fonları, işsizlik sigortası fonu gibi diğer finansal kuruluşlardan oluşmaktadır. Bu kurumlar, finansal sistemdeki toplam büyüklük açısından daha sınırlı yer tutular da, özellikle risk paylaşımı, uzun vadeli tasarruf ve sosyal güvence mekanizmaları açısından önemli roller üstlenmektedirler.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye finansal sistemi içinde bankaların hâkim konumda olması, finansal kapsayıcılığın daha çok banka hesaplarına erişim ve kredi kullanım düzeyiyle sınırlı algılandığını göstermektedir. Ancak portföy yönetimi, sigorta ve emeklilik gibi alanların gelişmesi, finansal hizmet çeşitliliğini artırarak daha kapsayıcı ve dengeli bir finansal yapı oluşturulmasına katkı sağlar.

Bu dağılım, Türkiye finansal sisteminde bankaların merkezî olduğunu ve sistemik etkilerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye özelinde finansal kapsayıcılık endeksinin bankalar üzerinden kurgulanması sistemin genel eğilimlerini yansıtmada daha etkili olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde, finansal kapsayıcılık alanında yapılan akademik çalışmalar sistematik bir şekilde incelenmiştir. Öncelikle, finansal kapsayıcılık düzeyini ölçmeye yönelik endeks geliştirme çabalarına odaklanan araştırmalara yer verilmiştir. Ardından, finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme, yoksulluk, gelir eşitsizliği ve enflasyon gibi temel makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmalar sınıflandırılmıştır. Bunun yanı sıra, finansal kapsayıcılığın çeşitli sosyoekonomik ve yapısal değişkenlerle olan ilişkisini ele alan araştırmalar ile finansal kapsayıcılığın belirleyici faktörlerini irdeleyen çalışmalar da değerlendirilmiştir. Literatür taraması kapsamında yapılan bu inceleme, finansal kapsayıcılık ile para politikası arasında kurulan teorik ve ampirik bağların ortaya konulmasına da zemin hazırlamaktadır.

2.1. Finansal Kapsayıcılık Endeksi Oluşturan Çalışmalar

Finansal kapsayıcılığı ampirik olarak analiz edebilmek için ölçülebilir bir endekse ihtiyaç duyulmaktadır. Literatürde bu amaçla geliştirilen finansal kapsayıcılık endeksleri, erişim, kullanım ve hizmet kalitesi gibi boyutları dikkate alarak çok boyutlu yapılar ortaya koymuştur. Bu bölümde, bu endekslerin geliştirilmesine yönelik farklı yöntem ve göstergeleri kullanan önemli çalışmalar incelenmekte; çalışmada geliştirilen endeksin dayandığı teorik ve metodolojik temeller değerlendirilmektedir. Aşağıda finansal kapsayıcılık endeksi oluşturan çalışmalar özetlenmiştir.

Sarma, M. (2008) çalışmasında finansal kapsayıcılığı ekonominin tüm paydaşları için finansal sistemin erişilebilirliği, kullanılabilirliği ve kullanım kolaylığı olarak tanımlamaktadır. Finansal kapsayıcılığı ölçmek için çok boyutlu bir endeks önermiştir. Bu çalışmada; banka hesaplarının sayısı, bankacılık penetrasyonu boyutunu; banka şubelerinin sayısı, bankacılık hizmetlerinin erişilebilirliği boyutunu; kredi ve mevduat hacmi ise bankacılık sisteminin kullanımı boyutunu ölçmek için kullanılan değişkenlerdir. 2004 yılının verileri kullanılarak 55 ülke için Finansal kapsayıcılık endeksini hesaplamıştır. Çalışmanın sonucunda oluşturduğu finansal kapsayıcılık endeksinin politika yapıcılar ve araştırmacılar için finansal kapsayıcılığı

ölçmek için iyi bir araç olduğunu bununla birlikte finansal kapsayıcılığı ölçmek için veri toplama süreçlerinin gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Sarma, M. (2012) çalışmasında finansal kapsayıcılığı ölçmek için finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmuştur. 2004-2010 yılları arası IMF'nin Finansal Erişim Anketi (FAS) ve Dünya Bankası'nın Global Findeks veri tabanı verileri kullanılarak bankacılık penetrasyonu, hizmetlerin mevcudiyeti ve kullanım olarak üç boyut üzerinden finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulmuştur. Çalışmanın sonucunda; yüksek gelirli OECD ülkelerinde (Almanya, Fransa, Japonya) finansal kapsayıcılık düzeyinin yüksek olduğu, orta gelirli ülkelerde (Türkiye, Hindistan ve Kolombiya gibi) finansal kapsayıcılık düzeyinin orta düzeyde olduğu, düşük gelir düzeyindeki ülkelerde (Afganistan, Angola ve Çad gibi) finansal kapsayıcılık düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Bagli, S., ve Dutta, P. (2012) çalışmasında Hindistan eyaletlerindeki finansal kapsayıcılık düzeylerini incelemişlerdir. Çalışmada Hindistan Rezerv Bankası ve Hindistan hükümeti tarafından yayınlanan veriler kullanılarak temel bileşenler analiziyle çalışmalar yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Hindistan eyaletleri arasında büyük farklılıklar olduğu ve insani gelişim endeksiyle finansal kapsayıcılık arasında güçlü pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Chakravarty, S. R., ve Pal, R. (2013) çalışmasında finansal kapsayıcılığı ölçmek için bir endeks geliştirmiştir. Çalışmada 21 farklı ülkenin finansal kapsayıcılık düzeyi ölçülmüştür. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın ölçülmesinde önemli dalgalanmalar gözlemlenmiş, 2001 yılındaki düşüşün 2007 yılında yükselişe geçtiğini vurgulamışlardır.

Yorulmaz, R. (2013) çalışmasında 2004-2010 yılı arası verileri kullanarak Türkiye'nin bölgeleri ve illeri için finansal kapsayıcılık endeksi geliştirmiştir. Çalışmanın sonucunda; gelir düzeyi yüksek olan bölgeler, genellikle daha yüksek finansal kapsayıcılık seviyelerine sahipken, düşük gelirli bölgelerin finansal kapsayıcılık oranlarının düşük olduğuna ulaşılmıştır.

Van Eyden, R. ve Gupta, R. (2015) çalışmasında Güney Afrika'nın finansal koşullarını analiz etmek için finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmuştur. Çalışmada 1966-2011 yılları arası veriler kullanılarak temel bileşenler analiziyle ve kayan

pencere yaklaşımıyla analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, oluşturulan endeksin ülkedeki ekonomik aktiviteleri, özellikle sanayi büyümesinin tahmin etmede güvenilir bir endeks olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yorulmaz, R. (2016) çalışmasında Avrupa Birliği (AB) üye ve aday ülkeleri için 2004-2010 yılları arası verilerini kullanarak panel veri analiziyle finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmuştur. Çalışmanın sonucunda İzlanda dışında AB'ye üye ülkelerde finansal kapsayıcılık düzeyi AB'ye aday ülkelere göre yüksek çıkmıştır.

Sarıgül, H. (2021) çalışmasında Türkiye'deki finansal kapsayıcılığın gelişimini 2011-2018 verilerini kullanarak finansal kapsayıcılık endeksi oluşturarak incelemiştir. Çalışma sonucunda İstanbul Bölgesi yüksek finansal kapsayıcılık düzeyine sahipken, Batı Marmara, Ege ve Batı Anadolu orta düzey finansal kapsayıcılık düzeyinde bulunmuştur.

Yorulmaz, R. (2022) çalışmasında OECD üye ülkelerinde finansal erişimin kolaylaşmasının alt gelir grupları üzerindeki etkisini finansal kapsayıcılık endeksi oluşturarak panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışma sonucunda finansal erişimin yoksulluğu azaltma potansiyelinde olduğu bulunmuştur.

Eroğlu, N., ve Özgün, F. (2022) çalışmasında Türkiye'deki firma bazlı finansal kapsayıcılığın ölçülmesi için 2006-2020 dönemindeki veriler kullanılarak temel bileşenler analizi yöntemiyle endeks oluşturulmuştur. Çalışmanın sonucunda firmalar açısından finansal kapsayıcılığı arttırmak için finansman sorunlarının çözülmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Güz, T., ve Poyraz, G. (2023) çalışmasında dijital finansal kapsayıcılığın ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasındaki etkilerini incelemek için 75 ülke için 2017-2021 yılları arası verileri incelenerek finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda yüksek gelirli ülkelerin dijital finansal kapsayıcılık endeksinde üst sıralarda yer aldığı, düşük gelirli ülkelerin ise endeksin alt sıralarında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tram, T. X. H., Lai, T. D., ve Nguyen, T. T. H. (2023) yaptıkları çalışmada finansal kapsayıcılığı ölçmek için bir endeks geliştirmişlerdir. Çalışmada Temel Bileşenler Analizi kullanılarak ve mobil para eklenerek iki aşamalı bileşik Finansal kapsayıcılık endeksi oluşturularak 2012-2020 yılları arası verilerle gelişmekte olan 41

ülkenin finansal kapsayıcılık düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma mevcut finansal kapsayıcılık endekslerinin ağırlık seçerken keyfi davrandıkları için tartışmalı olduklarını öne sürmektedir.

Yukarıda belirtilen çalışmalar, finansal kapsayıcılık endeksi oluşturma çabalarını ve bu alandaki literatürü kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu çalışmaların her biri, farklı ülkeleri ve metodolojik yaklaşım biçimlerini içeren önemli bulgular sunmakta ve finansal kapsayıcılık kavramının çeşitli boyutlarını başarıyla ölçen endeksler geliştirmiştir. Bununla birlikte ülkelerin finansal yapıları farklılık arz ettiği için bu endekslerin sonuçları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

2.2. Finansal Kapsayıcılığın Enflasyon Üzerine Etkilerini İnceleyen Araştırmalar

Finansal kapsayıcılığın para politikası ve özellikle enflasyon üzerindeki etkileri, makroekonomik istikrar açısından giderek artan bir ilgiyle incelenen önemli bir araştırma alanıdır. Literatürde finansal kapsayıcılığın, ekonomik aktörlerin finansal hizmetlere erişim imkanlarını artırarak fiyat istikrarını desteklediği ve enflasyon oranlarının kontrol altına alınmasında dolaylı yollardan önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu bölümde, finansal kapsayıcılığın enflasyon üzerindeki etkilerini farklı ülkelerde çeşitli dönemleri kapsayan ampirik çalışmalar ışığında ele alınmakta; kullanılan yöntemler, bulgular ve çalışma kapsamı detaylı şekilde incelenerek, finansal kapsayıcılık ile enflasyon arasındaki ilişkiye dair mevcut bilgi birikimi aktarılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar hem Türkiye’de hem de dünya genelinde sınırlı sayıdadır. Aşağıda finansal kapsayıcılığın enflasyon üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar özetlenmiştir

Mbutor, M. O., ve Uba, I. A. (2013) çalışmasında finansal kapsayıcılığın Nijerya para politikasındaki etkilerini 1980-2012 yılları arası veriler kullanılarak regresyon analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; ticari bankalardan alınan kredilerle enflasyon arasında negatif bir ilişki ve banka şube sayısı ile enflasyon arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Sahay vd., (2015) çalışmasında finansal kapsayıcılığın makro düzeyde etkilerini 2011-2014 Global Findeks verilerini kullanarak OLS ve GMM regresyon analizleriyle

incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda yüksek finansal kapsayıcılık düzeyinin enflasyon oynaklığını azalttığını vurgulamıştır.

Lenka, S. K. ve Bairwa, A. (2016) çalışmasında finansal kapsayıcılığın güney Asya Bölgesel İş birliği Derneği (SAARC) ülkelerinde para politikası üzerindeki etkilerini 2004-2013 yılları arasındaki veriler kullanılarak regresyon analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda yüzde 1’lik finansal kapsayıcılığın artışının yüzde 0.284 oranında enflasyonu azalttığı ve yüzde 1’lik faiz oranlarının artışının enflasyonu yüzde 0.743 düşürdüğü tespit edilmiştir.

Evans, O. (2016) çalışmasında Afrika ülkelerinde finansal kapsayıcılığın para politikası etkinliği üzerindeki etkisini 2005-2014 yılları arası 15 Afrika ülkesinin verilerini kullanarak araştırmıştır. Pedroni eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi yöntemlerinin kullanarak yaptığı çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın enflasyon ile negatif korelasyon içinde olduğunu ve etkin bir para politikasının finansal kapsayıcılığı artırdığını bulmuştur.

Apanisile, O. T., ve Osinubi, T. T. (2020) finansal kapsayıcılığın Nijerya para politikası üzerindeki etkilerini 2014-2016 yılları arası verilerle Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE) modeliyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; kredi kanalının çıktıyı teşvik etmek için en aktif kanal olduğu, fiyat istikrarına kavuşmada en etkili kanalın beklenti kanalı olduğu ve tüm kanallar incelenerek finansal kapsayıcılığın para politikası üzerinde etkileri olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Saraswati, B. D., Maski, G., Kaluge, D. ve Sakti, R. K. (2020) çalışmasında finansal kapsayıcılığın Endonezya para politikası üzerindeki etkilerini Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) yöntemiyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın kısa ve uzun vadede enflasyon oranını azaltarak Endonezya’nın para politikası etkinliğinin artırdığını ve finansal kapsayıcılığın enflasyon üzerindeki etkisi dört dönem sonra dengeye gelerek geçici bir etki olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Esely, N. ve Taonezvi, L. (2024) çalışmasında dijital finansal erişimin para politikası aktarımı ve büyüme üzerine etkilerini incelemiştir. Çalışmada 2004-2021 yılları arası 18 alt sahra Afrika ülkesi verileri kullanılarak ARDL analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, dijital finansal erişim ile ekonomik kalkınma arasında

karşılıklı nedensellik ve dijital finansal erişim ile para politikası aktarımının birbirini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kebede, J., Selvanathan, S. ve Naranpanawa, A. (2024) çalışmasında finansal kapsayıcılık ile para politikalarının etkinliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada 2006-2020 yılları arası 8 batı Afrika ülkesinin verileri kullanılarak panel VAR analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, finansal kapsayıcılıktaki artışın kısa vadede enflasyonu artırmakta olup mevduat şoklarının enflasyonu düşürdüğü, kredi şoklarının enflasyonu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Jukan, M. K., Kozarevic, E., ve Zukic, V. (2024) çalışmasında Güneydoğu Avrupa ülkelerinde (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Romanya, Slovenya, Sırbistan ve Türkiye gibi) finansal kapsayıcılık ile enflasyon arasındaki ilişkiyi 2011-2021 yılları arası verilerle temel bileşenler analiziyle finansal kapsayıcılık endeksi oluşturularak panel regresyon analiziyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığı yüksek olan ülkelerin enflasyona karşı daha dayanıklı olduğu, hesap sahibi olmanın enflasyon oranıyla pozitif bir ilişki içinde olduğu, bankaların şube sayısının ise enflasyonu azalttığı ve finansal kapsayıcılık faktörlerinin enflasyonu doğrudan açıklamadığı, ancak daha yüksek finansal kapsayıcılığın daha düşük enflasyon seviyeleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Fouda, R. (2025) çalışmasında finansal kapsayıcılığın enflasyon üzerindeki etkilerini düşük mali gelişmiş ülkeler ve yüksek mali gelişmiş ülkeler arasında karşılaştırarak 2004-2022 dönemine ait 83 dünya ekonomisinin yıllık verileriyle Genelleşmiş Moment Yöntemi (GMM) yöntemi kullanarak analiz etmektedir. Çalışmanın sonucunda; düşük mali gelişmiş ülkelerde finansal kapsayıcılığın artırılması, enflasyonun artması ile ilişkilendirilirken, yüksek mali gelişmiş ülkelerde ise finansal kapsayıcılığın artışının enflasyonu düşürdüğü tespit edilmiştir.

Elsaid, J. M. (2025) çalışmasında finansal kapsayıcılığın enflasyon üzerine etkisi Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesindeki ülkelerde incelenmiştir. Çalışma, 2004-2022 yılları arasında 5 petrol zengini (Cezayir, Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar) ve 7 petrol zengini olmayan ülkeden (Mısır, Ürdün, Lübnan, Türkiye, Fas, Pakistan ve Tunus) olmak üzere 12 MENA ülkesine ait yıllık panel veri analizi, GMM yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda petrol

zengini ülkelerde finansal kapsayıcılığın enflasyonu artırma eğiliminde olduğunu, buna karşın petrol zengini olmayan ülkelerde finansal kapsayıcılığın enflasyonu düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır.

Finansal kapsayıcılığın, para politikası üzerindeki etkileri, ekonomideki çeşitli dinamiklerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakla birlikte bu konudaki araştırmalar oldukça az sayıdadır. Para politikası, makroekonomik hedeflere ulaşmada kritik bir rol oynarken, finansal kapsayıcılığın artırılması, bu politikanın etkinliğini doğrudan etkileyebilir. Özellikle, finansal hizmetlere erişim imkânı olmayan grupların varlığı, para politikası araçlarının beklenen sonuçları vermesini engelleyebilir. Bu bağlamda, Mbutor ve Uba (2013), Lenka ve Bairwa (2016), Apanisile ve Osinubi (2020) ile Saraswati ve arkadaşlarının (2020) çalışmaları, finansal kapsayıcılığın artırılmasının enflasyon oranını düşürerek para politikalarının etkinliğini artırabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, finansal kapsayıcılığın güçlendirilmesi, sadece ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı artırmakla kalmayıp, aynı zamanda para politikalarının başarılı olmasında önemli bir etmendir.

Finansal kapsayıcılık ile enflasyon arasındaki ilişki, para politikasının etkinliği bağlamında giderek daha fazla dikkat çeken bir araştırma alanı haline gelmiştir. Finansal hizmetlere daha fazla kişinin erişiminin sağlanması, bireylerin tasarruf davranışlarını, kredi kullanımını ve genel tüketim düzeylerini etkileyerek toplam talep ve fiyatlar üzerinde doğrudan sonuçlar doğurabilmektedir (Sahay vd., 2015). Bu çerçevede, finansal kapsayıcılığın artması bir yandan para politikasının aktarım mekanizmalarını güçlendirirken, diğer yandan enflasyon beklentilerini daha etkili yönetmeye olanak tanımaktadır.

2.3. Finansal Kapsayıcılığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Finansal kapsayıcılık, ekonomik büyüme süreçlerinde kritik bir rol oynamakta olup, finansal hizmetlere daha geniş kesimlerin erişimi, yatırım ve tüketim kararlarını olumlu etkileyerek sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. Literatürde, finansal kapsayıcılığın büyüme üzerindeki etkilerini değerlendiren çalışmalar, bu ilişkinin yapısını ve büyüme mekanizmalarına olan katkılarını farklı açılardan ele almıştır. Bu çalışmalar, finansal kapsayıcılığın ekonomik büyümeyi teşvik eden önemli bir faktör

olduğunu ortaya koyarken, kullandıkları yöntemler, veri setleri ve kapsadıkları ülkeler açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu bölümde, finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ampirik olarak inceleyen temel çalışmalar sistematik şekilde özetlenmekte ve literatürdeki ana bulgular ile yaklaşımlar analiz edilmektedir.

Babajide, A. A., Adegboye, F. B. ve Omankhanlen, A. E. (2015) çalışmasında finansal kapsayıcılığın büyüme üzerindeki etkilerini regresyon analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda finansal kapsayıcılığın üretim faktörleri ve işçi başına sermaye üzerinde önemli bir belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır.

Korkmaz, Ş. (2016) çalışmasında finansal sistemin gelişmesiyle ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada Türkiye'deki finansal erişimin belirleyicileri üzerinde bir model çalışması yapılmıştır. Çalışma sonucunda istihdam oranındaki ve banka şube sayısı yükselişlerin finansal erişimi artırdığı, gelir düzeyindeki yükselişlerin finansal erişimi düşürdüğü öne sürülmektedir.

Güney, E. (2019) çalışmasında gelişmekte olan ülkelerde firmanın çalışma sermayesi ve dış finansmanını etkileyen ögeleri analiz etmeye çalışmıştır. 16 ülkeden 30,000 in üzerinde firma verisiyle R istatistik programı aracılığıyla lojistik regresyon ve genelleştirilmiş kısmi lineer model yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda finansal erişimin artırılmasının firmaların büyümesine ve istihdam artışına katkıda bulunabileceğine ulaşılmıştır.

Bulut, E., ve Akyüz, G. Ç. (2020) çalışmasında dijital bankacılıkla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2011-2019 verilerini kullanarak ARDL (Otoregresif dağıtılmış gecikmeli eş bütünleşme modeli) yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda dijital bankacılığın ekonomik büyüme üzerinde kısa ve uzun vadede olumlu ve anlamlı ilişkisi olduğu saptanmıştır.

Nizam, R., Karim, Z. A., Rahman, A. A. ve Sarmidi, T. (2020) çalışmasında ASEAN-5 (Malezya, Tayland, Filipinler, Endonezya ve Vietnam) ülkelerinde finansal katılımın bir firmanın büyümesi üzerindeki etkisini 2015-2016 yılları arası veriler kullanılarak yatay kesit eşik yöntemiyle araştırmaktadır. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın firma büyümesi üzerindeki etkisi, belirli bir eşik noktasına ulaşıldıktan sonra önemli ölçüde negatif olduğu vurgulanmaktadır.

Özparlak, G., ve Özhan, A. (2021) çalışmasında finansal kapsayıcılığın büyüme ve gelir adaletsizliği üzerindeki etkisini Global Findeks veri tabanı kullanılarak panel regresyon ve en küçük karelerle analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda finansal kapsayıcılığın ekonomik büyümeyi artırdığı ve gelir adaletsizliğini azalttığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Emara, N. ve El Said, A. (2021) çalışmasında; finansal katılım, yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada 1990-2018 yılları arasında 44 gelişmekte olan piyasa ve Ortadoğu Afrika ülkelerinin verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, finansal kapsayıcılığın seçilen ülkelerde kişi başına düşen GSYİH büyümesini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Hane halkının finansal erişim endeksi ile ölçülen finansal katılım, Ortadoğu Afrika bölgesindeki ülkelerde büyüme üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Sonuçlar aynı zamanda firmaların finansmana erişim etkisinin yalnızca güçlü kurumların varlığında istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Nair, M. S., Hall, J. H. ve Bennett, S. E. (2021) çalışmasında ,1991-2018 yılları arası 20 Hindistan eyaletinin verilerini kullanarak ekonomik büyüme, finansal kapsayıcılık ve bilgi işlem teknoloji altyapısı gelişimi arasındaki kısa vadeli ve uzun vadeli ilişkileri incelemiştir. Granger nedensellik tekniğini kullanan çalışmanın neticesinde; kısa ve uzun vadede bu değişkenler arasında güçlü bir zamansal nedensellik olduğu ve BİT altyapısı gelişiminin, finansal katılım girişimlerinin ve ekonomik büyüme stratejilerinin dikkatli bir şekilde eşleştirilmesinin, bu Hint eyaletlerinin sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı başarması için gerekli olduğunu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Avcı, B. S. (2022) çalışmasında finansal kapsayıcılık düzeyinin büyüme üzerine etkilerini 2010-2019 yılları arası verileri kullanılarak Toda-Yamamoto nedensellik testi ve ARDL kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda finansal kapsayıcılıkla büyüme arasında karşılıklı nedensellik tespit edilmiştir.

Kevser, M., Çalış, N., ve Sakarya, Ş. (2022) çalışmasında finansal kapsayıcılığın krediler ve büyüme üzerindeki etkileri Findeks 2017 verileri kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda kredilerde meydana gelen yüzde 1’lik yükselişin finansal kapsayıcılığı yüzde 0.86 düzeyinde yükselttiği, büyümedeki yüzde 1’lik yükselişin finansal kapsayıcılığı yüzde 0.28 yükselttiği sonucuna ulaşmıştır.

Liu, H., Yao, P., Latif, S., Aslam, S., ve Iqbal, N. (2022) çalışmasında, dijital finansal katılımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek için Çin şehirlerinin 2011'den 2019'a kadar olan il panel verilerini kullanmıştır. Çalışma sonucunda, dijital finansal kapsayıcılıktaki ilerlemenin ekonomik büyümeye kıymetli bir katkısı olduğunu ve dijital finansal kapsayıcılık gelişiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemli bir internet eşik etkisine sahip olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Ozturk, I., ve Ullah, S. (2022) çalışmasında 2007-2019 yılları arasında 42 ülkede dijital finansal katılımın çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, dijital finansal katılımın ekonomik büyümeyi artırdığını ancak karbondioksit (CO₂) emisyonlarındaki artış nedeniyle çevresel kaliteyi azalttığını göstermiştir.

Pandey, A., Kiran, R. ve Sharma, R. K. (2022) çalışmasında finansal kapsayıcılığın sürdürülebilir büyüme üzerindeki etkisini kısmi en küçük kareler yapısal denklem modellemesi (PLS-SEM) kullanarak araştırmaktadır. Çalışma sonucunda, finansal kapsayıcılığın itici güçlerinin dijitalleşme ve finansal teknoloji olarak ortaya çıktığını ve finansal girişimlerin Hindistan'ın kuzey bölgesinde de sürdürülebilir büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Tay, L. Y., Tai, H. T. ve Tan, G. S. (2022) çalışmasında dijital finansal katılımın sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmıştır. Bu çalışma neticesinde, başta Asya ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmak için dijital finansal katılımı benimsediğini bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde dijital finansal hizmetlere erişim ve kullanım konusunda cinsiyet, zengin ve fakir, kentsel ve kırsal alanlar arasında kalıcı bir ayrımın bulunduğunu göstermiştir.

Younas, Z. I., Qureshi, A. ve Al-Faryan, M. A. S. (2022) finansal kapsayıcılığın ve gölge ekonominin büyüklüğünün gelişen ekonomilerde ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada 2008-2017 dönemleri arası veriler kullanılarak en küçük kareler, genelleştirilmiş momentler yöntemi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu, gölge ekonominin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilerinin olduğu hem finansal kapsayıcılıkla hem

de gölge ekonomiyle ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedenselliğin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Khémiri, W., Chafai, A. ve Alsulami, F. (2023) çalışmasında Kuzey Afrika ülkelerinin (Mısır, Fas ve Tunus) 2007-2020 yılları arası verilerini kullanarak dinamik panel eşik değer yaklaşımı (DPTR) yöntemiyle finansal tabana yayılmanın sürdürülebilir firma büyümesi üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Çalışmanın sonucunda finansal katılımın mutlaka artan sürdürülebilir firma büyümesine yol açmadığı ve Kuzey Afrika finansal olmayan şirketlerin büyümelerini artırmak için belirli bir finansal katılım eşiğine ulaşması gerektiğine ulaşılmıştır.

Somuncu, K. (2025) çalışmasında finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Türkiye örneği üzerinden incelemiştir. 2009-2022 yılları arası IMF'nin uluslararası finansal endeksinden alınan Türkiye verileri kullanılarak ARDL yöntemiyle yapılan çalışmanın sonucunda finansal kapsayıcılığın Türkiye'nin büyümesi üzerindeki etkisinin sınırlı olmasının Türkiye'deki yapısal sorunlardan kaynaklandığını vurgulanmıştır.

Finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine dair literatürdeki çalışmalar, finans sistemlerinin toplumdaki dezavantajlı gruplara ulaşımını kolaylaştırarak kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Geçmişten günümüze birçok akademisyen, finansal sistemlerin gelişiminin ekonomik büyümeye olan etkilerini incelemiş, bu bağlamda finansal aracılık faaliyetlerinin artırılmasının ekonomik faaliyetleri desteklediğini vurgulamıştır. Son otuz yıl içinde yaşanan küreselleşme ve teknolojik yenilikler, finansal kapsayıcılığın arttığı ve bu durumun ekonomik büyümeyi destekleyen bir mekanizma haline geldiği sonucunu doğurmuştur. Özellikle finansal kapsayıcılığın yaygınlaşması, yatırım imkânlarını artırarak, girişimciliği teşvik etmekte ve sonuç olarak tüketim ile ekonomik büyümeyi destekleyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, finansal kapsayıcılığın büyümeye katkısı, kapsamlı bir ekonomik gelişim stratejisi içinde vazgeçilmez bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar, finansal hizmetlere erişimin artırılmasının yalnızca bireyler için değil, aynı zamanda genel ekonomik yapı için de faydalı olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4. Finansal Kapsayıcılığın Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Finansal kapsayıcılık, düşük gelirli ve dezavantajlı grupların ekonomik sisteme entegrasyonunu sağlayarak yoksullukla mücadelede ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin azaltılmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Literatürde finansal kapsayıcılığın yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, finansal hizmetlere erişimin artırılmasının sosyal refah ve ekonomik adalet üzerindeki olumlu sonuçlarını çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır. Bu araştırmalar, finansal kapsayıcılığın genişletilmesinin gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltabileceğini ve yoksulluk oranlarını düşürebileceğini ortaya koyarken, kullandıkları yöntemler ve coğrafi odaklar açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu bölümde, finansal kapsayıcılığın yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini ampirik olarak inceleyen önemli çalışmalar incelenerek, literatürdeki temel yaklaşımlar ve bulgular sistematik şekilde özetlenmiştir.

Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine (2007) çalışmalarında; finansal gelişim, gelir eşitsizliği ve yoksulluk azaltma arasındaki ilişkiyi 1960-2005 yılları arası veriler kullanılarak panel veri analiziyle araştırmışlardır. Çalışmalarında finansal gelişimin, toplumun en yoksul kesimlerinin ekonomik koşullarını iyileştirmede ve gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Çalışma sonucunda finansal gelişimin en yoksul dilime olan uzun dönemli olumlu etkisinin yaklaşık yüzde 40'ı gelir eşitsizliğindeki azalmadan kaynaklanmakta ve yüzde 60'ı ise genel ekonomik büyümeye dayanmaktadır. Bununla birlikte çalışma sonucunda finansal gelişimin yoksulluk oranını azalttığına ve yoksul kesimin gelir artışının ortalama gelir artışından daha hızlı arttığı için finansal gelişimin yoksullara orantısız fayda sağladığına ulaşılmıştır.

Swamy, V. (2014) çalışmasında finansal kapsayıcılık programlarının yoksul hanelere etkisini incelemişlerdir. Çalışmada Hindistan'daki çeşitli eyaletlerden elde edilen hane halkı anket verileriyle analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılık programlarının sadece kadınlara değil, genel olarak yoksul hanelere de olumlu etkiler sağladığı ve kadın katılımının özellikle kırsal alanlarda ekonomik iyileşmeyi artırdığı görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anwar, A., Uppun, P., Tri, I.ve Reviani, A. (2016) çalışmasında 2005-2013 Endonezya verileriyle panel veri analizi yaparak finansal kapsayıcılığın yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda finansal kapsayıcılığın yoksulluk üzerinde negatif yönlü ve anlamlı ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sharma, D. (2016) çalışmasında finansal kapsayıcılık programlarının yoksul haneler üzerine etkisini özellikle kadın katılımı açısından incelemiştir. Çalışmada 2007-2012 yılları arasında Hindistan'daki çeşitli eyaletlerden elde edilen hane halkı anket verileriyle analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılık programlarının yalnızca gelir artışına değil aynı zamanda kadınların güçlenmesine de katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Park, C. Y. ve Mercado Jr, R. (2018) çalışmasında finansal kapsayıcılığın yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini 37 gelişmekte olan Asya ülkeleri verileriyle finansal endeks oluşturarak regresyon analiziyle incelemişlerdir. Çalışma sonucunda; kişi başına düşen gelir ve hukukun üstünlüğü gibi faktörlerin finansal kapsayıcılığı etkileyen belirleyiciler olduğu, finansal kapsayıcılığın hem yoksulluğu hem de gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Neaime, S. ve Gaysset, I. (2018) çalışmasında finansal kapsayıcılığın yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerinin incelemişlerdir. Çalışmada Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Fas, Katar, Mısır, Tunus, Ürdün ve Suudi Arabistan ülkeleri için 2002-2015 yılı verileri kullanılarak Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) ekonometri modelleri kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mushtaq, R. ve Bruneau, C. (2019) çalışmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin, yoksulluk ve eşitsizliği azaltmadaki rolünü incelemek için 2001-2012 yılları arasında 62 ülkenin panel verilerini, en küçük kareler (OLS) regresyonu ve sabit/rastgele etkiler modelleri kullanılarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda artan bilgi ve iletişim teknolojilerinin finansal kapsayıcılığı artırdığı, bunun da yoksulluk seviyelerini azalttığı bulunmuştur.

Omar, M. A., ve Inaba, K. (2020) çalışmasında finansal kapsayıcılığın gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini gidermedeki önemini

incelemiştir. Çalışmada 2004-2016 yılları arasındaki 116 gelişmekte olan ülkelerin verileriyle Sarma endeksi oluşturulmuş ve sonucunda; finansal kapsayıcılığın gelişmekte olan ülkelere yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini anlamlı şekilde azalttığı sonucuna varılmıştır.

Doğan, E., ve Güler, C. (2021) çalışmasında; Endonezya, Güney Afrika, Kolombiya, Meksika ve Türkiye’de finansal kapsayıcılıkla gelir eşitsizliği ilişkisini 2005-2018 yılları arasındaki verilerle temel bileşenler analizi ve sonrasında Granger nedensellik testleri yöntemleriyle incelemiştir. Çalışma sonucunda finansal kapsayıcılıkla gelir eşitsizliği arasında negatif anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca kişi başı GSYİH ile gelir eşitsizliğinin belirli bir seviyeye kadar birlikte arttıkları bu seviyeden sonra ise birlikte azaldıkları bir ilişki tespit etmişlerdir. Çalışma sonucunda adil büyüme sağlamak için finansal kapsayıcılığı artırmanın önemi vurgulanmıştır.

Demir, A., Pesqué-Cela, V., Altunbas, Y. ve Murinde, V. (2022) çalışmasında Global Findex anket verilerini kullanarak gelişmiş ve gelişmekte olan 140 ülkeden oluşan geniş bir panelde finansal teknoloji, finansal katılım ve gelir eşitsizliği arasındaki karşılıklı ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda finansal teknolojinin, finansal kapsayıcılık üzerindeki etkileri yoluyla dolaylı olarak gelir eşitsizliğini azaltmakta olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özgün, F. (2022) çalışmasında Türkiye’deki finansal kapsayıcılıkla yoksulluk arasındaki ilişkiyi 2006-2020 yılları arası veriler kullanılarak regresyon analizi yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda finansal kapsayıcılığın yoksulluk üzerinde negatif etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğuna ulaşılmıştır. İlave olarak firma bazlı finansal kapsayıcılığın bireysel finansal kapsayıcılığa göre daha etkili olmakla birlikte bu etkinin çok büyük fark oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kebede, J., Naranpanawa, A. ve Selvanathan, S. (2023) çalışmasında 23 Afrika ülkesi için 2004 -2018 yılları arası panel verileri kullanarak çok boyutlu finansal katılımın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmıştır. Çalışmada; finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmak için iki aşamalı Temel Bileşenler Analizi, finansal kapsayıcılığın gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmek için eşik değer yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda yalnızca belirli bir eşik üzerinde finansal kapsayıcılığın gelir eşitsizliğini azalttığı, eşik altında finansal kapsayıcılığın gelir dağılımı üzerindeki etkisinin önemli olmadığına ulaşılmıştır.

Nsiah, A. Y., ve Tweneboah, G. (2025) çalışmasında Afrika'da finansal kapsayıcılığın yoksulluk azaltma üzerindeki etkisini ve kurumsal kalitenin bu ilişkideki rolünü 2004-2020 yılları arasındaki verileri kullanarak Hansen eşik tahmin yöntemiyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda ilk eşik değeri olan 0.0534'ün altında, finansal kapsayıcılığın hane halklarının tüketim harcamalarını artırarak yoksulluk seviyelerini düşürdüğü, bu eşik değerinin üzerinde (0.0534- 0.3141 arası) finansal kapsayıcılığın yoksulluk üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Finansal kapsayıcılığın yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri, pek çok araştırmacı tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmalar, finansal hizmetlere erişimin artmasının, özellikle düşük gelirli bireylerin ekonomik fırsatlarını genişlettiğini ve böylece işlem maliyetlerinin azalmasını sağladığını ortaya koymaktadır. Artan finansal erişim, girişimciliği teşvik ederek, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan önemli bir faktör haline gelirken, aynı zamanda ekonomik büyümeyi de desteklemektedir. Farklı bölgelerde yapılan araştırmalar, finansal kapsayıcılığın yoksulluk oranlarını düşürdüğünü göstermektedir. Ayrıca, finansal kapsayıcılık dolaylı olarak gelir eşitsizliğini azaltarak, yoksulluğun giderilmesine yardımcı olmaktadır. Bu bulgular, finansal kapsayıcılığın sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanmasına ve finansal istikrarın artırılmasına önemli bir katkıda bulunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, finansal kapsayıcılığın sağlanması, yoksulluğu azaltıcı ve gelir eşitsizliğini giderici bir mekanizma olarak kritik bir öneme sahiptir.

2.5. Finansal Kapsayıcılığın Diğer Değişkenler Üzerine Etkilerini İnceleyen Araştırmalar

Finansal kapsayıcılık, ekonomik büyüme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği gibi temel makroekonomik göstergelerin yanı sıra, birçok farklı ekonomik ve sosyal değişken üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Literatürde, finansal kapsayıcılığın işsizlik, gelir düzeyi, tüketim kalıpları, finansal istikrar ve dijitalleşme gibi çeşitli alanlardaki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmalar, finansal kapsayıcılığın çok boyutlu etkilerini kavrayabilmek için farklı metodolojiler ve veri setleri kullanmakta, böylece finansal kapsayıcılığın ekonomi üzerindeki geniş kapsamlı rolünü ortaya koymaktadır. Bu bölümde, finansal kapsayıcılığın çeşitli ekonomik ve sosyal değişkenler üzerindeki etkilerini inceleyen önemli ampirik

alışmalar detaylandırılarak, literatürdeki temel yaklaşımlar ve bulgular sistematik biçimde sunulmuştur.

Le, T. H., Chuc, A. T. ve Taghizadeh-Hesary, F. (2019) alışmasında finansal kapsayıcılığın sürdürülebilirlik ve finansal verimlilik üzerindeki etkisini 2004-2016 yılları arası 31 Asya ülkesinden elde edilen veriler kullanılarak temel bileşenler analizi ve uygulanabilir genelleştirilmiş en küçük kareler (FGLS) yöntemleriyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; artan finansal kapsayıcılığın finansal verimliliği olumsuz etkilediği ve finansal kapsayıcılık ile finansal verimlilik ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğunu ve bu ilişkilerin ülkeden ülkeye değışiklik gösterdiğini sonuçlarına varılmıştır.

Ahamed, M. M. ve Mallick, S. K. (2019) alışmasında finansal kapsayıcılığın bireysel bankaların sağlamlığı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada 2004-2012 yılları arasında 87 ülke için finansal erişim anket verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; daha yüksek finansal kapsayıcılık seviyelerinin bankaların daha iyi bir stabilite göstermesiyle ilişkilendirilmiş ve bu olumlu etkinin, bankaların daha yüksek pazar gücüne sahip olduğu ve siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü ve düzenleyici ortamın güçlü olduğu ülkelerde daha belirgin hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bozkurt, I., ve KARAKUŞ, R. (2020) alışmasında finansal kapsayıcılık ile ekonomik gelişmişliği 2010-2018 yılları arası verileri kullanarak 108 ülke için panel veriyle analiz etmiştir. Bu alışma sonucunda kişi başı GSYİH ile finansal kapsayıcılık arasında uzun dönemli denge ilişkisi tespit edilmiştir. GSYİH'deki her 10,000 USD'lik artışın finansal kapsayıcılığı kısa dönemde 0.01 uzun dönemde ise 0.06 puan artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Küçük, Ş. Y., ve Zor, İ. (2022) alışmasında 2010-2018 yılları arası verileri kullanılarak panel veri analiziyle finansal kapsayıcılık endeksi oluşturularak gelir üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda; yüksek gelir seviyesindeki ekonomilerde kişi başı GSYİH'nin finansal kapsayıcılığı olumlu etkilediği, orta üst gelirli ekonomilerde mobil kullanan bireylerinin oranındaki artışların finansal kapsayıcılığı olumlu etkilediği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Ertürk, D. Ö. (2022), çalışmasında Türkiye'deki kadın girişimciler tarafından yönetilen küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) bankacılık finansmanına erişimini etkileyen faktörleri incelemiştir. 2,258 kadın işletme üzerinde yapılan çalışmanın sonucunda, firmaların yaşı arttıkça bankacılık finansmanına erişimlerinin de olumlu yönde etkilendiği bulunmuştur. Çalışma sonucunda kadın girişimcilerin bankacılık finansmanına erişimi; firmaların yaşı, sektörü ve bulunduğu bölge gibi faktörlerden etkilendiği ve bankaların cinsiyet duyarlı politikalar geliştirmesi ve destekleyici programlar sunması gerektiği vurgulanmıştır.

Shahbaz, M., Li, J., Dong, X. ve Dong, K. (2022) çalışmasında 2011-2017 yılları arasında 30 Çin eyaletinden oluşan bir örneklem kullanarak finansal katılımın karbon emisyonlarının azaltılmasını etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Bu çalışma sonucunda, finansal katılımın karbon emisyonlarının azaltılmasını sağladığını ve finansal katılımın karbon emisyonları üzerindeki etkisinin asimetrik ve coğrafi olarak değişiklik gösterdiğine ulaşmıştır.

Malik, A. H., bin Md. Isa, A. H., bin Jais, M., Rehman, A. U. ve Khan, M. A. (2022) çalışmasında, Asya ülkelerinde finansal istikrarın korunmasında ve finansal katılımın artırılmasında yönetim kalitesinin rolünü incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda; yönetim kalitesinin finansal kapsayıcılığı olumsuz etkilediğini, ancak finansal istikrar üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, finansal kapsayıcılık Asya'daki finansal istikrarı olumlu yönde etkilediğini ve finansal katılımın yönetim kalitesi ile finansal istikrar arasındaki ilişkiye aracılık ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Liu, H., Yao, P., Latif, S., Aslam, S. ve Iqbal, N. (2022) çalışmasında; finansal katılımın, yeşil finansmanın ve finansal teknolojinin E7 ekonomilerinin enerji verimliliği üzerindeki rolünü incelemiştir. Çalışmanın neticesinde yeşil finansmanın enerji verimliliği üzerindeki etkisinin, finansal katılımın ve finansal teknolojinin rolüne nazaran daha önemli rol oynadığını göstermiştir.

Fareed, Z., Rehman, M. A., Adebayo, T. S., Wang, Y., Ahmad, M. ve Shahzad, F. (2022) çalışmasında finansal katılım ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi 1995-2018 yılları arasında 27 Avrupa ülkesinin panel verilerini kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda finansal katılımın Avrupa Bölgesi'nde çevresel bozulmaya yol açtığını sonucuna ulaşmıştır.

Jungo, J., Madaleno, M. ve Botelho, A. (2022) çalışmasında finansal kapsayıcılık ve rekabetçiliğin bankaların finansal istikrarı üzerindeki etkisini Sahra Altı Afrika, Latin Amerika ve Karayipler ülkelerinde analiz etmişlerdir. Bu çalışma neticesinde, finansal kapsayıcılığın Sahra Altı Afrika ve Karayipler ülkelerinde banka istikrarını arttırdığını ve finansal düzenlemenin LAC ülkelerinde finansal istikrarın artmasına katkıda bulunduğuna ulaşmışlardır.

Lee, C. C., Wang, F. ve Lou, R. (2022) çalışmasında dijital finansal katılımın karbon nötrlüğünü nasıl etkilediğini bulmak için, 2011-2017 yılları arasında Çin'deki 277 şehirden oluşan bir örneklem aracılığıyla dijital finansal katılımın karbon yoğunluğu ve karbon tutumu üzerindeki doğrusal olmayan etkisini analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda dijital finansal katılımın kişi başına harcanabilir geliri ve dijitalleşmeyi artırarak karbon yoğunluğunun azaltılmasını desteklediğini, bu tür bir katılımın ise yeşil alan ve yeşil teknoloji yoluyla karbon tutulmasının artmasını desteklediği sonucuna ulaşmıştır.

K Koomson, I., ve Danquah, M. (2021) çalışmasında finansal kapsayıcılığın enerji yoksulluğu üzerindeki etkisini Gana üzerinde analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda, finansal kapsayıcılıktaki iyileşme muhtemelen enerji harcamalarında en büyük azalmaya yol açacağı sonucuna ulaşmıştır.

Khan, S., Aslan, H., ve Omer, A. (2023) çalışmasında doğrudan yabancı yatırımların finansal kapsayıcılık üzerindeki etkileri 2005-2016 yılları arası 99 ülkenin verileriyle kantil regresyon analiziyle incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda doğrudan yabancı yatırımların finansal kapsayıcılık üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ouedraogo, H., ve Thiombiano, N. (2025) çalışmasında finansal kapsayıcılık ile kurumsal kalite arasındaki etkileşimin insan gelişimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada 2007-2022 yılları arası 9 batı Afrika ülkesinin verileri kullanılarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılık ve kurumsal kalitenin insan gelişimi üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu, kurumsal kalitenin artmasıyla finansal kapsayıcılığın insan gelişimi üzerindeki olumlu etkilerinin güçlendiği sonucuna varılmıştır.

Finansal kapsayıcılık, sadece bireylerin ve işletmelerin finansal hizmetlere erişimini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda daha geniş ekonomik ve çevresel etkiler de yaratmaktadır. Finansal kapsayıcılığın bu çeşitli alanlardaki etkileri, sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda toplumsal refahı ve çevresel sürdürülebilirliği de destekleyen çok boyutlu bir etki alanına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sağlıklı bir finansal ekosistemin geliştirilmesi, bu konuların birbirleriyle etkileşimli biçimde ele alınmasını gerektirmektedir.

2.6. Finansal Kapsayıcılığın Öncülleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Finansal kapsayıcılığın ekonomik ve sosyal etkilerini anlamanın yanı sıra, bu kapsayıcılığın hangi faktörler tarafından şekillendirildiğinin belirlenmesi de literatürde önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Finansal kapsayıcılığın öncülleri, bireylerin ve kurumların finansal sisteme erişimini ve kullanımını etkileyen ekonomik, demografik, yapısal ve politik faktörleri kapsamaktadır. Bu öncüllerin tespiti, politika yapıcıların kapsayıcı finansal sistemler oluşturmaya rehberlik etmektedir. Bu bölümde, finansal kapsayıcılığın öncüllerini farklı açılardan ele alan ampirik ve teorik çalışmalara yer verilmekte; çeşitli yöntemler ve göstergelerle yapılan analizler ışığında bu alandaki temel bulgular değerlendirilerek, çalışmanın bu konudaki yaklaşımı için sağlam bir temel sunulmaktadır.

Hannig, A., ve Jansen, S. (2010) çalışmasında finansal kapsayıcılığın finansal istikrar üzerindeki etkilerini anket yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda finansal kapsayıcılığın düşük gelirli bireylerin savunmasızlıklarını azaltarak finansal istikrara katkı sağladığını, düşük gelirli hanelerin kriz dönemlerinde tasarruf yapmaya devam ederek istikrarlı bir tutum sergiledikleri, finansal kapsayıcılığı artırmaya yönelik uygulanan politikaların finansal sistemde çeşitlilik ve derinlik sağlayarak finansal istikrarı desteklediğini vurgulamışlardır.

Demirgüç-Kunt, A., ve Klapper, L. F. (2012) çalışmasında Afrika'daki bireylerin ve KOBİ'lerin resmi ve resmi olmayan finansal hizmetlere erişimlerini incelemişlerdir. Çalışmada global findeks verileri kullanılarak 148 ülkede yapılan anketler kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Afrika'daki ortalama yetişkinlerin yüzde 23'ünün resmi bir finansal kuruluştaki hesabı olduğu; yetersiz para,

maliyet, mesafe ve belgelerin eksikliği problemlerinin resmi hesabı olmamanın nedenleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Atkinson, A., ve Messy, F. A. (2013) çalışmasında finansal kapsayıcılığı artırmak için finansal eğitimin önemini 14 ülkeden elde edilen OECD/INFE finansal okuryazarlık ölçüm anketleri verileri kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda; düşük finansal kapsayıcılık seviyelerinin finansal okuryazarlığın düşük seviyeleriyle bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. F., Singer, D., ve Van Oudheusden, P. (2015) çalışmalarında dünya genelinde bireylerin finansal erişim ve kullanım durumunu 143 ülkede yapılan anketlerle incelemiştir. Bu çalışma sonucunda 2014 yılı itibarıyla yetişkinlerin yüzde 62'sinin finansal kuruluş veya mobil sağlayıcıda hesabı olduğu, hesap sahipliğinde cinsiyetler arası farkın önemli olduğu ve kadınların hesap sahipliği yüzde 58 iken erkeklerin hesap sahipliğinin yüzde 65 olduğu bulunmuştur.

Sarıgül, H. (2015) çalışmasında 2007-2013 yılları arası verileri kullanarak panel veri analiziyle bankacılık hizmetlerine erişimin belirleyicileri üzerine çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda bankacılık hizmetlerine erişimle nüfus yoğunluğu, şehirleşme oranı, gayri safi katma değer, motorlu taşıt sayısı ve elektrik tüketimi gibi değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Allen, F., Demirguc-Kunt, A., Klapper, L. ve Peria, M. S. M. (2016) çalışmasında finansal kapsayıcılığı global findeks veri tabanı kullanılarak 140 ülke üzerinde incelemiştir. Çalışma sonucunda; daha düşük maliyetlerin, finansal araçlara yakınlığın siyasi istikrarlı ortamların finansal kapsayıcılığı artırdığını; yüksek gelir ve eğitim seviyesine sahip olanların hesap sahipliği oranının yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Demirgüç-Kunt, A., ve Singer, D. (2017) çalışmasında finansal kapsayıcılığın bireylerin ve ailelerin hayatlarını iyileştirme potansiyeli 2014 global findeks veri tabanı kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda; gelişmiş ülkelerde yetişkinlerin yüzde 94'ünün hesabı olduğu, gelişmekte olan ülkelerde yetişkinlerin yüzde 54'ünün hesabı olduğu, dünya genelinde yetişkinlerin yüzde 62'sinin banka veya finansal kuruluşlarda hesabı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çam, H., Ayaydın, H., Çam, A. V., ve Akdeniz, F. (2018) çalışmasında bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile finansal katılım seviyesi arasındaki ilişki Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinin bulunduğu TR 9 bölgesinde 480 kişiyle yapılan görüşmeyle incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda gelir arttıkça finansal okuryazarlık seviyesinin de yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ozili, P. K. (2018) çalışmasında dijital finansın, finansal kapsayıcılık ve istikrar üzerindeki etkilerini literatür incelemesi üzerinden incelemiştir. Çalışmanın sonucunda dijital finans ile finansal kapsayıcılık arasında çift yönlü bir ilişki olduğuna; dijital finansın erişiminin artmasının, finansal kapsayıcılığı artırabileceğine ve finansal kapsayıcılığın artmasının, dijital finans hizmetlerinin kullanımını artırabileceğine ulaşılmıştır.

Alizada, N. (2018) çalışmasında Türkiye'deki finansal kapsayıcılığın belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada; ekonomik büyüme, kayıt dışı ekonomi, enflasyon ve kentleşmenin finansal kapsayıcılık üzerindeki etkileri, 1985-2015 dönemi için Granger nedensellik yöntemiyle araştırılmaktadır. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyüme ve kentleşmenin finansal kapsayıcılığı olumlu etkilediği, kayıt dışı ekonomi ve enflasyonun olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmıştır.

Özşuca, E. A. (2019) çalışmasında 2017 Dünya Bankası Küresel Findeks verilerini kullanarak bireysel düzeyde Türkiye'deki finansal kapsayıcılığı incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; erkek, yaşlı, daha yüksek gelir sahibi ve daha eğitilmiş bireylerin resmi hesap ve tasarruf sahibi olma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıgül, H. (2020) çalışmasında Türkiye'de finansal kapsayıcılığı etkileyen faktörleri incelemiştir. 1997-2018 yılları arası veriler kullanılarak Johansen eş bütünlük testi yöntemi ve nedensellik testleri kullanılmıştır. Bu çalışma sonucunda finansal kapsayıcılık ile kentleşme ve kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca, finansal kapsayıcılığın işsizlik ve yaşam maliyeti ile olumsuz bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çetin, A. (2020) çalışmasında 2007-2018 yılları arasında 81 ilin kredi ve mevduat verileri kullanılarak finansal kapsayıcılığın artırılmasında katılım

bankacılığının rolünü incelemiştir. Çalışmanın sonucunda Katılım bankalarının mevduat ve kredi oranları, genel ortalamanın üzerinde olan illerde belirgin bir etki gösterdiği ve finansal sistemin istikrarı için önemli olduğu vurgulanmıştır.

Rahimyar, A. M., ve Çürük, S. A. (2021) çalışmasında Türkiye'deki finansal kapsayıcılığın gelişimini ve finansal kapsayıcılığı etkileyen öncülleri belirlemek için anket ve sonrasında Probit regresyon analizi yaparak analiz etmiştir. Çalışma sonucunda bireylerin gelir ve eğitim düzeyleriyle bireylerin hesap sahipliği arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Aziz, A. ve Naima, U. (2021) çalışmasında Bangladeş kırsalında dijital teknolojinin finansal kapsayıcılık üzerindeki etkisini katılımcılarla görüşmeler yaparak analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda; kırsal alandaki insanlar arasında dijital hizmetlerin kullanımının, dijital cihazlara gerekli erişime ve destekleyici bir sosyal çevreye (sosyal ağlar, sosyal destek gibi) erişimleri olmadığı sürece dijital finansal katılımı sonuçlanmayacağını bulmuşlardır.

Ramzan, M., Amin, M. ve Abbas, M. (2021) çalışmasında 20 Pakistan bankasının 2008-2017 yılları arasında yaptığı sosyal sorumluluğun projelerinin, bankacılık sektörünün finansal performansı, finansal kapsayıcılık ve finansal istikrar üzerindeki etkisini incelemektedir. Bu çalışma neticesinde bankaların sosyal sorumluluğun projelerinin bankacılık sektörünün finansal performansı, finansal kapsayıcılık ve finansal istikrar üzerinde de olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Narinç Ö., ve Aktan, M. N. (2022) çalışmasında Global Findeks 2017 verileri kullanılarak finansal kapsayıcılığın en yüksek ve en düşük yüzde 20'lik gelir düzeyindeki etkileri çoklu uygunluk analizi (MCA) yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda Avrupa ve Orta Asya'nın düşük gelirli ülkelerindeki bireyler acil finansman ihtiyacında geleneksel kanallara yöneldiği, yüksek gelirli ülkelerdeki bireyler acil finansman ihtiyacında finans kuruluşlarına yöneldiği veya yüksek gelirli ülkelerde finansman ihtiyaçlarının istihdam kanalıyla karşılandığı sonucuna varılmıştır.

Wang, R. ve Luo, H. R. (2022) çalışmasında gelişmekte olan ekonomilerde finansal kapsayıcılığın banka istikrarı üzerindeki etkisini 2004-2018 yılları arası 36

gelişmekte olan ülke ekonomisinin banka verileriyle panel veri yöntemiyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; finansal kapsayıcılığın banka istikrarını artırdığı sonucuna varılmıştır.

Zeqiraj, V., Sohag, K. ve Hammoudeh, S. (2022) çalışmasında gelişmekte olan yetmiş üç ülkede kurumsal kalitenin finansal katılım üzerindeki dinamik etkisini incelemektedir. Çalışmanın sonucunda, kurumsal kalitenin, gelişmekte olan ülkelerde resmi finansal hizmetlere hem erişimi hem de bu hizmetlerin kullanımını teşvik ettiğini ortaya koymaktadır.

Lee, C. C., Wang, C. W. ve Ho, S. J. (2022) çalışmasında 21 gelişmekte olan ülkeye ilişkin verileri kullanarak, finans sektörünü hedef alan yardım akışlarının, alıcı ülkenin finansal katılımını geliştirip geliştiremeyeceğini inceliyor. Çalışmanın sonucunda, finansal yardımın bir firmanın ve ülkenin finansal katılımı için önemli bir belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Lu, Z., Wu, J., Li, H. ve Nguyen, D. K. (2022) çalışmasında yerel bankaların ve dijital finansal katılımın KOBİ'lerin finansman kısıtlamaları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda yerel banka şubeleri ve dijital finansal katılımın, KOBİ'lerin mali kısıtlamalarını hafifletmede ikame etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Yıldız, M. (2022) çalışmasında özel sektör yatırımlarının finansal hizmetlere erişim üzerindeki etkisini 1980-2019 Türkiye verileri kullanılarak ARDL yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda Türkiye'deki özel sektör yatırımlarının finansal erişim üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Asyik, N. F., Wahidahwati, W., Laily, N. ve Wahidahwati, W. (2022) çalışmasında, finansal davranışın ve finansal okuryazarlığın finansal kapsayıcılık üzerindeki etkisini Endonezya özelinde 500 kişilik örneklemle analiz etmiştir. Çalışması neticesinde, finansal davranışın ve finansal okuryazarlığın finansal katılım üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kouladoun, J. C., Wirajing, M. A. K. ve Nchofoung, T. N. (2022) çalışmasında 2004-2019 dönemleri arası 43 Afrika ülkesinde finansal katılım ve dijital teknoloji ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonunda Sahra Altı Afrika'da finansal katılım oranının yükselen dijital teknolojilerle birlikte yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Canatan, B., ve Ipek, O. (2023) çalışmasında finansal katılımı etkileyen mikro düzeydeki faktörleri hane halkı bütçe anket verilerini kullanarak incelemiştir. Çalışma sonucunda eğitim seviyesi, harcama düzeyi ve internetten alışveriş yapma durumunun finansal katılım üzerinde etkili olan en önemli faktörler olduğunu vurgulamışlardır.

Law, S. H., Sabri, M. F. ve Afham, M. K. (2023) çalışmasında finansal kapsayıcılıkla finansal okuryazarlık arasında nasıl bir ilişki olduğunu 73 ülkeyi kapsayan veri setiyle yatay kesit eşik regresyon yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda finansal okuryazarlığın finansal kapsayıcılık ile doğrusal ya da monoton bir ilişkiye sahip olduğuna ulaşılmıştır.

Anifowose, O. L., ve Chummun, B. Z. (2025) çalışmasında finansal katılımın belirleyicilerini 1999-2024 yılları arasında 45 Alt-Sahra Afrika ülkesinde temel bileşenler analiziyle finansal kapsayıcılık endeksi oluşturarak panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; ekonomik büyüme, İslami bankacılık, para arzı, internet kullanıcıları ve kredi erişimi finansal katılımı olumlu ve anlamlı şekilde artıran önceller olarak belirlemişlerdir.

Finansal kapsayıcılığın öncüllerini inceleyen bu çalışmalar, toplumların ekonomik gelişiminde ve bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesinde finansal katılımın kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Araştırmalar, finansal hizmetlere erişimin artırılmasının, yoksullukla mücadele, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve genel ekonomik istikrar üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Bu sebeple, finansal kapsayıcılığın sağlanması için gerekli stratejilerin belirlenmesi, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yapının da güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

Tüm bu araştırmalar, finansal kapsayıcılığın yalnızca büyüme veya yoksullukla değil, aynı zamanda fiyat istikrarı ve para politikasının etkinliği ile de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak literatürün büyük bölümü Afrika ve Asya gibi gelişmekte olan bölgelerde yoğunlaşmıştır; Türkiye gibi yükselen piyasa ekonomilerinde bu ilişkinin kapsamlı bir biçimde ele alındığı çalışmalara nadiren rastlanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye özelinde finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması ve enflasyon üzerindeki etkilerini analiz etmek hem literatürdeki bu boşluğu doldurmakta hem de politika yapıcılar açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Kısacası, finansal kapsayıcılığın genişletilmesi yalnızca ekonomik katılımı artırmakla kalmayıp, aynı zamanda merkez bankalarının hedeflediği fiyat istikrarına ulaşmalarında önemli bir aracı hale gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ TÜRKİYE

UYGULAMASI

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’deki finansal kapsayıcılığı ölçmek için bir endeks tasarlanarak bu endeksin hesaplanması için kullanılan boyutlar hakkında detaylı inceleme yapılmıştır. Sonrasında oluşturulan endeksle Türkiye’nin, bölgelerinin ve illerinin 2007-4.Çeyrek ile 2024-4.Çeyrek dönemleri arası finansal kapsayıcılık endeksleri hesaplanmıştır.

3.1. TFKE’nin Ölçümüne Yönelik Verilerin Elde Edilmesi

Çalışmada kullanılan tüm veriler Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından sunulan internet sayfasından alınmıştır.

Çalışmada kullanılan boyutlar ve boyutları oluşturma için kullanılan değişkenler aşağıda Tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4. Araştırmada kullanılan finansal kapsayıcılık boyutları ve değişkenler

Boyutlar	Değişkenler	Açıklama
Finansal Erişim	Şube Sayısı (Coğrafi)	1,000 km ² ’ye düşen Şube Sayısı
	Şube Sayısı (Demografik)	100,000 kişi başına Şube Sayısı
Finansal Kullanım	Nakdi Krediler (Coğrafi)	1,000 km ² ’ye düşen Nakdi Krediler
	Nakdi Krediler (Demografik)	100,000 kişi başına Nakdi Krediler
	Toplam Mevduat (Coğrafi)	1,000 km ² ’ye düşen Toplam Mevduat
	Toplam Mevduat (Demografik)	100,000 kişi başına Toplam Mevduat
Finansal Kalite	Toplam Nakdi Kredinin Toplam Mevduata Oranı	Toplam Nakdi Kredinin Toplam Mevduata Oranı
	Takipteki Krediler (Coğrafi)	1,000 km ² ’ye düşen Takipteki krediler
	Takipteki Krediler (Demografik)	100,000 kişi başına düşen Toplam Mevduat

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıda Tablo 4'te gösterildiği üzere çalışmada üç adet boyut kullanılmıştır. Bu boyutlar; finansal erişim, finansal kullanım ve finansal kalite boyutlarıdır.

Finansal erişim boyutunu açıklamak için Şube Sayısı değişkeni kullanılmıştır. Şube sayısı değişkeni de kendi içerisinde iki açıdan ele alınmıştır. Seçilen bölge veya il düzeyinde 1,000 km²'ye düşen şube sayısı; coğrafi olarak finansal erişim boyutunu göstermektedir. Seçilen bölge veya il düzeyinde 100,000 kişi başına şube sayısı; demografik olarak finansal erişim boyutunu göstermektedir. Bu değişkenler finansal kapsayıcılığı ölçmek için endeks üreten ana çalışmalarda kullanılmıştır (Beck vd. 2007; Sarma, 2012; Amidžic vd. 2014).

Finansal kullanım boyutunu ifade etmek için Toplam Mevduat ve Nakdi Krediler değişkenleri kullanılmıştır. Toplam Mevduat ve Nakdi Krediler değişkenleri de hem coğrafi olarak 1,000 km²'ye düşen hem de demografik olarak 100,000 kişi başına olmak üzere iki açıdan boyuta eklenmiştir. Bankaların temel işlemi mevduat toplayarak bu mevduatları uygun vadelerde müşterilerine kullanırmak olduğu için bu alanlardaki derinliklerinin diğer alanlardan daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu değişkenler Mevduat/GSYİH ve Kredi/GSYİH şeklinde kullanılmıştır (Sarma, 2012; Kainth, 2013).

Finansal kalite boyutunu açıklamak için Toplam Nakdi Kredinin Toplam Mevduata Oranı ve Takipteki Krediler kullanılmıştır. Nakdi Kredinin Toplam Mevduata Oranı arttıkça daha çok nakdi krediye ihtiyaç duyan kesimlere ulaşıldığı ve finansal dışlamanın az olduğu düşünülmektedir. Nakdi Kredinin Toplam Mevduata Oranı, oran olduğu için coğrafi ve demografik baza çevrilse bile aynı neticenin çıktığı gözlemlenmiştir. Takipteki kredilerin tutarı arttıkça geliri daha düzenli olmayan gruplara bankacılık sektörünün yayıldığı düşünülmektedir. Takipteki Krediler hem coğrafi olarak 1,000 km²'ye düşen hem de demografik olarak 100,000 kişi başına olmak üzere iki açıdan boyuta eklenmiştir.

Finansal kapsayıcılık göstergelerinin tek tek yorumlanması yanıltıcı sonuçlar üretebilmektedir. Bu sebeple çalışmada il, bölge ve ülke bazında finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulmuştur. Bölge bazlı finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulurken Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) "İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması" (İBBS) esas alınmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı ve TÜİK tarafından Avrupa Birliğine uyum süreci doğrultusunda, 2002/4720 no'lu kanun kapsamında hazırlanan

illerin; nüfus, coğrafya ve sosyoekonomik gelişmişlik sıralamalarına göre oluşturulan sınıflandırma detayları aşağıda Tablo 5’te açıklanmıştır.

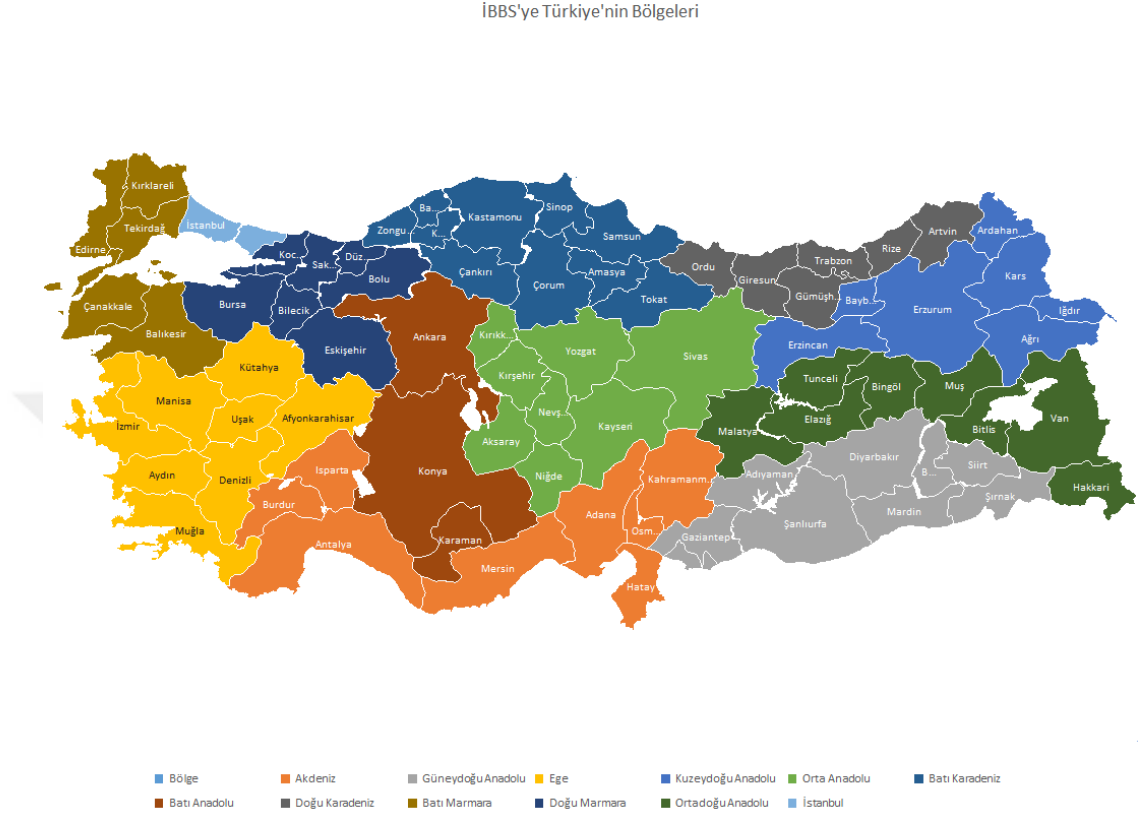
Tablo 5. İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması

Bölge Sırası	Bölge Adı	İller	İl sayısı
TR1	İstanbul	İstanbul	1
TR2	Batı Marmara	Balıkesir, Edirne, Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ	5
TR3	Ege	Afyon, Aydın, İzmir, Denizli, Kütahya, Manisa, Uşak, Muğla	8
TR4	Doğu Marmara	Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Bilecik, Sakarya, Bolu, Düzce, Yalova	8
TR5	Batı Anadolu	Ankara, Karaman, Konya	3
TR6	Akdeniz	Adana, Antalya, Hatay, Burdur, Isparta, Mersin (İçel), Osmaniye, Kahramanmaraş	8
TR7	Orta Anadolu	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat	8
TR8	Batı Karadeniz	Zonguldak, Karabük, Kastamonu, Bartın, Çankırı, Sinop, Tokat, Samsun, Çorum, Amasya	10
TR9	Doğu Karadeniz	Trabzon, Rize, Artvin, Ordu, Gümüşhane, Giresun,	6
TR10	Kuzeydoğu Anadolu	Bayburt, Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır	7
TR11	Ortadoğu Anadolu	Malatya, Elâzığ, Tunceli, Bingöl, Van, Muş, Hakkâri, Bitlis	8
TR12	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Kilis, Diyarbakır, Mardin, Şırnak, Siirt, Batman	9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yukarıda Tablo 5’te TÜİK tarafından yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre illerin bulunduğu bölgeler gösterilmektedir. Türkiye; nüfus, coğrafya ve sosyoekonomik gelişmişlik sıralamalarına göre 12 bölgeye ayrılmıştır. Çalışmada il ve ülke bazında finansal kapsayıcılık endeksi ölçüldüğü gibi İİBS ye göre

oluşturulan bölgelere göre de Finansal kapsayıcılık endeksi ölçülmüştür. Aşağıda Şekil 3'te İBBS'ye göre Türkiye'nin bölgeleri haritada gösterilmiştir.

Şekil 3. İBBS'ye göre Türkiye'nin bölgeleri

3.2. Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Ölçümü

Çalışmada il, bölge veya ülke bazlı finansal kapsayıcılık endeksi ölçülürken Sarma endeksi baz alınmıştır. Sarma endeksinde her boyut ağırlıkları bir olarak alınmaktadır. Finansal kapsayıcılık endeksi hesaplanırken üç adet boyut kullanılmıştır. Bu boyutlar; finansal erişim, finansal kullanım ve finansal kalite boyutlarıdır. Her bir boyutun ağırlığı bir kabul edilmekle birlikte, bu ağırlık değeri kullanılan değişken sayısına bölünmüştür. Finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulurken kullanılan değişkenler ve değişkenlerin boyut ağırlığı aşağıda Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Finansal kapsayıcılık boyutları, değişkenleri ve ağırlıkları

Boyutlar	Değişkenler	Ağırlık
Finansal Erişim	Şube Sayısı (Coğrafi)	0.50
	Şube Sayısı (Demografik)	0.50
Finansal Kullanım	Nakdi Krediler (Coğrafi)	0.25
	Nakdi Krediler (Demografik)	0.25
	Toplam Mevduat (Coğrafi)	0.25
	Toplam Mevduat (Demografik)	0.25
Finansal Kalite	Toplam Nakdi Kredinin Toplam Mevduata Oranı	0.50
	Takipteki Krediler (Coğrafi)	0.25
	Takipteki Krediler (Demografik)	0.25

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Finansal erişim boyutunun ağırlığı bir olmakla birlikte, bu boyutu oluşturmak için şube sayısı coğrafi ve şube sayısı demografik olmak üzere iki değişken kullanıldığı için, boyut ağırlığı 0.50 olarak her iki değişkene dağıtılmıştır.

Finansal kullanım boyutunun ağırlığı bir olmakla birlikte, bu boyutu oluşturmak için nakdi krediler coğrafi, nakdi krediler demografik, toplam mevduat coğrafi ve toplam mevduat demografik olmak üzere dört değişken kullanıldığı için, boyut ağırlığı 0.25 olarak her dört değişkene dağıtılmıştır.

Finansal kalite boyutunun ağırlığı bir olmakla birlikte, bu boyutu oluşturmak için toplam nakdi kredilerin toplam mevduata oranı ve takipteki krediler değişkenleri kullanılmıştır. Toplam nakdi kredilerin toplam mevduata oranı değişkeni 0,50 ağırlık alınmış ve diğer takipteki krediler coğrafi ve takipteki krediler demografik değişkenleri 0.25 ağırlık alınmıştır.

Ağırlık değerleri belirlendikten sonra gerçek değerden minimum değer çıkarılmak suretiyle elde edilen sonuç, maksimum değerden minimum değer çıkarılmak suretiyle elde edilen sonuca bölünerek, ağırlık değeriyle çarpılarak boyut

endeksi değerleri oluşturulmuştur. Boyut endeksleri oluşturulurken aşağıdaki denklem uygulanmıştır.

$$\text{Boyut Endeksi} = \text{Boyut Ağırlığı} \frac{\text{Gerçek Değer} - \text{Minimum Değer}}{\text{Maksimum Değer} - \text{Minimum Değer}} \dots (2)$$

Boyut değerleri oluşturularak değişkenlerin 0 ile 1 arasında olması sağlanarak veri indirgeme tekniği kullanılmıştır. Daha sonra ağırlık değerleriyle çarpılarak boyut endeksleri oluşturulmuştur. Finansal erişim boyutu için; şube sayısı coğrafi ve şube sayısı demografik değişkenlerinin boyut değerleri hesaplanmış daha sonra her iki değişken boyut değerleri 0.50 ile çarpılarak toplanmıştır. Finansal kullanım boyutu için; nakdi krediler coğrafi, nakdi krediler demografik, toplam mevduat coğrafi ve toplam mevduat demografik değişkenlerinin boyut değerleri hesaplanmış daha sonra her dört değişken boyut değerleri 0.25 ile çarpılarak toplanmıştır. Finansal kalite boyutu için; toplam nakdi kredilerin toplam mevduata oranı, takipteki krediler coğrafi ve takipteki krediler demografik değişkenlerinin boyut değerleri hesaplanmış daha sonra toplam nakdi kredilerin toplam mevduata oranı değişkeni 0.50 ile çarpılarak, takipteki krediler coğrafi ve takipteki krediler demografik değişkenleri 0.25 ile çarpılarak toplanmıştır. Böylelikle finansal erişim, finansal kullanım ve finansal kalite boyutları hesaplanmıştır.

Boyut endeksleri hesaplandıktan sonra, her bir boyutun değeri aşağıdaki formül kullanılarak tek bir değere indirgenmiştir.

$$FKE = 1 - \frac{\sqrt{(1-d_1)^2 + (1-d_2)^2 + \dots + (1-d_n)^2}}{\sqrt{n}} \dots \dots \dots (5)$$

Daha sonra Tablo 2'deki Sarmanın finansal kapsayıcılık düzeyi tablosuna göre sınıflandırılmıştır. 0.30'un altında kalan finansal kapsama düzeyleri düşük, 0.30 ile 0.50 arasındaki finansal kapsama düzeyleri orta ve 0.50 ile 1 arasında kalan finansal kapsama düzeyleri yüksek düzey olarak kabul edilmiştir.

3.3. Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Kontrolü

Çok boyutlu endeks hesaplamalarında, Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett boyutsallık testi ile boyutların faktörleşmeye uygunluğu analiz edilir (Büyüköztürk, 2007; Şencan, 2005). KMO katsayısının 0.60'tan yüksek olması ve

Barlett boyutsallık testinin anlamlı çıkması, verilerden faktör çıkabileceğine işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2007; Şencan, 2005). Türkiye finansal kapsayıcılık endeksinin oluştururken kullandığımız boyutları tek boyuta düşürürken faktörleşmeye uygunluğunu anlamak için KMO testi yapılmış aşağıda Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. KMO ve Bartlett testi

Kaiser-Meyer-Olkin örneklem Faktörleşmeye uygunluğu		0.686681
Bartlett Anlamlılık testi	Ki-Kare	69.84947
	P	0.0000

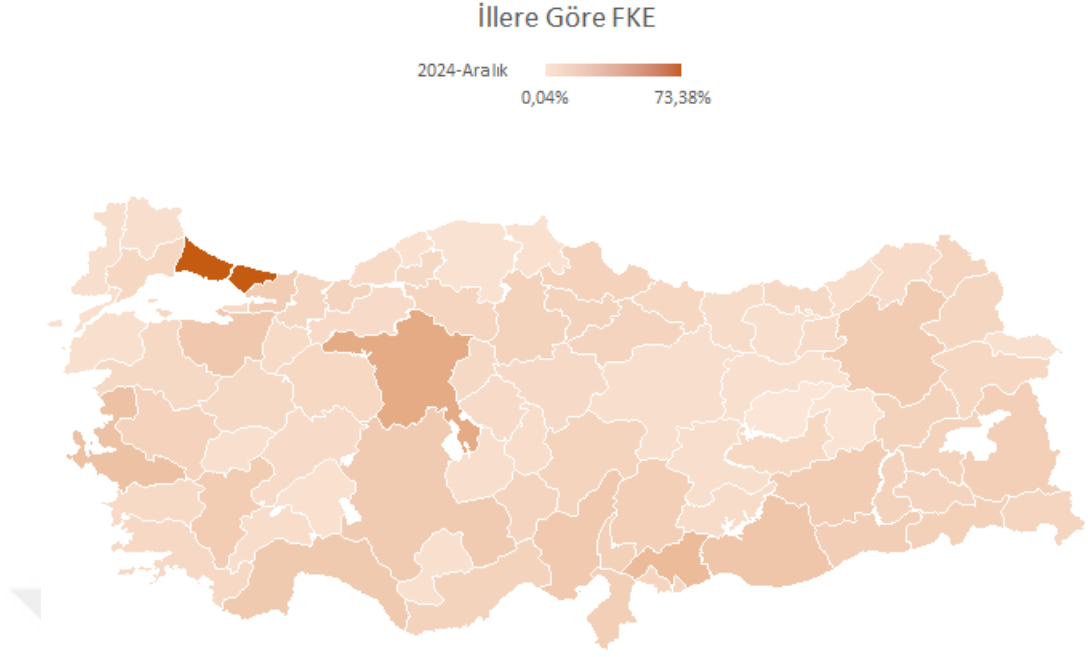
Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 7 incelendiğinde Türkiye finansal kapsayıcılık endeksini oluşturduğumuz boyutların faktörleşmeye uygun olduğu görülmektedir.

3.4. İl Bazlı Finansal Kapsayıcılık Endeksi

Çalışmanın diğer çalışmalardan farklarından biri de il bazında finansal kapsayıcılık endeksinin 2007-Aralık ve 2024-Aralık dönemleri arasında ölçülmüş olmasıdır. Böylelikle finansal ekosistemde finansal altyapının artması gerekli olan şehirlere dikkat çekilmek istenmiştir.

Aşağıda Şekil 4’te 2024 Aralık ayı itibariyle illere göre finansal kapsayıcılık endeksi haritalandırılmıştır. Kullandığımız veriden birçok harita üretilebilmesine rağmen güncel durumu gösteren haritanın eklenmesi tercih edilmiştir.

Şekil 4. İllere göre finansal kapsayıcılık endeksi(2024-Aralık)

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıda Şekil 4’te 2024 Aralık ayı itibariyle Türkiye’nin Finansal kapsayıcılık endeksinin en yüksek olduğu iller; İstanbul (yüzde 73.38), Ankara (yüzde 30.46) ve Gaziantep (yüzde 22.45) tir. 2024 Aralık ayı itibariyle İstanbul ilinin finansal kapsayıcılık düzeyi yüksek, Ankara ilinin finansal kapsayıcılık düzeyi orta ve diğer tüm illerin finansal kapsayıcılık düzeyi düşüktür. İstanbul ilinin yüzölçümün küçük ve nüfus yoğunluğunun fazla olması diğer illerden ayrışmasını sağlamıştır. EK-A’da illerin yıl sonları itibariyle finansal kapsayıcılık endeksi bulunmaktadır.

3.5. Bölge Bazlı Finansal Kapsayıcılık Endeksi

Aşağıda Tablo 8’de 2024-Aralık itibariyle bölgelere göre finansal kapsayıcılık endeksi belirtilmiştir. Kullandığımız veriden birçok harita üretilebilmesine rağmen güncel durumu gösteren haritanın eklenmesi tercih edilmiştir.

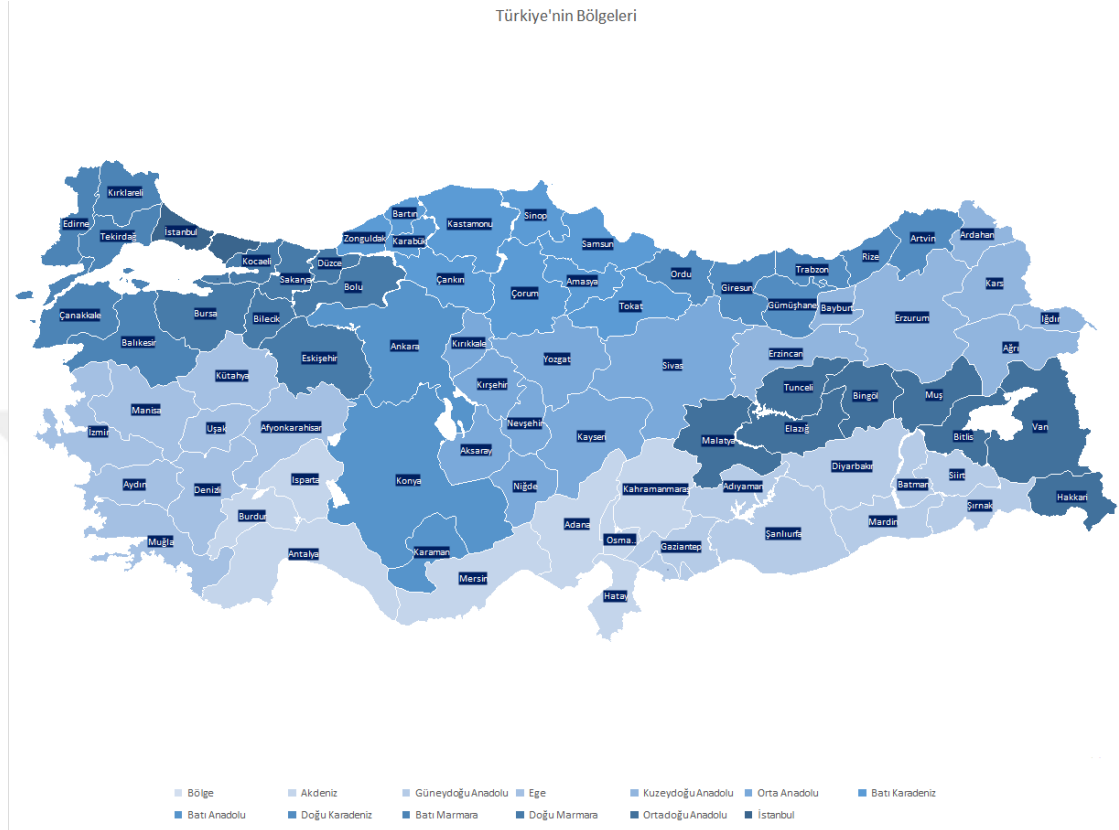
Tablo 8. Bölgelere göre finansal kapsayıcılık endeksi

Bölge Adı	Finansal Kapsayıcılık Endeksi	Finansal Kapsayıcılık Düzeyi
İstanbul	0.711325	Yüksek
Batı Marmara	0.153832	Düşük
Ege	0.223209	Düşük
Doğu Marmara	0.209381	Düşük
Batı Anadolu	0.314858	Orta
Akdeniz	0.206181	Düşük
Orta Anadolu	0.150526	Düşük
Batı Karadeniz	0.160742	Düşük
Doğu Karadeniz	0.162838	Düşük
Kuzeydoğu Anadolu	0.128278	Düşük
Ortadoğu Anadolu	0.063314	Düşük
Güneydoğu Anadolu	0.166388	Düşük

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 8’de görüldüğü üzere, İstanbul Bölgesinin finansal kapsayıcılık endeksi 0.711325 ile yüksek düzeydedir; Batı Anadolu Bölgesi ise 0.314858 ile orta düzeyde yer almakta, diğer tüm bölgeler ise 0.30’un altında kalarak düşük finansal kapsayıcılık düzeyinde bulunmaktadır. Özellikle İstanbul’un diğer bölgelere kıyasla bariz şekilde yüksek olması, finansal altyapı ve hizmet erişimindeki gelişmişlik ile ekonomik ve demografik faktörlerin bir sonucudur. İstanbul gibi büyük metropollerde bankacılık ve finansal hizmetlere erişim kolaylığı, iş merkezlerinin yoğunluğu ve yüksek gelir seviyeleri finansal kapsayıcılığın yükselmesine katkı sağlamaktadır. Buna karşın, diğer bölgelerde özellikle kırsal alanlarda altyapı eksikliği, düşük gelir düzeyi, finansal okuryazarlık seviyesinin yetersizliği ve finansal ürünlerin uygunluğundaki sınırlamalar finansal kapsayıcılık düzeylerinin düşük kalmasının temel nedenlerindendir.

Aşağıda Şekil 5’te 2024 Aralık ayı itibariyle bölgelere göre finansal kapsayıcılık endeksi haritalandırılmıştır. Kullandığımız veriden birçok harita üretilmesine rağmen güncel durumu gösteren haritanın eklenmesi tercih edilmiştir.

Şekil 5. Bölgelere göre finansal kapsayıcılık endeksi(2024-Aralık)

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 5 incelendiğinde görüleceği üzere İstanbul Bölgesinin finansal kapsayıcılık endeksi 0.711325 yüksek düzeyde ve diğer bölgelere nazaran yüksek düzeydedir. EK-B’de bölgelerin yıl sonları itibariyle finansal kapsayıcılık endeksi bulunmaktadır.

Finansal kapsayıcılığı artırmak, yalnızca finansal altyapının geliştirilmesiyle sınırlı değildir; asıl kritik nokta, farklı gelir gruplarından, özellikle alt gelir kesimlerinden bireylerin finansal sisteme etkin şekilde dahil edilmesidir. Finansal kapsayıcılık, gelir düzeyi yüksek kesimlere sağlanan finansal hizmetlerin yaygınlaştırılması değil, finansal sistemin tabana yayılması anlamına gelir. Bu nedenle, finansal altyapıyı geliştirirken, hizmetlerin ulaşılabilirliği, uygun maliyetle sunulması, finansal okuryazarlığın artırılması, dijital finansal hizmetlerin

yaygınlaştırılması ve düşük gelir gruplarının ihtiyaçlarına uygun ürünlerin geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Çalışmanın temel hedeflerinden biri, bu kapsayıcılık artışını sağlamak için hangi politika araçları ve stratejilerin etkili olabileceğine dair cevaplar aramaktır. Finansal altyapı iyileştirmeleri, eğitim ve bilinçlendirme programları, uygun regülasyonlar ve finansal ürün çeşitliliğinin artırılması gibi bileşenler, finansal kapsayıcılığın yükseltilmesinde kilit rol oynamaktadır. Özellikle alt gelir grubunun sisteme entegrasyonu, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, finansal kapsayıcılığın bölgesel farklılıklarının nedenlerini derinlemesine analiz etmek ve kapsayıcılığı artırmaya yönelik çok boyutlu politikalar geliştirmek, ülke ekonomisinin genel finansal gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

3.6. Ülke Bazlı Finansal Kapsayıcılık Endeksi

Ülke endeksi oluştururken boyut endekslerindeki en büyük ve en küçük değerler bölge endeksi verilerinden alınmıştır. Tüm boyutlarda Türkiye verilerinin bölgelerin ortalaması olması gerektiği varsayımı ile bölge endekslerinin maksimum ve minimum değerleri kullanılarak ülke endeksi oluşturulmuştur. Aşağıda Tablo 9'da 2024-Aralık itibariyle Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi yıl sonları itibariyle belirtilmiştir. Kullandığımız veriden birçok tablo üretilebilmesine rağmen güncel durumu gösteren tablonun eklenmesi tercih edilmiştir.

Tablo 9. Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi

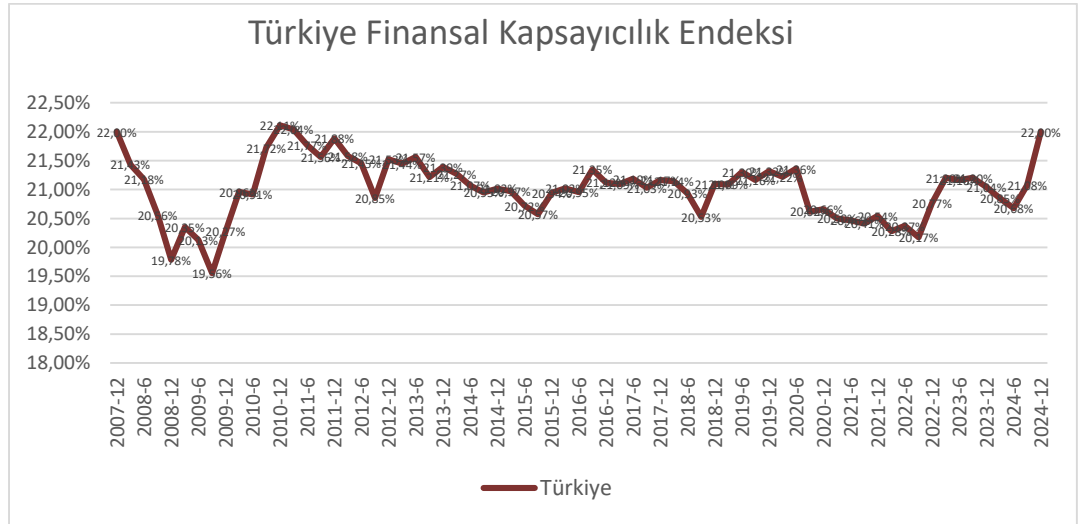
Tarih	Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi	Tarih	Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi
2007-12	22.00%	2016-12	21.12%
2008-12	19.78%	2017-12	21.17%
2009-12	20.27%	2018-12	21.10%
2010-12	22.11%	2019-12	21.32%
2011-12	21.88%	2020-12	20.66%
2012-12	21.53%	2021-12	20.54%

2013-12	21.39%	2022-12	20.77%
2014-12	21.02%	2023-12	21.04%
2015-12	20.94%	2024-12	22.00%

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 8 incelendiğinde, 2024 Aralık itibariyle Türkiye'nin finansal kapsayıcılık endeksinin yaklaşık %22 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu sonuç, ülke genelinde finansal kapsayıcılık düzeyinin halen düşük olduğunu göstermektedir. Endeksin hesaplanmasında, sadece çalışan nüfusun değil tüm nüfusun kapsanması ve PTT gibi posta bankacılığı hizmeti sunan kurumların verilerinin endekse dahil edilmemesi, ayrıca hızla gelişen platform bankacılığı ve dijital bankacılık uygulamalarına ait verilerin sınırlı olarak dikkate alınması, gerçek finansal kapsayıcılık düzeyinin birkaç puan daha yüksek olabileceğini göstermektedir. Ancak bu iyileşmelere rağmen, Türkiye finansal kapsayıcılık alanında kayda değer bir ilerleme sağlamış olsa da, kapsayıcılığın yeterli seviyeye ulaşmadığı açıktır.

Aşağıda Şekil 6'da 2024 Aralık ayı itibariyle Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi grafik olarak gösterilmiştir.

Şekil 6. Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi(2024-Aralık)

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 6 incelendiğinde görüleceği üzere Türkiye finansal kapsayıcılık endeksinin düşük düzeyde seyrettiği görülmektedir. Türkiye'nin finansal kapsayıcılık endeksinin zaman içinde dalgalanmalar gösterdiği görülüyor. 2007 yılında yüzde 22 seviyesinden başlayan endeks, 2010 yılında yüzde 20.1 seviyesine kadar düşmüş, sonrasında dalgalı bir seyir izleyerek 2024 yılı itibariyle yüzde 22 seviyesine ulaşmıştır. Çalışmanın kısıtları nedeniyle Türkiye finansal kapsama düzeyi birkaç puan daha üstte olabilmesine rağmen yine de düşük kapsama düzeyinde kalacaktır. EK-C'de tüm dönemler itibariyle Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi bulunmaktadır.

Türkiye'nin düşük finansal kapsama düzeyinden orta düzeye ilerleyebilmesi için eğitim ve finansal okuryazarlık seviyelerinin artırılması, bölgesel eşitsizlik ve altyapı sorunlarının giderilmesi, kayıt dışı ekonominin resmi kanallara yönlendirilmesi, özellikle kadınların finansal katılıma teşvik eden politikaların geliştirilmesi, özellikle alt gelir gruplarının ihtiyaçlarına uygun, erişilebilir finansal ürünlerin geliştirilmesi ve dijital finansal hizmetleri yaygınlaştırıcı uygulamaların artırılması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ VE PARASAL AKTARIM MEKANİZMASI İLİŞKİSİ

Bu bölümde; Türkiye Finansal kapsayıcılık endeksinin parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz etmek için ekonometrik model kurularak, bu modelin testleri yapılmıştır. Ekonometrik analizinde takip edilen metodoloji, değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin incelenmesi, gerekli veri dönüşümlerinin yapılması, ekonomik modelin oluşturulması ve bu modelin geçerliliğinin test edilmesi adımları bu bölümde yer almıştır.

4.1. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada kullanılan TFKE haricindeki tüm veriler TCMB'nin elektronik veri tabanı sayfasından alınmıştır. TFKE ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından sunulan internet sayfasından alınan verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye finansal kapsayıcılık endeksinin para politikası aktarım mekanizmasına etkilerini denklem olarak ifade edebilmek için ARDL ve FMOLS yöntemleri kullanılmıştır.

İzlenilen metodoloji ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

- 2007-4.Çeyrek ile 2024-4.Çeyrek dönemleri arasındaki değişkenlerin durağanlık testleri yapılarak değişkenlerin durağanlıkları tespit edilmiştir.
- 2008 1. Çeyrek ile 2024 3. Çeyrek dönemleri arasında uzun dönem ilişki ve eşbütünleşme analizleri için Pesaran (2001) tarafından geliştirilen ARDL (Auto-Regressive Distributed Lag) yöntemi ile Phillips ve Hansen (1990) tarafından önerilen FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) yöntemi kullanılmıştır.
- Oluşturulan modelin istatistikî olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için hata terimlerinin normal dağılımı, otokorelasyon, değişen varyans, yapısal kırılma testleri yapılmıştır.

Finansal kapsayıcılık endeksinin parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla, Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Bu çerçevede kurulan model, hem değişkenlerin gecikmeli düzey (seviye) değerlerini hem de birinci farklarını içeren ARDL sınır testi biçimindedir. Aşağıdaki Denklem (6), ARDL modelinin standart yapısını yansıtmaktadır ve geleneksel regresyon denklemlerinden farklı olarak hem kısa dönem dinamiklerini hem de uzun dönem ilişkisini aynı yapı içerisinde modellemektedir.

$$\begin{aligned} \text{LogTUF}_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta \text{LogTUF}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_2 \text{LogGSYİH}_{t-i} + \\ & \sum_{i=1}^p \alpha_3 \Delta \text{LogDK}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_4 \Delta \text{KFO}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_5 \Delta \text{MFO}_{t-i} + \\ & \sum_{i=1}^p \alpha_6 \Delta \text{KFE}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_7 \Delta \text{TFKE}_{t-i} + \gamma_1 \Delta \text{LogTUF}_{t-1} + \gamma_2 \text{LogGSYİH}_{t-1} + \\ & \gamma_3 \Delta \text{LogDK}_{t-1} + \gamma_4 \Delta \text{KFO}_{t-1} + \gamma_5 \Delta \text{MFO}_{t-1} + \gamma_6 \Delta \text{KFE}_{t-1} + \gamma_7 \Delta \text{TFKE}_{t-1} + \\ & + \alpha_8 \text{Kukla} + \varepsilon_t \dots\dots\dots (6) \end{aligned}$$

- LogTUF = Logaritmik TUF
- LogGSYİH = Logaritmik Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
- LogDK = Logaritmik Döviz Kuru
- KFO = Kredi Faiz Oranı
- MFO = Mevduat Faiz Oranı
- KFE = Konut Fiyat Endeksi
- TFKE = Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi
- KUKLA = Dışsal Kukla Değişkeni
- α_0 = sabit terim (Bankacılık Sektörüne dair)
- $\alpha_{1,2,3,4,5,6,7,8}$ = t zamandaki değişkenlere ait kısa dönem katsayıları
- $\gamma_{1,2,3,4,5,6,7,8}$ = t zamandaki değişkenlere ait uzun dönem katsayıları
- i, p = gecikme sayıları
- ε_t = hata terimleri

ARDL analizi için değişkenler seçilirken gecikme uzunluğu olarak 2. gecikme seçilmiştir. Kukla değişkeni dışsal olarak modele eklenmiş, 2020 1.Çeyrek-2020 4.Çeyrek ve 2022 3.Çeyrek-2023 2.Çeyrek dönemleri için kullanılmıştır.

ARDL sınır testi yöntemi, kısa dönem ve uzun dönem dinamikleri için birçok aşama gerektirir. Öncelikle, uzun dönem ilişkisini belirlemek için F ve t istatistiklerini kritik değerlerle karşılaştırarak eş bütünleşme için sınır testi yapılır. İkincisi, değişkenlerin kısa dönem tahminleri için bir ECM (hata düzeltme) modeli oluşturulmalıdır. ARDL hata düzeltme modelini ifade eden eşitlik aşağıda verilmiştir:

$$\Delta \text{LogTUF}E_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \theta_1 \Delta \text{LogTUF}E_{t-i} + \sum_{i=1}^p \theta_2 \text{LogGSYİ}H_{t-i} + \sum_{i=1}^p \theta_3 \Delta \text{LogDK}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \varphi_i \Delta \text{KFO}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \phi_i \Delta \text{MFO}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta \text{KFE}_{t-i} + \sum_{i=1}^p \rho_i \Delta \text{TFKE}_{t-i} + \alpha \text{ECM}_{t-1} + v_t \dots \dots \dots (7)$$

Hata düzeltme terimi, uzun dönem dengesinden kısa dönemdeki sapmaları temsil etmektedir. Katsayısı (α), dengeye dönüş hızını göstermektedir.

Ekonometrik modelde kullanılan değişkenlere ait açıklama ise Tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. Değişkenler ve açıklamaları

Değişken	Açıklama	Alındığı	Beklenen İşaret
LogTUF	Tüketici Fiyat Endeksi	TCMB-EVDS	
LogGSYİ	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	TCMB-EVDS	+
LogDK	TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	TCMB-EVDS	-
KFO	Kredi Faiz Oranı	TCMB-EVDS	-
MFO	Mevduat Faiz Oranı	TCMB-EVDS	+
KFE	Konut Fiyat Endeksi	TCMB-EVDS	+
TFKE	Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi	Araştırmacı tarafından	-
KUKLA	Çalışmada yapısal kırılma tarihlerini içeren dışsal kukla değişkeni kullanılmıştır. Yapısal kırılmaların tahmin sonucunu etkilememesi için dışsal kukla kullanılmıştır.	Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur	

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki Tablo 10'da görüleceği üzere; gayri safi yurt içi hasıla, mevduat faiz oranı (MFO) ve konut fiyat endeksi değişkenlerinin enflasyon oranını artırması; reel döviz kuru, kredi faiz oranı ve finansal kapsayıcılık endeksinin ise enflasyon oranını düşürmesi beklenmektedir. Bu değişkenler, parasal aktarım mekanizmasının temel bileşenleri olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Çünkü parasal aktarım mekanizması kapsamında, faiz oranları, döviz kuru ve kredi koşullarının enflasyon üzerindeki etkisi

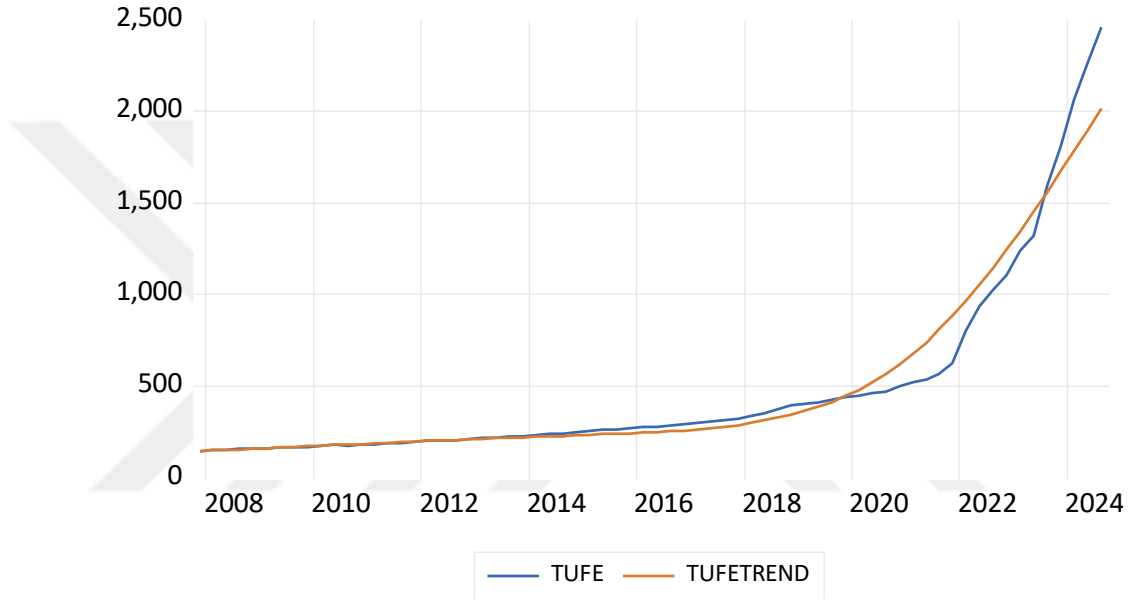
önemli iken, finansal kapsayıcılığın da ekonomide fiyat istikrarına olan katkısı giderek artmaktadır. Dolayısıyla, seçilen değişkenler, parasal aktarım kanallarının enflasyon dinamikleri üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla tercih edilmiştir. GSYİH'nin artması, ekonominin büyümesiyle birlikte talebin artmasına yol açmaktadır. Artan talebe verimlilik artışlarının hemen cevap verememesi nedeniyle, talep yönlü enflasyonun kısa vadede artması beklenmektedir. Ancak, kısa vadede enflasyon ile GSYİH arasında pozitif bir ilişki bulunurken, uzun vadede bu ilişkinin zayıflayabileceği veya negatif olabileceği belirtilen çalışmalar mevcuttur (Nkikabahizi, Ndagijimana ve Musabanganji, 2017; Raju, Manjunath ve Rehaman, 2018; Mazher, Nizami ve Tramankuti, 2025). Çalışmada Tüfe bazlı reel efektif döviz kuru kullanıldığı için, reel döviz kurundaki değer kaybının ithal ürünlerin maliyetini artırarak enflasyonu yükseltmesi beklenmektedir. Bu nedenle, bu ters yönlü ilişkinin modelimizde negatif bir katsayı oluşturacağı öngörülmektedir (Achسانی, Fauzi ve Abdullah, 2010; Özen, Özdemir ve Grima, 2020; Dzupire, 2020; Sünbül, 2023). Kredi faiz oranlarının artması, kredi maliyetlerini yükselterek yatırım ve tüketim harcamalarının azalmasına neden olur. Bu durumun, toplam talebi düşürerek enflasyon baskısının azalmasına yol açması beklenmektedir (Lutz, 1974; Anari ve Kolari, 2016; Mirza ve Rashidi, 2018; Sarıalioğlu, Lodin, Aimar ve Küçükosman, 2024). Mevduat faiz oranının artması, hane halklarının harcama ve tasarruf tercihlerini değiştirerek tasarrufa yönelmelerine yol açabilir. Artan tasarruflar, yatırım harcamalarını artırarak çıktı artışıyla birlikte enflasyonu artırabilir (Mahdikhani, Parandain, Sherzadi ve Porvazn, 2013). Konut fiyat endeksi arttıkça, servet etkisiyle tüketim harcamalarının artabileceği ve bunun da enflasyon üzerinde baskı oluşturabileceği düşünülmektedir (Anari ve Kolari, 2002; Ting ve Huangjin, 2013; Inglesi-Lotz ve Gupta, 2013; Korkmaz, 2019). Finansal kapsayıcılık endeksinin artması, finansal etkinliğin artması, kayıt dışı ekonominin bir kısmının finansal sisteme dahil olması ve finansal okuryazarlığın artmasıyla birlikte tüketimin daha bilinçli yapılmasına yol açabilir. Bu durum, para politikasının daha geniş kesimlere etki etmesini sağlayarak enflasyonun azalmasına ve katsayının negatif olmasına neden olabilir (Demirgüç-Kunt ve Singer, 2017; Han ve Melecky, 2013; Ozili, 2018; El Bourainy, Salah ve El Sherif, 2021; Komala ve Widodo, 2022; Biswas ve Ahamed, 2023; Herlina, Suci ve Prastuti, 2024).

4.2. Zaman Serisi Analizi

Bu bölümde öncelikle 2007-4.Çeyrek ile 2024-4.Çeyrek dönemleri arasındaki zaman serileri grafikleri incelenmiştir. Bu bölümde, bazı değişkenlerin veri dönüşümleri de yapılmıştır.

4.2.1. TUFE değişkeni zaman serisi

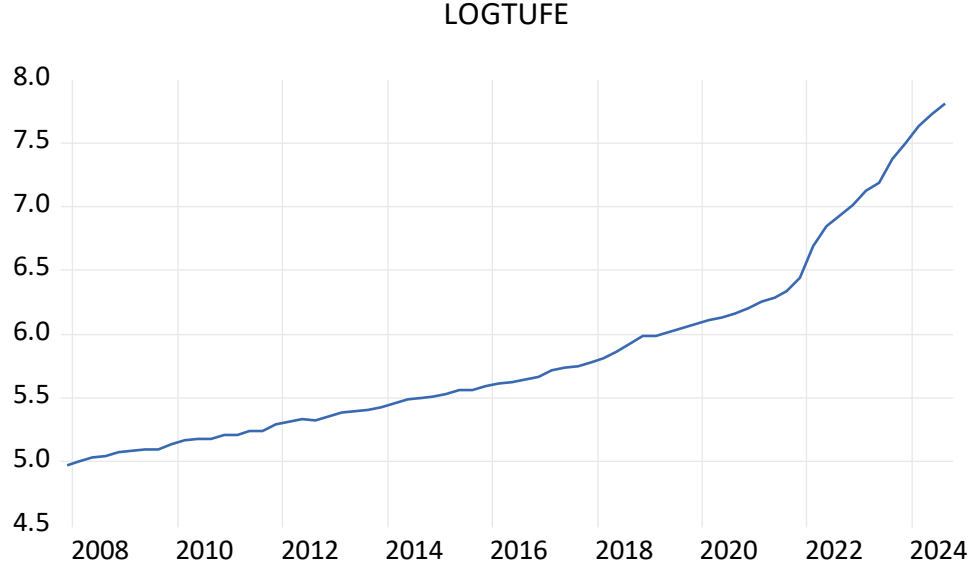
Tüketici fiyat Endeksi (TUFE) zaman serisi bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. TUFE değişkeni zaman serisi Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. TUFE değişkeni zaman serisinin grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

TUFE zaman serisi yukarıdaki Şekil 7’de görüleceği üzere özellikle 2020 yılından sonra yoğun bir yükseliş göstermektedir. Bu sebeple TUFE zaman serisiyle analize başlamadan önce istatistik programının sunduğu Hodrick-Prescott filtresi kullanılarak kısa vadeli dalgalanmalardan ayıklayarak TUFETREND zaman serisine ulaşılmıştır. TUFETREND zaman serisi incelendiğinde durağan olmayacağı zaman serisinden anlaşıldığı için logaritması alınmıştır. Logaritması alınan TUFETREND değişkeni LogTUFE olarak isimlendirilmiştir. LogTUFE değişkeni zaman serisi Şekil 8’de sunulmuştur.

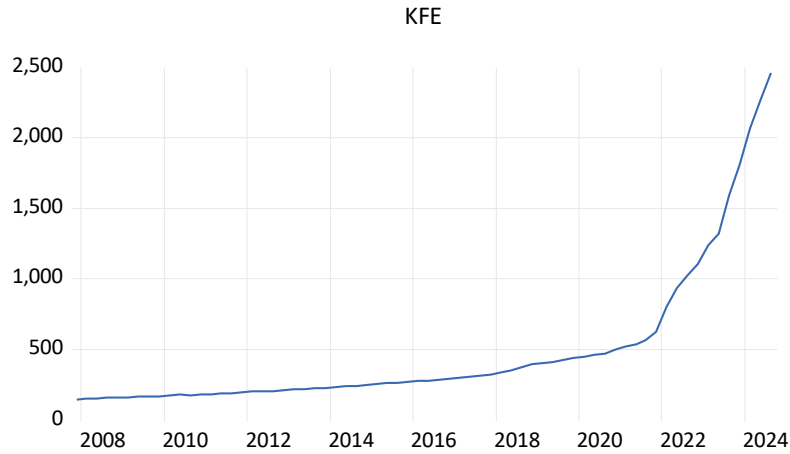
Şekil 8. LogTUFEE değişkeni zaman serisinin grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 8’deki LogTUFEE değişkeni zaman serisi incelendiğinde, Şekil ‘deki TUFETREND zaman serisinin iz düşümü şeklindedir.

4.2.2. KFE zaman serisi analizi

Konut fiyat endeksi (KFE) zaman serisi Şekil 9’da sunulmuştur.

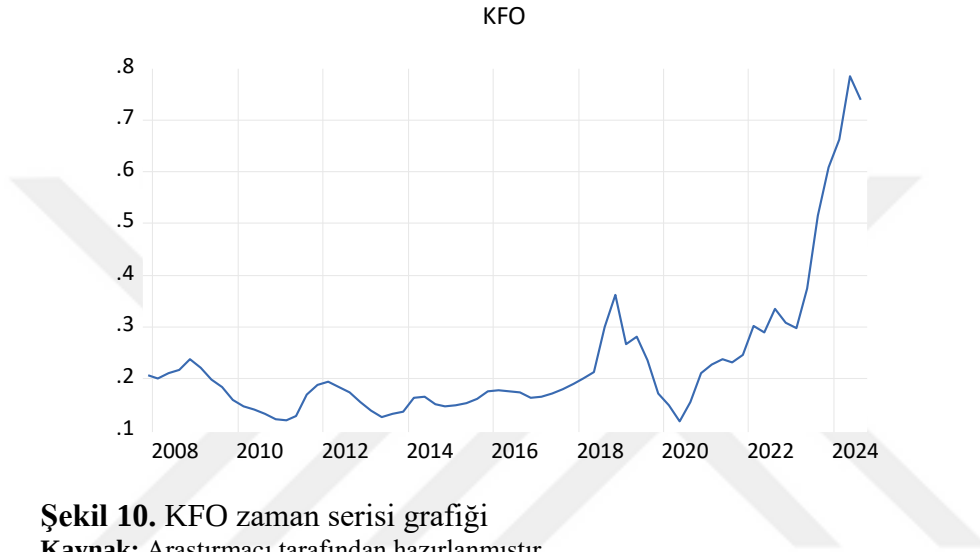
Şekil 9. KFE zaman serisi grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 9'daki KFE zaman serisi incelendiğinde grafikleri incelendiğinde 2022 yılı itibariyle artış trendi görülmektedir.

4.2.3. KFO zaman serisi analizi

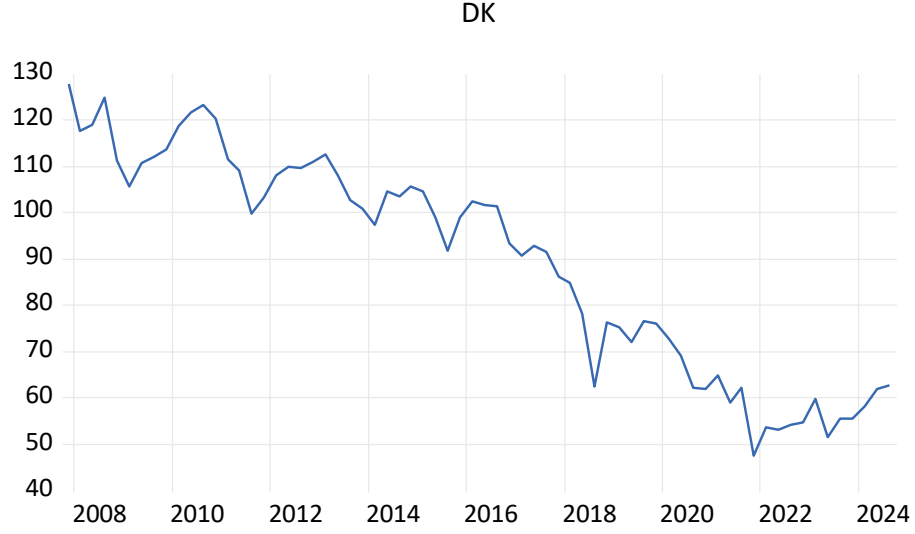
Çalışmada faiz oranı olarak 3 ay vadeli ihtiyaç kredisi faizi kullanılmıştır. Kredi faizi oranı (KFO) zaman serisi grafikleri aşağıdaki Şekil 10'da görülmektedir.

Yukarıdaki Şekil 10'da KFO zaman serisi grafiği incelendiğinde herhangi bir trend veya mevsimsellik görülmemektedir.

4.2.4. DK zaman serisi analizi

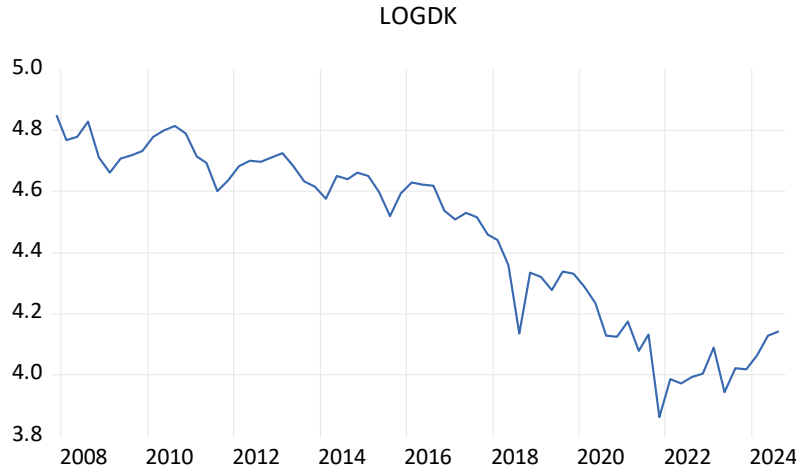
Çalışmada döviz kuru için TÜFE bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100) kullanılmıştır. Döviz kuru grafiği aşağıdaki Şekil 11'de görülmektedir.

Şekil 11. DK zaman serisi grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Döviz kuru grafiği aşağıdaki Şekil 11’de incelendiğinde serinin durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Reel döviz kurunun 2008 yılından 2024 yılına kadar genel olarak düşüş eğiliminde olduğunu gösteriyor. Bu, Türk lirasının reel olarak değer kaybettiğini ifade ediyor. DK zaman serisinin logaritması alınmıştır. Logaritması alınan DK değişkeni LogDK olarak isimlendirilmiştir. LogDK değişkeni zaman serisi Şekil 12’de sunulmuştur.

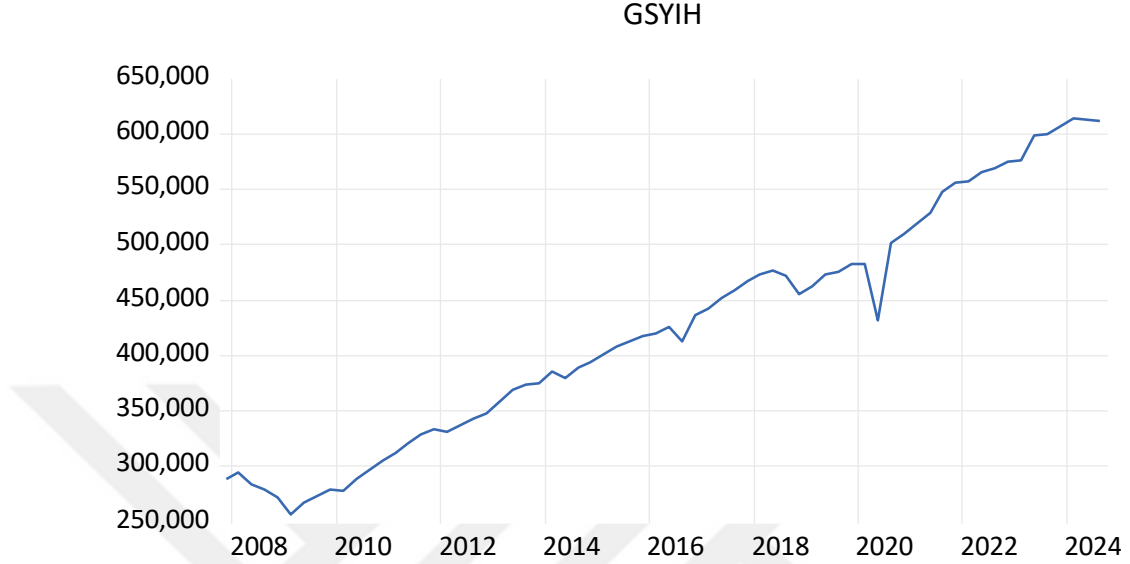
Şekil 12. LogDK zaman serisi grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Logaritmik döviz kuru (LogDK) grafiği, döviz kuru grafiğinin izdüşümü şeklindedir. Sonraki analizlerde LogDK ile analize devam edilmiştir.

4.2.5. Reel GSYİH zaman serisi analizi

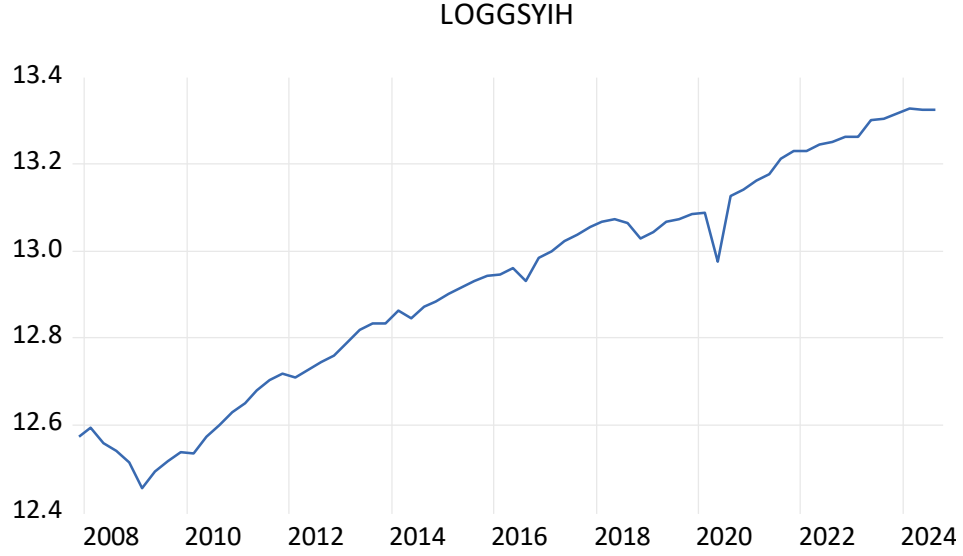
Çalışmada çıktı düzeyini ölçmek için reel GSYİH kullanılmıştır. Reel GSYİH zaman serisi grafiği aşağıda Şekil 13'te görülmektedir.

Şekil 13. Reel GSYİH zaman serisi grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıda Şekil 13'teki Reel GSYİH zaman serisi incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin uzun vadede istikrarlı bir büyüme seyri izlediğini, ancak zaman zaman kriz ve durgunluk dönemlerinden etkilendiğini gösteriyor. Bu sebeple reel GSYİH zaman serisiyle analize başlamadan önce paket programın sunduğu Hodrick-Prescott (HP) filtresi kullanılarak kısa vadeli dalgalanmalardan ayıklayarak GSYİHTREND zaman serisine ulaşılmıştır. Daha sonra GSYİHTREND serisine logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Logaritmik dönüşüm uygulanmış GSYİHTREND (LogGSYİH) zaman serisi grafiği aşağıda Şekil 14'te görülmektedir.

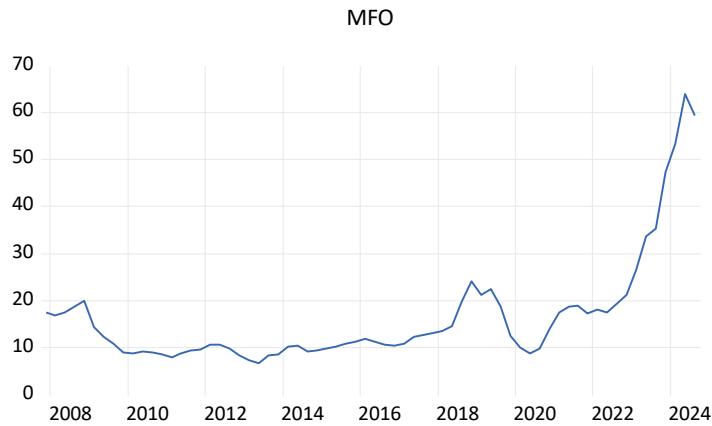
Şekil 14. LogGSYİH zaman serisi grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 14'te LogGSYİH zaman serisi grafiği incelendiğinde GSYİHTREND grafiğinin izdüşümü şeklindedir.

4.2.6. MFO zaman serisi analizi

Mevduat faiz oranı (MFO) olarak çalışmada 3 aya kadar vadeli Türk lirası mevduat faizi kullanılmıştır. MFO zaman serisi grafiği aşağıda Şekil 15'te görülmektedir.

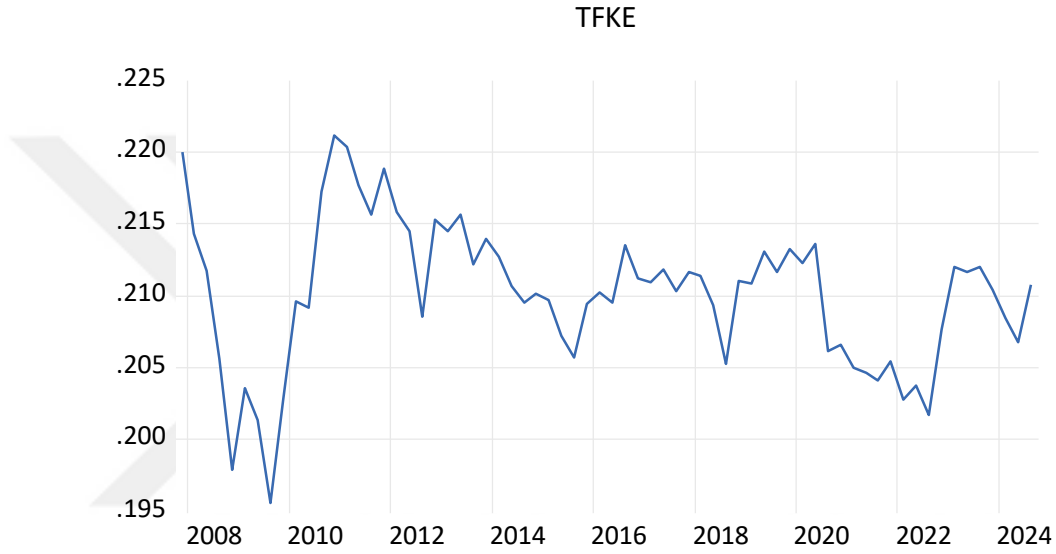
Şekil 15. Mevduat faiz oranının grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 15'teki MFO zaman serisi grafiği incelendiğinde herhangi bir trend veya mevsimsellik görülmemektedir. Mevduat Faiz Oranlarının (MFO) 2008'den günümüze dalgalı bir seyir izlediğini, ancak genel olarak artış eğiliminde olduğunu gösteriyor.

4.2.7. Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi zaman serisi analizi

Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi (TFKE) zaman serisi grafiği aşağıda Şekil 16'da gösterilmiştir.

Şekil 16. TFKE zaman serisi grafiği

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 16'daki TFKE zaman serisi grafiği incelendiğinde herhangi bir trend veya mevsimsellik görülmemektedir. TFKE'nin zaman içinde yüksek dalgalanmalar göstermesi, finansal hizmetlere erişim ve kullanımdaki belirsizlik ve değişkenliği yansıtıyor.

4.3. Durağanlık

Zaman serileri genellikle iki kategoriye ayrılır: durağan ve durağan olmayan seriler. Durağan olmayan serilerde ortaya çıkan anlamlı gibi görünen ilişkiler, yüksek R^2 değerleri elde edilmesine rağmen, sahte regresyonun işaretleri olabilir. Bu nedenle, analizlere başlamadan önce zaman serisinin durağanlık durumu test edilmelidir. Eğer serinin durağan olmadığı tespit edilirse, uygun analiz yöntemleri uygulanmalıdır.

Zaman serisinin durağanlığını değerlendirmek için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında grafik analizi, korelogram testi ve birim kök testleri yer alır. Özellikle birim kök testleri daha kesin sayısal sonuçlar sağladığı için bu çalışmada tercih edilmiştir. Çalışmada genişletilmiş (Augmented) Dickey-Fuller (ADF) testi ve PP (Phillips-Perron) birim kök testi uygulanmıştır.

ADF testi, Dickey-Fuller testinin genişletilmiş versiyonudur ve otoregresif bir model kullanarak birim kök varlığını test eder. ADF testi aşağıdaki denklemlerin temel alındığı bir model kullanmaktadır.

$$\Delta K_t = \alpha_1 K_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta K_{t-1} + U_t \dots \dots \dots (8)$$

$$\Delta K_t = \alpha_0 + \alpha_1 K_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta K_{t-1} + U_t \dots \dots \dots (9)$$

$$\Delta K_t = \alpha_0 + \alpha_1 K_{t-1} + \alpha_2 Trend + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta K_{t-1} + U_t \dots \dots \dots (10)$$

Bu denklemlerden 8 numaralı denklem sabit terimsiz ve trendsiz modeli, 9 numaralı denklem sabit terimli modeli ve 10 numaralı denklem sabit terimli ve trendli modeli temsil etmektedir.

Eğer $\rho < 1$ ise K_t zaman serisi durağandır. Başka bir ifadeyle serinin ortalaması ve varyansı zaman içinde sabit kalmaktadır.

Eğer $\rho = 1$ ise K_t zaman serisi durağan değildir ve K_t 'nin varyansı zamana göre değişmektedir.

Eğer $\rho > 1$ ise K_t zaman serisi durağan değildir ve K_t nin varyansı zamanla katlanarak artmaktadır (Dickey, Fuller, 1979: 427).

Dickey-Fuller testinde;

$H_0: \rho = 0$ ise seri durağandır.

$H_a: \rho < 0$ ise seri durağan değildir.

ADF testinde boş hipotez, serinin birim kök içerdiği; alternatif hipotez ise serinin durağan olduğu şeklindedir.

PP (Phillips-Perron) birim kök testi, ADF testine benzer bir yaklaşım benimsemekte ancak var olan otokorelasyonu düzeltmek için farklı bir yöntem kullanmaktadır (Phillips ve Perron, 1988). PP testi, aşağıdaki denklemler ile uygulanmaktadır

$$K_t = \alpha_0 + \alpha_1 K_{t-1} + U_t \dots \dots \dots (11)$$

$$K_t = \alpha_0 + \alpha_1 K_{t-1} + \alpha_2 (t - \frac{t}{2}) + U_t \dots \dots \dots (12)$$

Burada U_t hataların otokorelasyonunu dikkate alır. Philips – Perron testi aşağıdaki denklemi temel almaktadır. Philips Perron testinde hipotez şu şekilde kurulmaktadır.

$H_0: \rho = 0$ ise seri durağan değildir.

$H_a: \rho < 0$ ise seri durağandır.

Temel denklem olan $K_t = \alpha_0 + \alpha_1 K_{t-1} + U_t$ hipotezi altında katsayılar tahmin edilmektedir. Philips-Perron birim kök testinde kullanılan kritik değerler ADF testi ile aynıdır. Burada yer alan kritik değerlere göre H_0 hipotezi kabul ya da reddedilir.

ADF testinin sonucunda; ADF Test istatistiği değerinin sabitli, trend ve sabit değerli modeller hesaba katıldığında, yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 seviyelerindeki ADF ve PP Test Kritik değerlerinden mutlak değerce büyük olması ve olasılık değerinin 0.05'ten az olması gerektiği belirlenmiştir. Düzeyde durağan olan değişkenler I (0) olarak, birinci farkında durağan olan seriler ise I (1) olarak adlandırılmıştır.

Değişkenlerin durağanlığını ölçmek için yapılan sabitli modeldeki ADF ve PP testi sonuçları aşağıda Tablo 11’de belirtilmiştir.

Tablo 11. Sabitli model birim kök testleri

Değişkenler	ADF Test		PP Test	
	Seviyede -I (0)	1. Farkında-I (1)	Seviyede-I (0)	1. Farkında-I (1)
LogTUFEE	3.4438	-3.3726**	8.0194	-3.1831**
KFE	-9.3558***	-8.0843***	-9.3558***	-57.2402***
KFO	2.1841	-5.4782***	1.5905	-5.5680***
LogDK	-0.8037	-10.7882***	-1.0535	-10.9599***
TFKE	-3.3239**	-8.4733***	-3.6858***	-8.4779***
LogGSYİH	0.0493	-10.0783***	-0.1023	-10.0558***
MFO	-0.0182	-3.6573***	1.7884	-5.1943***

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Not: (*) %10, (**) %5, (***) %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Mc Kinnon (1996) dan elde edilmektedir.

Değişkenlerin durağanlığını ölçmek için yapılan sabitli ve trendli modeldeki ADF ve PP testi sonuçları aşağıda Tablo 12’de belirtilmiştir.

Tablo 12. Sabitli ve trendli model birim kök testleri

Değişkenler	ADF Test		PP Test	
	Seviyede -I (0)	1. Farkında-I (1)	Seviyede-I (0)	1. Farkında-I (1)
LogTUFEE	1.4469	-4.7203***	3.0867	-4.6533***
KFE	-9.2873***	-8.0440***	-9.2873***	-62.6119***
KFO	0.6946	-5.8823***	0.2108	-5.8855***
LogDK	-2.9346	-10.7029***	-2.7864	-10.8689***
TFKE	-3.2243	-8.4209***	-3.6215**	-8.4244***
LogGSYİH	-3.4112	-10.0320***	-3.4219	-10.0100***
MFO	-1.7997	-4.3835***	0.3465	-5.6306***

Not: (*) %10, (**) %5, (***) %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Mc Kinnon (1996) dan elde edilmektedir.

Yukarıdaki Tablo 11 ve Tablo 12 incelendiğinde; KFE ve TFKE değişkenlerinin I(0) yani düzeyde durağan oldukları, LogTUFEE, KFO, LogDK, LogGSYİH ve MFO değişkenlerinin ise I(1) yani birinci farkında durağan oldukları görülmüştür. Bu değişkenlerin farklı durağanlık derecelerine sahip olmaları nedeniyle, model seçiminde esneklik sağlayan ve hem I (0) hem I (1) değişkenlerle çalışabilen ARDL yöntemi tercih edilmiştir.

4.4. ARDL Uygulaması

Bu bölümde, finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla oluşturulan modelde, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı kullanılarak araştırılmıştır. ARDL yöntemi, özellikle serilerin farklı düzeylerde durağanlık (I(0) ve I(1)) göstermesi durumunda tercih edilen esnek bir eşbütünleşme analiz yöntemidir.

Uygulama öncesinde yapılan durağanlık testleri sonucunda, LogTUFİ, LogGSYİH, LogDK, KFO ve MFO değişkenlerinin birinci farkta durağan (I(1)), KFE ve TFKE değişkenlerinin ise seviyede durağan (I(0)) olduğu belirlenmiştir. Bu farklı durağanlık derecelerine sahip değişkenlerle eş bütünleşme ilişkisi incelenebileceği için, ARDL sınır testi yöntemi tercih edilmiştir.

Bu yöntem, değişkenlerin farklı düzeylerde durağan olması durumunda dahi, herhangi bir veri kaybına yol açmadan eş bütünleşme testi yapmaya olanak sağlar. Geleneksel eş bütünleşme testleri, değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmasını gerektirirken, ARDL testi bu kısıtı ortadan kaldırır. Ayrıca, ARDL modeli küçük örneklemlemlerle de tutarlı sonuçlar verebilmekte, kısa ve uzun dönem dinamiklerini aynı modelde inceleme imkânı sunmakta ve parametre kestirimlerinde esneklik sağlamaktadır. Ayrıca ARDL modelinin kısıtsız hata düzeltme formu, daha güvenilir sonuçlar üretmektedir (Narayan ve Narayan, 2005). Bu nedenle, değişkenlerin farklı düzeylerde durağan olması ve ARDL modelinin daha güvenilir sonuçlar vermesi sebebiyle, bu çalışmada ARDL analizi tercih edilmiştir.

ARDL seçeneklerinde sabit katsayılı ve trendin olmadığı üçüncü modele göre analiz yapılmıştır. Sırasıyla; LogTUFİ, KFE, KFO, LogDK, TFKE, LogGSYİH ve MFO ve eklendiğinde ARDL (2, 1, 2, 1, 2, 1, 0) modeli önerilmiştir.

4.4.1. ARDL eş bütünleşme sınır testi sonuçları

ARDL analizi kapsamında, ilk olarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı ve eş bütünleşme durumu incelenir. Bu amaçla, ARDL sınır testi (bound test) uygulanır. ARDL sınır testinde, F-istatistiği hesaplanır. Bu F-istatistiği, değişkenler arasında eş bütünleşme olup olmadığına dair karar vermek için kullanılır. Eğer hesaplanan F-istatistiği, belirli anlamlılık düzeylerindeki üst sınır kritik değerlerinden daha büyükse, değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılır. Diğer taraftan, hesaplanan F-istatistiği, üst sınır kritik değerlerinden daha küçükse, değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi olmadığı anlamına gelir. Aşağıda Tablo 13'te eş bütünleşme sınır testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 13. Eş bütünleşme sınır testi sonuçları

Hesaplanan F İstatistiği: 29.498396		Kritik Değerler
Anlam Düzeyi Oranı	Alt Sınır I (0)	Üst Sınır I (1)
%1	3.15	4.43
%5	2.45	3.61
%10	2.12	3.23

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Hesaplanan F istatistiği değeri olan 29.498396 yüzde 1 anlam düzeyi üst sınırı olan 4.43'ten yüksek olduğu için değişkenler arasında uzun dönemde eş bütünleşme olduğu sonucuna ulaşılır.

4.4.2. ARDL uzun dönem katsayıları

Aşağıda Tablo 14'te ARDL modeli için uzun dönem katsayıları gösterilmiştir.

Tablo 14. ARDL (2, 1, 2, 1, 2, 1, 0) modeli uzun dönem katsayıları

Bağımlı değişken: LogTUFÉ			
Değişken	Katsayı	T-istatistiği	P Değeri
LogGSYİH	0.801907	39.45317	0.0000***
LogDK	-0.815275	-31.87919	0.0000***
KFO	-0.414250	-2.987154	0.0044***
MFO	0.002985	2.319206	0.0246**
TFKE	-1.559972	-2.675932	0.0101**
KFE	0.000498	10.36429	0.0000***

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Not: (*) %10, (**) %5, (***) %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Mc Kinnon (1996) dan elde edilmektedir.

Uzun dönemde LogGSYİH, LogDK, KFO, MFO, TFKE ve KFE değişkenlerinin P değeri 0.05'ten küçük olduğu için yüzde 5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları bulunmuştur.

Tablo 14'teki sonuçlara göre TFKE değişkeninin enflasyon üzerinde negatif ve istatistikî olarak anlamlı etkisi vardır. TFKE değişkeni yüzde 1 arttığında, enflasyon yüzde-1.559972 azalmaktadır. LogGSYİH değişkeninin enflasyon üzerinde pozitif ve istatistikî olarak anlamlı etkisi vardır. LogGSYİH değişkeni yüzde 1 arttığında,

enflasyon yüzde 0.801907 artmaktadır. GSYİH değişkeninin katsayısı 0.801907 olup, bu durum GSYİH’da yüzde 1’lik bir artışın, uzun dönemde enflasyonu yaklaşık yüzde 0,80 oranında artırdığını göstermektedir. LogDK değişkeninin enflasyon üzerinde negatif ve istatistikî olarak anlamlı etkisi vardır. LogDK değişkeni yüzde 1 arttığında, enflasyon yüzde-0.815275 azalmaktadır. KFO değişkeninin enflasyon üzerinde negatif ve istatistikî olarak anlamlı etkisi vardır. KFO değişkeni yüzde 1 arttığında, enflasyon yüzde-0.414250 azalmaktadır. KFO değişkeninin katsayısı-0.414250 olup, ihtiyaç kredisi faiz oranındaki yüzde 1’lik artışın, enflasyonu yaklaşık yüzde 0,41 oranında azalttığını göstermektedir. MFO değişkeninin enflasyon üzerinde pozitif ve istatistikî olarak anlamlı etkisi vardır. MFO değişkeni yüzde 1 arttığında, enflasyon yüzde 0.002985 artmaktadır. KFE değişkeninin enflasyon üzerinde pozitif ve istatistikî olarak anlamlı etkisi vardır. KFE değişkeni yüzde 1 arttığında, enflasyon yüzde 0.000498 artmaktadır.

4.4.3. ARDL hata düzeltme modeli

Uzun dönem katsayıları, modeldeki değişkenler arasındaki denge ilişkisini ortaya koymakta; bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerdeki kalıcı değişimlere nasıl tepki verdiğini göstermektedir. Ancak ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler yalnızca uzun vadeli denge ile sınırlı değildir. Kısa vadede meydana gelen sapmaların ne ölçüde ve ne hızda dengeye döndüğü, modelin dinamik yapısının anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, ARDL modelinin tamamlayıcı bir unsuru olan hata düzeltme modeli (ECM), kısa dönem dinamiklerini ve sapmaların uzun dönem denge düzeyine ne hızla yaklaştığını analiz etme imkânı sunmaktadır. Aşağıda, çalışmada elde edilen hata düzeltme modeli sonuçları değerlendirilerek, kısa dönem etkiler ile uzun dönem dengesine dönüş süreci ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tablo 15’te Hata Düzeltme modeli (ECM) kullanıldıktan sonra oluşturulan ekonomik modelin son haline ilişkin ARDL sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 15. ARDL (2, 1, 2, 1, 2, 1, 0) modeli hata düzeltme modeli sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart	T	P Değeri
C	0.193339	0.0139	-13.82425	0.0000**
D(LogTUFE(-1))	0.182179	0.0452	4.024907	0.0002**
D(logGSYİH)	0.088508	0.0483	1.830338	0.0733*
D(LogDK)	-0.087186	0.0211	-4.113412	0.0001**
D(KFO)	-0.143455	0.0470	-3.048190	0.0037**
D(KFO (-1))	-0.132396	0.0505	-2.617138	0.0118**
D(TFKE)	1.337341	0.4209	3.177280	0.0026**
D(TFKE (-1))	1.079403	0.4373	2.468327	0.0171**
D(KFE)	0.001006	4.71E-	21.37200	0.0000**
DUMMY	0.015164	0.0046	3.283210	0.0000**
ECM(-1)	-0.252891	0.0166	-15.22409	0.0000**
Tanımsal Test Sonuçları				
R ²	0.956569			
Düzeltilmiş R ²	0.948672			
Durbin-Watson	2.375301			

Not: (*) %10, (**) %5, (***) %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Mc Kinnon (1996) dan elde edilmektedir.

Hata düzeltme katsayısının (ECM(-1)) olasılığının 0.05 ten küçük anlamlı bir değer ifade etmesi ve bu katsayının negatif bir değer göstermesi gerekmektedir.

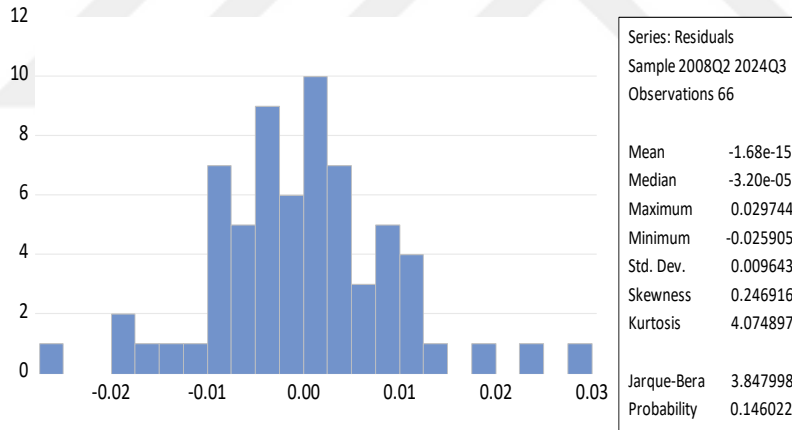
Tablo 15 incelendiğinde hata düzeltme katsayısının -0.252891 olduğu ve negatif olduğu görülmektedir. Bonth (2005) ve Aydın (2007), çalışmalarında $(1-\alpha_i / \text{ECM}(-1))$ formülüyle uzun dönem dengeye ulaşmanın ne kadar süreceğini hesaplamışlardır. Kısa dönemdeki sapmaların uzun dönemde ne kadar sürede dengeye yaklaştığını görmek için $(1-0.182179) / 0.252891 = 3.233887$ dönem çıkmaktadır. 3'er aylık dönemler kullanıldığı için $3.233887 * 3 = 9.701662$ ay gibi kısa dönemdeki sapmalar uzun dönemde dengeye yaklaştığını göstermektedir.

4.5. Ekonomik Modele İlişkin Tanısal ve Değerlendirme Test İstatistikleri

Ekonometrik model tahmin edildikten sonra hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadıkları, değişen varyans problemi olup olmadığı, değişkenler arasında oto korelasyon olup olmadığı test edilerek modelin tanısal testleri yapılmıştır.

4.5.1. Hata terimlerinin normal dağılım testi

Ekonometrik analizlerde, hata terimlerinin normal dağılım göstermesi önemli bir varsayımdır. Normal dağılım varsayımının sağlanması, model tahminlerinin güvenilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Hata terimlerinin normal dağılım gösterip göstermediği, Jarque-Bera istatistiği kullanılarak test edilir. Jarque-Bera istatistiğinin olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması, hata terimlerinin normal dağılım gösterdiğini ifade eder. Diğer bir deyişle, Jarque-Bera istatistiğinin olasılık değeri 0.05'ten büyükse, hata terimlerinin normal dağılım varsayımını sağladığı sonucuna varılır. Aksi takdirde, hata terimlerinin normal dağılım göstermediği anlamına gelir. Aşağıda Şekil 17'de ekonometrik modele ilişkin hata terimlerinin normallik testi yer almaktadır.

Şekil 17. Hata terimlerinin normallik testi

Şekil 17'de ekonometrik modele ilişkin hata terimlerinin normallik sınaması gösterilmektedir. Bu sınama, Jarque-Bera istatistiği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Jarque-Bera istatistiğinin olasılık değeri 0.146022 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, 0.05 anlamlılık düzeyinden büyüktür. Dolayısıyla, Jarque-Bera istatistiğinin olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması, kurulan ekonometrik modelin hata terimlerinin normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

4.5.2. Otokorelasyon testi

Ekonometrik analizlerde, zaman serisi verilerinin kullanılması durumunda otokorelasyon problemi ile karşılaşılabilir. Otokorelasyon, hata terimlerinin birbirleriyle ilişkili olması anlamına gelir. Otokorelasyon varlığı, model tahminlerinin güvenilirliğini olumsuz etkileyebilir. Kurulan ekonometrik modelde otokorelasyon probleminin olup olmadığını tespit etmek için, Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi kullanılmıştır.

Tablo 16'da ekonometrik modelin Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 16. Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi tablosu

Breusch-Godfrey Seri Korelasyon LM Testi:			
F-İstatistiği	1.621360	P Değeri F (2,47)	0.2085
Gözlem*R-Kare	4.2597112	P Değeri χ^2	0.1189

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 16'daki sonuçlara göre, Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi olasılık değeri 0.2085 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, 0.05 anlamlılık düzeyinden büyüktür. Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması, modelin hata terimlerinde otokorelasyon probleminin olmadığını göstermektedir. Yani, ekonometrik modelin hata terimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç, model tahminlerinin güvenilir olduğunu ve otokorelasyon sorununun olmadığını ifade etmektedir. Tablo 16'daki test sonuçları, ekonometrik modelin hata terimlerinde otokorelasyon problemi olmadığını doğrulamaktadır.

4.5.3. Değişen varyans sınaması

Ekonometrik modellerde, hata terimlerinin varyansının sabit olması önemli bir varsayımdır. Aksi takdirde, değişen varyans problemi ortaya çıkabilir. Değişen varyans, model tahminlerinin etkinliğini ve güvenilirliğini olumsuz etkileyebilir. Ekonometrik modeldeki değişen varyans probleminin varlığını test etmek için, Breusch-Pagan-Godfrey testi kullanılmıştır. Bu test, hata terimlerinin varyansının

sabit olup olmadığını analiz eder. Aşağıda Tablo 17’de Breusch-Pagan-Godfrey testinin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 17. Breusch-Pagan-Godfrey testi sonuç tablosu

Breusch-Pagan-Godfrey Testi Sonuç Tablosu			
F-İstatistiği	1.525481	Olasılık F (16,49)	0.1288
Gözlem*R-Kare	21.94467	Olasılık χ^2 (16)	0.1450
Ölçeklenmiş Açıklanan Kare	18.59662	Olasılık χ^2 (16)	0.2901

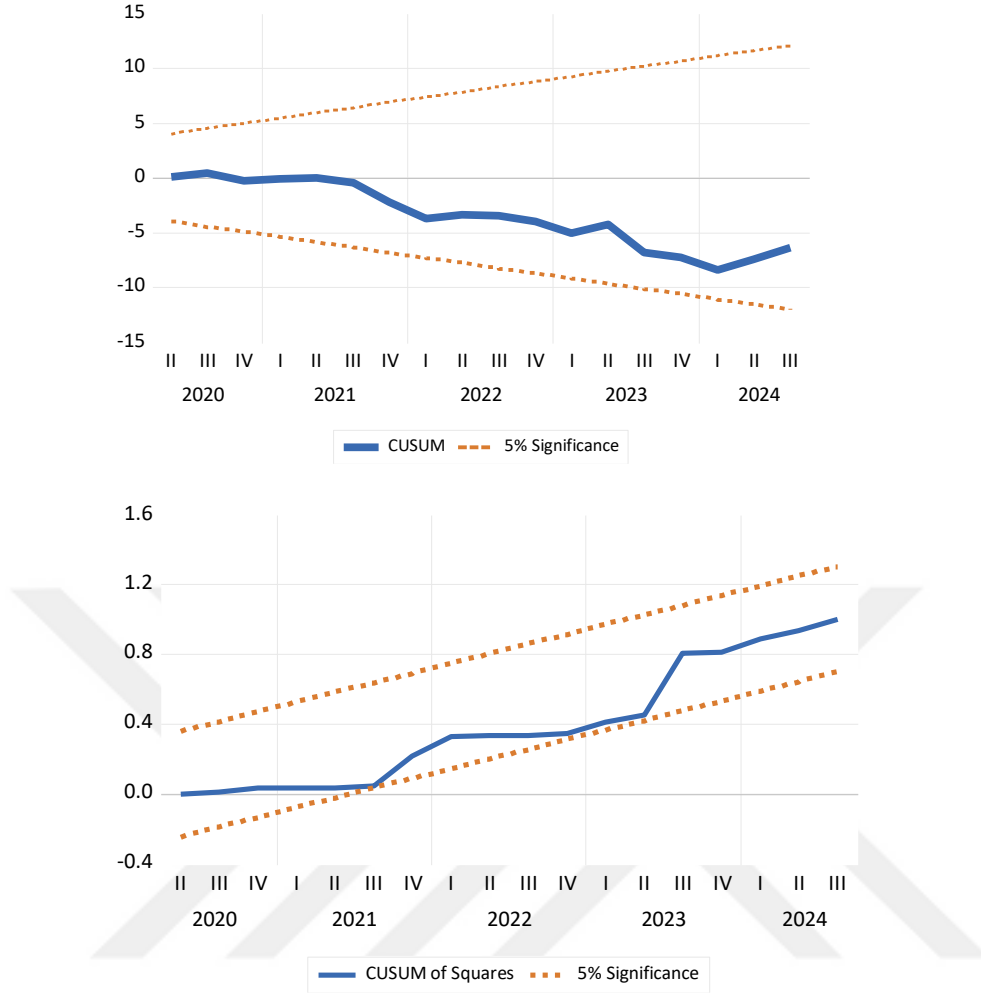
Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 17’de, Breusch-Pagan-Godfrey testinin sonuçları gösterilmektedir. Testin olasılık değeri 0.1288 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, 0.05 anlamlılık düzeyinden büyüktür. Breusch-Pagan-Godfrey testinin olasılık değerinin 0.05’ten büyük olması, ekonometrik modelde değişen varyans probleminin olmadığını göstermektedir. Yani, hata terimlerinin varyansı sabittir ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Bu sonuç, model tahminlerinin geçerliliğini ve güvenilirliğini desteklemektedir. Ekonometrik analizde, değişen varyans varsayımının sağlanması, model sonuçlarının doğru yorumlanması için önemlidir. Kısacası, Tablo 17’deki Breusch-Pagan-Godfrey testi, ekonometrik modelde değişen varyans probleminin olmadığını doğrulamaktadır.

4.5.4. Yapısal kırılma testi

Ekonometrik modelinin yapısal kırılma koşullarını anlamak için CUSUM ve CUSUMQ testi yapılmıştır.

Aşağıda Şekil 18’de CUSUM ve CUSUMQ testlerine ilişkin grafikler görülmektedir.

Şekil 18. CUSUM ve CUSUMQ test grafikleri

Yukarıdaki CUSUM ve CUSUMQ testleri incelendiğinde; her iki test için elde edilen değerler yüzde 5 anlam düzeyinde belirlenen sınırların dışına çıkmadığı için modelin istikrarlı olduğu anlaşılmıştır.

4.5.5. Model kurma hatası sınaması

Ekonometrik model kurulurken, modelin doğru bir şekilde belirlenip belirlenmediğinin test edilmesi önemlidir. Aksi takdirde, model kurma hatalarından kaynaklanan sorunlar ortaya çıkabilir. Modelin doğru bir şekilde kurulup kurulmadığını anlamak için, Ramsey RESET testi kullanılmıştır. Bu test, modelin spesifikasyonunun uygun olup olmadığını analiz eder. Tablo 18'de, ekonometrik modelin Ramsey RESET test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 18. Ramsey RESET test sonuçları

Ramsey Reset test sonuçları		
	Değer	P Değeri
t-İstatistiği	0.351229	0.7269
F- İstatistiği	0.123361	0.7269

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 31 incelendiğinde testin olasılık değeri 0.7269 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, 0.05 anlamlılık düzeyinden büyüktür. Ramsey RESET test olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması, ekonometrik modelin doğru bir şekilde kurulduğunu ve model kurma probleminin olmadığını göstermektedir. Model spesifikasyonu uygun olup, değişkenler arasındaki ilişkiler doğru bir şekilde belirlenmiştir. Bu sonuç, model tahminlerinin güvenilir olduğunu desteklemektedir. Kısacası, Tablo 18'deki Ramsey RESET test sonuçları, ekonometrik modelin doğru bir şekilde kurulduğunu ve model kurma probleminin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bu bölümde gerçekleştirilen testler sonucunda, ARDL yöntemi kullanılarak oluşturulan ekonometrik modelde otokorelasyon, model kurma hatası ve varyans değişkenliği tespit edilmemiştir. Ayrıca, bu modelde hata terimlerinin normal dağıldığı, yapısal kırılma koşullarının sağlandığı ve model kurma ile ilgili herhangi bir problem bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

4.6. FMOLS Uygulaması

Kurulan ekonometrik modelin sağlamlığını ve sonuçların tutarlılığını test etmek için FMOLS analizi yapılmıştır. Aşağıda Tablo 19'da ekonometrik modelin FMOLS model sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 19. FMOLS model sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği	Olasılık
KFE	0.001056	35.80814	0.0000***
KFO	-1.297491	-6.942804	0.0000***
LogDK	-0.494085	-12.34703	0.0000***
LogGSYİH	0.821874	19.05728	0.0000***
MFO	0.006966	3.382745	0.0013**
TFKE	-2.219697	-2.279540	0.0262**

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Not: ** ve *** işaretleri sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık göstermektedir.

Yukarıdaki Tablo 19 incelendiğinde KFE, LogGSYİH ve MFO değişkenlerinin enflasyonu artırdığı; KFO, LogDK ve TFKE değişkenlerinin ise enflasyonu azalttığı görülmektedir. Ekonometrik enflasyon modeli için FMOLS sonuçları katsayıları farklı olmakla birlikte ARDL uzun dönem sonuçlarıyla tutarlıdır.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Finansal kapsayıcılık, modern para politikasının etkinliğini doğrudan etkileyen yapısal bir unsur olarak kabul edilmektedir. Parasal aktarım mekanizması, faiz oranı, döviz kuru, kredi ve varlık fiyatları gibi kanallar üzerinden işleyerek makroekonomik hedeflere ulaşılmasını sağlamayı amaçlarken, bu kanalların toplumsal kesimlere ne ölçüde ulaştığı, sistemin kapsayıcılığı ile doğrudan ilişkilidir. Finansal hizmetlere erişim düzeyi arttıkça, merkez bankalarının aldığı kararların hane halkı ve firmalar üzerindeki etkisi güçlenmekte; bu durum para politikasının aktarımını daha etkin ve hızlı hale getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, finansal kapsayıcılığın yüksek olduğu ekonomilerde, para politikası kararları daha geniş bir nüfus tarafından hissedilmekte ve beklenen etkiyi yaratma potansiyeli artmaktadır. Bu bağlamda, finansal kapsayıcılık ile parasal aktarım mekanizması arasındaki ilişkinin hem teorik hem de uygulamalı düzlemde analiz edilmesi, para politikalarının etkinliğinin artırılması açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çalışma, Türkiye’de finansal kapsayıcılığın parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini analiz ederek, finansal kapsayıcılığın yalnızca ekonomik kalkınma ve gelir dağılımı gibi makroekonomik hedefler açısından değil, aynı zamanda para politikasının etkinliği bağlamında da önemli bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda, Türkiye’ye özgü bir finansal kapsayıcılık endeksi geliştirilmiş ve 2007-4.Çeyrek ile 2024-4.Çeyrek arasındaki dönemde iller, bölgeler ve Türkiye genelindeki kapsayıcılık düzeyleri ölçülmüştür.

Çalışma kapsamında geliştirilen Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi (TFKE); finansal erişim, finansal kullanım ve finansal kalite boyutlarını dikkate alarak oluşturulmuştur. Sarma endeksinin metodolojisinden yararlanılmakla birlikte, boyutsal farklılıklar ve bölgesel endekslerden ulusal endeksin türetilmesi bakımından literatüre katkı sunmaktadır.

TFKE sonuçları, Türkiye genelinde finansal kapsayıcılığın düşük seviyede seyrettiğini göstermektedir. Dijital kapsayıcılık endeksinin ve posta bankacılığı verilerinin dahil edilmemiş olması, tüm nüfusun dahil edilmesi gibi sınırlılıklar dahil olduğunda kapsayıcılık düzeyinin düşük düzeyin üstlerine doğru ilerleyeceği değerlendirilmektedir. Bu endeks sayesinde, Türkiye'nin bölgelerinde ve illerinde

finansal kapsayıcılık düzeyleri ortaya konmuş, kalkınma planları yapılırken finans altyapısı olan lokasyonlar belirlenmiştir.

Çalışmada TFKE'nin parasal aktarım mekanizması üzerindeki etkilerini test etmek amacıyla oluşturulan modelde, GSYİH, mevduat faiz oranı (MFO), konut fiyat endeksi (KFE), döviz kuru (DK), kredi faiz oranı (KFO) ve TFKE'nin enflasyon üzerindeki etkileri 2007-4. Çeyrek ile 2024-4.Çeyrek verileriyle ARDL ve FMOLS yöntemleriyle analiz edilmiştir. FMOLS ve ARDL analiz sonuçlarına göre, GSYİH, MFO ve KFE değişkenlerinin enflasyonu artırdığı; DK, KFO ve TFKE değişkenlerinin enflasyonu azalttığına yönelik bulgular elde edilmiştir.

Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi (TFKE) ile enflasyon arasında negatif ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. TFKE'deki yüzde 1'lik artışın, enflasyonu yaklaşık yüzde 1,56 oranında azalttığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, finansal kapsayıcılığın fiyat istikrarı üzerindeki olumlu etkilerini vurgulayan teorik beklentilerle ve ampirik literatürle uyum içindedir.

Bu ilişkinin arkasında yatan temel teorik mekanizmaların ilki hane halkının tasarruf eğiliminin artmasıdır. Finansal kapsayıcılığın artması, bireylerin ve hane halklarının kayıtlı finansal sistemle entegrasyonunu güçlendirerek tasarruf eğilimlerini artırır. Bu durum, tüketim eğilimini sınırlandırarak toplam talep baskılarını dengelemekte ve talep yönlü enflasyonist baskıların zayıflamasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte finansal hizmetlere erişimin yaygınlaşması, merkez bankası tarafından belirlenen faiz oranı değişimlerinin toplumun daha geniş kesimleri üzerinde etkili olmasını sağlar. Bu da para politikası kararlarının aktarımını güçlendirerek enflasyonun daha etkin bir şekilde kontrol altına alınmasına olanak tanır. İlave olarak finansal kapsayıcılığın yükselmesi, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin sisteme entegre edilmesini teşvik eder. Böylece ekonomik faaliyetler daha izlenebilir hale gelir, fiyat mekanizması daha şeffaf işler ve enflasyon dinamikleri daha öngörülebilir hâle gelir. Ayrıca vergi tabanının genişlemesi, mali disiplinin artmasına katkı sunarak fiyat istikrarını destekler.

Bu teorik çerçeve, Lenka (2021), Kim, Yu ve Hassan (2018), Evans (2016) ile Demirgüç-Kunt ve Klapper (2013) gibi çalışmalarda ortaya konan ampirik bulgularla paralellik göstermektedir. Lenka (2021), 20 gelişmekte olan ülkeye ait panel veri analizinde, finansal kapsayıcılığın artmasının enflasyonu istatistiksel olarak anlamlı

biçimde azalttığını göstermiştir. Kim, Yu ve Hassan (2018), 80 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, finansal kapsayıcılıkla düşük ve istikrarlı enflasyon arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuş; dijital finansal hizmetlerin yaygınlaşmasının bu etkiyi daha da güçlendirdiğini belirtmişlerdir. Evans (2016), Sahra Altı Afrika ülkelerinde yürüttüğü çalışmada, finansal kapsayıcılıkla enflasyon arasında negatif bir ilişki saptamış ve kapsayıcılığın düşük olduğu ülkelerde para politikası aktarımının zayıf kaldığını ifade etmiştir. Demirgüç-Kunt ve Klapper (2013) ise, finansal kapsayıcılığın para politikası etkinliğini artırarak özellikle enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerde politika başarısını yükselttiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye’de geliştirilen TFKE ile elde edilen bulgular; finansal kapsayıcılığın yalnızca ekonomik eşitsizlikleri azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda fiyat istikrarının sağlanmasında ve para politikasının etkinliğinin artırılmasında da stratejik bir rol oynadığını göstermektedir. TFKE ile enflasyon arasındaki negatif ilişki, hem teorik mekanizmalarla hem ampirik çalışmalarla tam anlamıyla örtüşmektedir.

GSYİH değişkeni ile enflasyon arasında pozitif ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. GSYİH’deki yüzde 1’lik artışın enflasyonu yaklaşık yüzde 0.80 oranında artırdığı gözlenmiştir. Bu pozitif ilişki, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde sıklıkla görülen talep yönlü enflasyon mekanizmasıyla ilişkilidir. Ekonomik büyüme, iç talebi canlandırmak suretiyle fiyatlar genel düzeyini yukarı çekmektedir. Literatürde GSYİH ile enflasyon ilişkisi ülkenin ekonomik yapısına ve döneme göre değişiklik göstermektedir. GSYİH ile enflasyon arasındaki ilişki literatürde tek yönlü değildir. Gelişmekte olan ülkelerde talep artışına bağlı olarak pozitif ilişki gözlemlenirken, gelişmiş ülkelerde arz yönlü politikalar baskın olabilir. Modelde GSYİH’nin enflasyonu artırıcı etkisi gözlenmiştir. Bu bulgu, Mallik ve Chowdhury (2001), Rahman, M. M. (2021) ve Lubeniqi, Haziri ve Avdimetaj (2023) gibi çalışmalarda ortaya konan ampirik bulgularla paralellik göstermektedir. Söz konusu çalışmalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin iç talep yoluyla enflasyonu artırabileceğini ve bu iki değişken arasında pozitif ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Ancak teorik olarak enflasyonun da büyüme üzerinde etkisi olabileceği, bu ilişkinin çift yönlü olabileceği literatürde vurgulanmaktadır. Bu durum, genişleyici para ve maliye politikaları ile

desteklenen ekonomik büyümenin, iç talebi artırarak enflasyonu yukarı yönlü etkileyebileceği yönündeki teorik beklentiyle de örtüşmektedir.

Reel döviz kuru (DK) ile enflasyon arasında negatif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. DK'daki yüzde 1'lik artışın enflasyonu yaklaşık yüzde 0.81 oranında azalttığı bulunmuştur. Bu bulgu, reel döviz kurunun parasal aktarım mekanizmasındaki önemli bir kanal olduğunu göstermektedir. Reel döviz kuru değer kazandığında, yani TL'nin yabancı para karşısında göreceli olarak güçlenmesi durumunda ithalat mallarının yerli para cinsinden fiyatları düşmekte; bu durum ithal ürünler üzerinden gelen maliyet baskılarını azaltarak enflasyon üzerinde baskılayıcı bir etki yaratmaktadır. Bu etki, parasal aktarım mekanizması açısından, para politikası aracılığıyla reel kurdaki değişimlerin fiyatlar genel düzeyine doğrudan yansımaları şeklinde yorumlanabilir. Türkiye'nin ithalat bağımlılığı ve ithal ara malı kullanımının yüksek olması, bu maliyet kanalının enflasyon üzerinde belirgin etkisini açıklamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin esnek kur rejimi uygulamasına rağmen Merkez Bankası'nın zaman zaman kur müdahaleleri ve sıkı para politikası uygulamalarıyla reel kurda istikrar sağlaması, bu ilişkinin güçlenmesine katkı vermiş olabilir.

Literatürde nominal döviz kuru ve enflasyon ilişkisine dair çalışmalar daha yaygın olmakla birlikte, reel döviz kuru ile enflasyon arasındaki negatif ilişkinin Türkiye özelinde desteklendiği ampirik bulgular da mevcuttur. Dibooglu ve Kutun (2005), Türkiye örneğinde reel döviz kurundaki değerlenmenin enflasyonu düşürdüğünü göstermiştir. Leigh ve Rossi (2002) ise reel kurdaki değişimlerin enflasyon üzerindeki maliyet kanalı etkisine vurgu yapmıştır. Bu çalışmalar, bu bulguyu teorik ve ampirik açıdan desteklemektedir.

Reel döviz kuru ile enflasyon arasında gözlenen bu ters yönlü ilişki, nominal döviz kuru üzerine odaklanan bazı literatürden farklılık gösterebilir. Çünkü nominal kurdaki oynaklık ve yükseliş genellikle fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı yaratırken, reel kur değerlenmesi ithalat maliyetlerini azaltarak enflasyonist baskıları hafifletmektedir. Bu nedenle reel döviz kuru kullanımı, Türkiye gibi ithalata bağımlı gelişmekte olan ülkelerde enflasyon dinamiklerinin daha doğru analiz edilmesini sağlamaktadır.

Kredi faiz oranı (KFO) ile enflasyon arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. KFO'daki yüzde 1'lik artışın, enflasyonu

yaklaşık yüzde 0.41 oranında azalttığı gözlenmiştir. Bu bulgu, para politikasının parasal aktarım mekanizmasının önemli bir kanalı olan banka kredi kanalı ile uyumludur. Para politikasında faiz oranlarının artırılması, bankaların kredi verme iştahını azaltmakta ve hane halkı ile işletmelerin borçlanma maliyetlerini yükseltmektedir. Bu durum, kredi hacmini sınırlayarak dayanıklı tüketim ve yatırım harcamalarında azalmaya yol açmakta, dolayısıyla talep yönlü enflasyonist baskıları azaltmaktadır.

Çalışmada kullanılan ihtiyaç kredisi faiz oranı, özellikle bireysel tüketim finansmanı üzerinde doğrudan etkili olduğu için bu kanal üzerinden enflasyon üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratmış olabilir. Buna ek olarak, faiz oranlarındaki artışın beklentiler kanalı aracılığıyla da etkili olduğu düşünülebilir. Zira yüksek faiz oranları, gelecek dönemde enflasyonun düşeceği beklentisini güçlendirebilir; bu da firmaların fiyatlama davranışlarını daha temkinli hale getirerek enflasyonun kontrol altına alınmasına katkı sağlayabilir.

Bu sonuç, literatürde kredi faiz oranları ile enflasyon arasında negatif ilişki bulan bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Mengesha ve Holmes (2013) Etiyopya üzerine yaptıkları çalışmada, kredi faiz oranı artışlarının talep yönlü baskıları sınırlandırarak enflasyonu düşürücü etkide bulunduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Chaudhry, Qamber ve Farooq (2012) Pakistan ekonomisi üzerine yaptıkları analizde, faiz oranı artışlarının enflasyon üzerinde sınırlayıcı etkisi olduğunu ampirik olarak göstermiştir.

Bununla birlikte, bazı literatür çalışmalarında ihtiyaç kredisi faiz oranları ile enflasyon arasında pozitif ilişki tespit edildiği de görülmektedir. Bu farklılıklar, ülkelerin makroekonomik yapısı, finansal piyasalarının derinliği, kredi piyasasının gelişmişlik düzeyi ve para politikasının kredibilitesi gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Ancak bu çalışmada elde edilen bulgu, özellikle Türkiye gibi tüketim odaklı iç talep bileşenlerinin baskın olduğu ekonomilerde para politikasının kredi kanalı aracılığıyla enflasyon kontrolünde etkili bir araç olabileceğini göstermektedir.

Mevduat faiz oranı (MFO) ile enflasyon arasında pozitif yönlü, ancak katsayısı düşük bir ilişki tespit edilmiştir. Mevduat faiz oranındaki yüzde 1’lik artışın, enflasyonu sınırlı da olsa artırdığı gözlemlenmiştir. Mevduat faiz oranının artması, piyasadaki bir kısım mevduat sahibinin paralarını buraya yatırması neticesinde

piyasada TL mevduatın azalması neticesinde üretilen malların daha maliyetli olması ve enflasyonun artması beklenen bir etkidir. Bu sonuç, para politikasının parasal aktarım mekanizması çerçevesinde değerlendirildiğinde, özellikle tasarruf-yatırım kanalı ve beklentiler kanalı ile ilişkilendirilebilir. Mevduat faiz oranlarının yükselmesi, hane halklarının tasarrufa yönelmesini teşvik edebilir; bu durum kısa vadede harcamaları azaltarak enflasyonu baskılayabilirken, uzun vadede birikmiş tasarrufların yatırım harcamalarına yönelmesiyle birlikte üretim artışına değil, talep yönlü baskılara neden olabilir. Özellikle faiz oranlarının yüksek olduğu dönemlerde, finansal yatırım araçları daha cazip hâle gelirken, bu durum üretken yatırımların yerine mevduat gibi getiri odaklı tercihlere yönelimi artırabilir. Bu tercih değişimi, arz tarafındaki kapasite genişlemesini sınırlandırarak fiyatlar genel düzeyi üzerinde baskı oluşturabilir.

Ayrıca, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, faiz artışlarının ardından gelen yüksek getiri beklentileri, kısa vadeli sermaye akımlarını teşvik ederek kur istikrarı sağlasa da, içeride yatırım kararlarının ötelenmesine neden olabilir. Bu dinamikler, mevduat faiz oranlarının artmasıyla birlikte enflasyon üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşmasını kısmen açıklayabilir.

Bu bulgu, literatürdeki bazı ampirik çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Örneğin, Nas ve Perry (2000), gelişmekte olan ülkelerde faiz oranlarındaki artışların kısa vadede fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskılar yaratabileceğini göstermiştir. Benzer şekilde, Feldstein ve Eckstein (1970), artan tasarruf eğiliminin üretim yatırımlarını sınırlayarak potansiyel üretimi düşürebileceğini ve bu durumun fiyatlar genel düzeyi üzerinde baskı yaratabileceğini ifade etmiştir.

Çalışmada, mevduat faiz oranlarının enflasyon üzerinde pozitif bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların derinliğinin sınırlı olması nedeniyle, faiz artışlarının üretken yatırımlar yerine kısa vadeli finansal araçlara yönelime neden olmasıyla açıklanabilir. Faiz oranlarının yükselmesiyle birlikte tasarruflar reel yatırımlara kanalize edilememekte, bu da arz yönlü kapasite genişlemesini sınırlayarak enflasyonist baskılara yol açmaktadır.

Nitekim Chaudhry ve Choudhary (2006), gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasa eksiklikleri nedeniyle faiz oranlarındaki artışların talep daraltıcı etki yaratmak yerine tüketimi teşvik edici bir rol oynayabileceğini, bu durumun da enflasyonist eğilimleri artırabileceğini vurgulamıştır. Özellikle bankacılık sistemine erişimin sınırlı

olduğu durumlarda, faiz artışları geniş halk kitleleri nezdinde tasarruftan çok, gelecekteki gelir beklentileri üzerinden tüketimi artırabilir.

Bu çerçevede, çalışmada elde edilen pozitif yönlü ilişki, hem parasal aktarım mekanizmasının karmaşık doğasını, hem de Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin yapısal kırılganlıklarını yansıtmakta ve ilgili literatürle tutarlılık göstermektedir.

Konut fiyat endeksi (KFE) ile enflasyon arasında pozitif ve sınırlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. KFE'deki artışın, servet etkisi yoluyla tüketim ve yatırım harcamalarını teşvik ederek talep yönlü enflasyonist baskılar yaratabileceği yönündeki teorik beklentiyle uyumlu olan bu bulgu, Türkiye özelinde konut piyasasının makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Bu ilişki, parasal aktarım mekanizmasının "varlık fiyatları kanalı" bağlamında değerlendirilebilir. Konut gibi varlıkların fiyatlarındaki artış, hane halklarının algılanan servet düzeyini yükselterek tüketim eğilimlerini artırabilir. Artan tüketim talebi, özellikle arzın esnek olmadığı sektörlerde fiyatlar genel düzeyini yukarı yönlü etkileyebilir. Ayrıca konut fiyatlarındaki yükseliş, yatırımcıların alternatif yatırım aracı olarak gayrimenkule yönelmesini teşvik ederek finansal kaynakların üretim yerine spekülasyon alanlarına kaymasına yol açabilir. Bu durum, arz yönlü kapasite kısıtlarına neden olarak enflasyon üzerinde dolaylı baskı oluşturabilir.

Bu bulgu, bazı literatür çalışmalarıyla da örtüşmektedir. Goodhart ve Hofmann (2008), 18 gelişmiş ülkeyi kapsayan çalışmalarında konut fiyatlarındaki artışın enflasyon üzerinde gecikmeli ancak pozitif etkileri olabileceğini göstermiştir. Benzer şekilde, Lacoviello ve Neri (2010), konut fiyatlarının toplam talep ve dolayısıyla fiyat düzeyi üzerindeki etkisinin parasal aktarım çerçevesinde dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye özelinde yapılan bazı çalışmalarda da (örneğin Aktaş ve Taşkın, 2020) konut fiyatlarındaki artışın tüketim kanalı üzerinden talep yönlü enflasyon baskısı yaratabileceği ifade edilmiştir.

Bu çerçevede elde edilen bulgu, Türkiye'nin konut piyasasına özgü dinamiklerle birlikte değerlendirildiğinde, parasal aktarım mekanizması kapsamında konut fiyatlarının enflasyon üzerindeki dolaylı etkisini yansıtmaktadır

Araştırma bulguları doğrultusunda, Türkiye'nin finansal sistemi içinde kapsayıcılığın artırılması amacıyla finansal eğitim ve okuryazarlık eğitimlerinin yaygınlaştırılması, dijital finansal hizmetlerin artırılması, düşük maliyetli finansal ürünlerin geliştirilmesinin teşvik edilmesi, finansal hizmetlere ulaşımı kolaylaştıracak reformların hayata geçirilmesi, finansal erişimdeki bölgesel farklılıkların giderilmesi, kayıt dışı ekonomiyi azaltan politikalara devam edilmesi ve finansal kapsayıcılık endeksinin BDDK veya TCMB bünyesinde ölçülerek takip edilmesi önerilmektedir. Bu tür politikalar, yalnızca daha kapsayıcı bir finansal sistem oluşturmakla kalmayacak, aynı zamanda enflasyonla mücadelede geleneksel para politikası araçlarını tamamlayıcı bir rol üstlenecektir.

Bu çalışmada geliştirilen finansal kapsayıcılık endeksi, veri kısıtları nedeniyle dijital bankacılık, posta bankacılığı ve reşit olmayan bireylerin finansal erişimi gibi önemli boyutları içermemektedir. Gelecek çalışmalarda, mobil bankacılık, fintech uygulamaları ve elektronik ödeme sistemlerinin kapsayıcılığa etkisini yansıtan dijital finansal kapsayıcılık endeksleri oluşturularak, teknolojik dönüşümün daha bütüncül şekilde analize dahil edilmesi mümkündür. Ayrıca, posta bankacılığı gibi alternatif kanalların özellikle kırsal alanlardaki işlevi detaylı biçimde incelenebilir. Reşit olmayan bireylerin finansal erişimi konusunda mikro veriye dayalı yaş grubu ayrıştırmaları yapılabilir ve ailelerin finansal davranışlarının çocuklar üzerindeki etkileri araştırılabilir. Bunlara ek olarak, farklı ülkelerle karşılaştırmalı analizler, mikro veri setleriyle birey ve hane halkı düzeyinde modellemeler ve finansal kapsayıcılığın diğer makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri gelecekteki araştırmalar için önemli katkılar sunacaktır.

Sonuç olarak, finansal kapsayıcılığın artırılması Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme, gelir eşitliği ve fiyat istikrarı hedeflerine ulaşması açısından stratejik öneme sahiptir. Çalışma, finansal kapsayıcılığın yalnızca sosyal adaletin bir unsuru olarak değil, aynı zamanda etkin bir para politikası aktarım mekanizmasının yapı taşı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye'de kronikleşen enflasyon sorunuyla mücadelede, para ve maliye politikalarının yanı sıra kapsayıcı finansal reformların da temel politika araçları arasında yer alması gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdi, H., ve Williams, L. J. (2010). Principeli component analysis. *Wiley interdisciplinary reviews: computational statistics*, 2(4), 433-459.
- Achsani, N. A., Fauzi, A. J. F. A., ve Abdullah, P. (2010). The relationship between inflation and real exchange rate: comparative study between Asean+ 3, the EU and North America. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 18(18), 69-76.
- Afşar, M., ve Doğan, E. (2018, April). As a Financial development channel the financial inclusion and economic growth relationship: the case of Turkey. In *Innovation and Global Issues Congress III* (p. 59).
- Ahamed, M. M., ve Mallick, S. K. (2019). Is financial inclusion good for bank stability? International evidence. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 157, 403-427.
- Ahmed, Z., ve Hasnu, S. A. F. (2009). Impact of Financial Development on Economic Growth in Pakistan (1974-2007). *FWU J. Soc. Sci*, 3, 45-68.
- Aktaş, C., ve Taşkın, F. D. (2020). Konut fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye üzerine ampirik bir analiz. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 57(663), 43-60.
- Alehegn, M. M. (2021). Determinants of Inflation in Sub-Saharan Africa: A Systematic Review. *Horn of African Journal of Business and Economics (HAJBE)*, 4(1), 17-23.
- Alhassan, A., Li, L., Reddy, K., ve Duppati, G. (2019). The impact of formal financial inclusion on informal financial intermediation and cash preference: evidence from Africa. *Applied Economics*, 51(42), 4597-4614.
- Alizada, N. (2018). *Determinants of Financial Inclusion in Turkey* (Master's thesis, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).
- Allen, F., Demirguc-Kunt, A., Klapper, L., ve Peria, M. S. M. (2016). The foundations of financial inclusion: Understanding ownership and use of formal accounts. *Journal of financial Intermediation*, 27, 1-30.
- Alvi, A. A., ve Shahid, U. (2018). Revitalizing the Pakistan Textile Industry: Strategies for Growth and Competitiveness. *Journal of Business and Economic Options*, 1(4), 113-119.
- Amidžic, G., Massara, M. A., ve Mialou, A. (2014). *Assessing countries' financial inclusion standing-A new composite index*. International Monetary Fund.
- Anari, A., ve Kolari, J. (2002). House prices and inflation. *Real Estate Economics*, 30(1), 67-84.

- Anari, A., ve Kolari, J. (2016). Dynamics of interest and inflation rates. *Journal of Empirical Finance*, 39, 129-144.
- Anifowose, O. L., ve Chummun, B. Z. (2025). A Panel data analysis of determinants of financial inclusion in Sub-Saharan Africa (SSA) countries from 1999 to 2024. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(5), 275.
- Anwar, A., Uppun, P., Tri, I., ve Reviani, A. (2016). The role of financial inclusion to poverty reduction in Indonesia. *IOSR Journal of Business and Management*, 18(6), 37-39.
- Apanisile, O. T., ve Osinubi, T. T. (2020). Financial development and the effectiveness of monetary policy channels in Nigeria: a DSGE approach. *Journal of African Business*, 21(2), 193-214.
- Asyik, N. F., Wahidahwati, W., Laily, N., ve Wahidahwati, W. (2022). The role of intellectual capital in intervening financial behavior and financial literacy on financial inclusion. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 19(1), 805-814.
- Atkinson, A., ve Messy, F. (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) pilot study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15. OECD Publishing.
- Atkinson, A., ve Messy, F. A. (2013). Promoting financial inclusion through financial education: OECD/INFE evidence, policies and practice.
- Avcı, B. S. (2022). Finansal kapsayıcılık ve ekonomik büyüme: Türkiye için bir analiz. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), 241-254.
- Aydin, H. I. (2007). *Interest rate pass-through in Turkey* (No. 0705).
- Aziz, A., ve Naima, U. (2021). Rethinking digital financial inclusion: Evidence from Bangladesh. *Technology in Society*, 64, 101509.
- Babajide, A. A., Adegboye, F. B., ve Omankhanlen, A. E. (2015). Financial inclusion and economic growth in Nigeria. *International Journal of economics and financial issues*, 5(3), 629-637.
- Bagehot, W. (1873). *Lombard Street: A Description of the Money Market*.
- Bagli, S., ve Dutta, P. (2012). A study of financial inclusion in India. *Radix international journal of economics & business management*, 1(8), 1-18.
- Bank for International Settlements (BIS). (2019). *Monetary policy frameworks and transmission in emerging markets*. <https://www.bis.org/publ/bppdf/bisap102.htm>

- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., ve Levine, R. (2007). Finance, inequality and the poor. *Journal of economic growth*, 12, 27-49.
- Beck, T., Levine, R., ve Loayza, N. (2000). Finance and the Sources of Growth. *Journal of financial economics*, 58(1-2), 261-300.
- Bernanke, B. S., ve Gertler, M. (1995). Inside the black box: The credit channel of monetary policy transmission. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 27-48. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.27>
- Biswas, G. K., ve Ahamed, F. (2023). Financial Inclusion and Monetary Policy: A Study on the Relationship between Financial Inclusion and Effectiveness of Monetary Policy in Developing Countries. *arXiv preprint arXiv:2308.12542*.
- Blanchard, O., ve Johnson, D. R. (2017). *Macroeconomics* (7th ed.). Pearson.
- Bozkurt, I., ve Karakuş, R. (2020). Finansal İçerme-Ekonomik Gelişmişlik İlişkisi: Dünya Geneli İçin Ampirik Bir İnceleme. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(3), 1504-1523.
- Bulut, E., ve Akyüz, G. Ç. (2020). Türkiye’de Dijital Bankacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 42(2), 223-246.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. *Pegem Atıf İndeksi*, 001-214.
- Calderón, C., ve Liu, L. (2003). The direction of causality between financial development and economic growth. *Journal of development economics*, 72(1), 321-334.
- Cama, F., Emara, N., ve Trabelsi, M. (2024). Financial Inclusion and the Informal Sector. *Research in International Business and Finance*. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2024.102379>.
- Cámara, N., ve Tuesta, D. (2014). Measuring financial inclusion: A multidimensional index. *BBVA Research Working Paper*.
- Canatan, B., ve Ipek, O. (2023). Hanehalkı finansal katılımını etkileyen faktörler. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 265-276.
- Carroll, C. D. (2000). Consumption and the economy: A review of research. *Journal of Economic Literature*, 38(3), 740-770. <https://doi.org/10.1257/jel.38.3.740>
- Chakravarty, S. R., ve Pal, R. (2013). Financial inclusion in India: An axiomatic approach. *Journal of Policy modeling*, 35(5), 813-837.
- Chaudhry, I. S., Qamber, Y., ve Farooq, F. (2012). Monetary policy, inflation and economic growth in Pakistan: Exploring the co-integration and causality

- relationships. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 6(2), 332–347.
- Chaudhry, M. A. S., ve Choudhary, M. A. S. (2006). *Why the State Bank of Pakistan should not adopt inflation targeting*. *Pakistan Development Review*, 45(4), 993–1009
- Claessens, S. (2006). Access to financial services: A review of the issues and public policy objectives. *The World Bank Research Observer*, 21(2), 207-240.
- Çam, H., Ayaydın, H., Çam, A. V., ve Akdeniz, F. (2018). Bireylerin Finansal Bilgi Düzeyi İle Finansal Katılım Düzeyi Arasındaki İlişki: Tr 90 Bölgesinde Bir Araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1-13.
- Çetin, A. (2020). Türkiye’de Finansal Tabana Yayılmanın Artırılmasında Katılım Bankacılığının Rolü ve Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 155-171.
- Çetintaş, H. (2003). Türkiye’de enflasyon ve büyüme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (28).
- Dahmani, L., ve Makram, H. (2024). Fostering Economic Growth Through Financial Stability in Sub-Saharan Africa. *Journal of Business and Economic Options*, 7(4), 13-22.
- De Bondt, G. J. (2005). Interest rate pass-through: empirical results for the Euro Area. *German Economic Review*, 6(1), 37-78.
- De Haan, J., Pleninger, R., ve Sturm, J. E. (2022). Does financial development reduce the poverty gap?. *Social Indicators Research*, 161(1), 1-27.
- Demir, A., Pesqué-Cela, V., Altunbas, Y., ve Murinde, V. (2022). Fintech, financial inclusion and income inequality: a quantile regression approach. *The European Journal of Finance*, 28(1), 86-107.
- Demirgil, B. (2019). Türkiye’de Enflasyonun Belirleyicileri Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 7(1), 13-21.
- Demirgüç-Kunt, A., Beck, T. H. L., ve Honohan, P. (2008). *Finance for all?: Policies and pitfalls in expanding access*. World bank.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. F., Singer, D., ve Van Oudheusden, P. (2015). The global finindex database 2014: Measuring financial inclusion around the world. *World Bank Policy Research Working Paper*, (7255).
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2015). *The Global Finindex Database 2014*. World Bank.

- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., ve Ansar, S. (2022). *The Global Findex Database 2021: Financial inclusion, digital payments, and resilience in the age of COVID-19*. World Bank Publications.
- Demirgüç-Kunt, A., ve Klapper, L. F. (2012). Measuring financial inclusion: The global findex database. World bank policy research working paper, (6025).
- Demirgüç-Kunt, A., ve Singer, D. (2017). Financial inclusion and inclusive growth: A review of recent empirical evidence. *World bank policy research working paper*, (8040).
- Dibooglu, S., ve Kutan, A. M. (2005). The effects of exchange rate volatility on inflation: Evidence from Turkey. *Economic Modelling*, 22(4), 564–575. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2004.10.005>
- Doğan, E., ve Güler, C. (2021). An analysis of the Impacts of Financial Inclusion on Income Inequality in the Fragile Five Countries. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 43(1), 1-20.
- Dzupire, N. C. (2020). Modeling the co-movement of Inflation and exchange rate. *Retrieved from doi*, 10.
- El Bourainy, M., Salah, A., ve El Sherif, M. (2021). Assessing the impact of financial inclusion on inflation rate in developing countries. *Open Journal of Social Sciences*, 9(01), 39
- Elsaid, J. M. (2025). The Impact of Financial Inclusion on Inflation in the MENA region: Oil vs Non-oil countries.
- Elsherif, M. (2019, June). The relationship between financial inclusion and monetary policy transmission: the case of Egypt. In *Proceedings of International Academic Conferences* (No. 9010737). International Institute of Social and Economic Sciences.
- Emara, N., ve El Said, A. (2021). Financial inclusion and economic growth: The role of governance in selected MENA countries. *International Review of Economics ve Finance*, 75, 34-54.
- Eroğlu, N., ve Özgün, F. Finansal İçermenin Ölçümü: Türkiye İçin Firma Bazlı Bir Uygulama. In *International Marmara Social Sciences Congress (Imascon 2022 Spring)* (p. 91).
- Ertürk, D. Ö. (2022). *Financial Inclusion of Women in Business in Türkiye: Can Women Entrepreneurs and Smes Really Benefit from Bank Financing* (Master's thesis, Middle East Technical University (Turkey)).
- Esely, N., ve Taonezvi, L. (2024). The nexus among digital financial inclusion, monetary policy transmission, and economic development in Sub-Saharan Africa. *Journal of International Economics and Management*, 24(2), 1-23.

- Evans, O. (2016). The effectiveness of monetary policy in Africa: Modeling the impact of financial inclusion. *Iranian Economic Review*, 20(3), 327–337
- Fareed, Z., Rehman, M. A., Adebayo, T. S., Wang, Y., Ahmad, M., ve Shahzad, F. (2022). Financial inclusion and the environmental deterioration in Eurozone: the moderating role of innovation activity. *Technology in Society*, 69, 101961.
- Feldstein, M., ve Eckstein, O. (1970). The fundamental determinants of the interest rate. *The Review of Economics and Statistics*, 52(4), 363–375. <https://doi.org/10.2307/1926297>
- Financial Inclusion Africa (AFI). (2021). Annual Report. Retrieved from [URL]
- Fouda, R. (2025). The Effect of Financial Inclusion on Inflation: Implications from Low and High Financially Developed Economies.
- Goodhart, C., ve Hofmann, B. (2008). House prices, money, credit, and the macroeconomy. *Oxford Review of Economic Policy*, 24(1), 180–205. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grn009>
- Güney, E. (2019). Finansal erişim, gelişmekte olan finansal piyasalar örneği.
- Güz, T., ve Poyraz, G. (2023). Dijital finansal kapsayıcılık endeksi: ülkeler arası bir karşılaştırma. *Journal of Economic Policy Researches*, 10(1), 157-180.
- Han, R., ve Melecky, M. (2013). Financial inclusion for financial stability: Access to bank deposits and the growth of deposits in the global financial crisis. *World bank policy research working paper*, (6577).
- Hannig, A., ve Jansen, S. (2010). *Financial inclusion and financial stability: Current policy issues* (No. 259). ADBI Working Paper.
- Herlina, D., Suci, S. C., ve Prastuti, R. H. (2024). The effect of financial inclusion, exchange and interest rates on inflation in 17 emerging market countries. *Journal of Business and Information Systems (e-ISSN: 2685-2543)*, 6(1), 86-102.
- Inaba, K., ve Omar, M. A. (2020). *Financial inclusion and poverty alleviation: A multi-dimensional analysis*. *Economic Modelling*, 92, 196–205.
- INFE, O. (2012). OECD/INFE high-level principles on national strategies for financial education.
- Inglesi-Lotz, R., ve Gupta, R. (2013). The long-run relationship between house prices and inflation in South Africa: an ARDL approach. *International Journal of Strategic Property Management*, 17(2), 188-198.
- Jukan, M. K., Kozarevic, E., ve Zukic, V. (2024). Financial inclusion and inflation in Southeast European countries. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management*, 29(4).

- Jungo, J., Madaleno, M., ve Botelho, A. (2022). The effect of financial inclusion and competitiveness on financial stability: why financial regulation matters in developing countries?. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(3), 122.
- Kainth, G. S. (2013). Developing an index of financial inclusion. *Anvesha*, 6(2), 1.
- Karagöl, E., Aybaykal, E., ve Ertuğrul, H. M. (2005). Türkiye’de Enflasyon İle Gsyih Arasındaki İlişkinin Kointegrasyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 3(4), 52-63.
- Kebede, J., Naranpanawa, A., ve Selvanathan, S. (2023). Financial inclusion and income inequality nexus: A case of Africa. *Economic Analysis and Policy*, 77, 539-557.
- Kebede, J., Selvanathan, S., ve Naranpanawa, A. (2024). Financial inclusion and monetary policy effectiveness in a monetary union: Heterogenous panel approach. *Economics of Transition and Institutional Change*, 32(3), 779-805.
- Kelikume, I. (2021). Digital financial inclusion, informal economy and poverty reduction in Africa. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 15(4), 626-640.
- Kevser, M., Çalış, N., ve Sakarya, Ş. (2022). Finansal tabana yayılma, krediler ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye için ampirik bir araştırma. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 282-296.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Macmillan.
- Khan, S., Aslan, H., ve Omer, A. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırımların Finansal Kapsayıcılık Üzerine Etkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32 (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale)), 479-494.
- Khémiri, W., Chafai, A., ve Alsulami, F. (2023). *Financial Inclusion and Sustainable Growth in North African Firms: A Dynamic-Panel-Threshold Approach*. *Risks* 11: 132.
- Kim, D.-W., Yu, J.-S., ve Hassan, M. K. (2018). Financial inclusion and economic growth in OIC countries. *Research in International Business and Finance*, 43, 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2017.07.178>
- King, R. G., & Levine, R. (1993). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717–737.
- King, R. G., ve Levine, R. (1993). Financial intermediation and economic development. *Capital markets and financial intermediation*, 156189, 156-189.
- Klapper, L. (2012). Financial inclusion in the Middle East and North Africa. *World Bank Policy Research Working Paper*.

- Komala, M. D., ve Widodo, W. (2022). The nexus between financial inclusion and monetary policy: The case study of selected ASEAN countries. *Journal of Economics, Business, & Accountancy Ventura*, 25(1), 123-134.
- Koomson, I., ve Danquah, M. (2021). Financial inclusion and energy poverty: Empirical evidence from Ghana. *Energy economics*, 94, 105085.
- Koomson, I., Villano, R. A., ve Hadley, D. (2020). Effect of financial inclusion on poverty and vulnerability to poverty: Evidence using a multidimensional measure of financial inclusion. *Social Indicators Research*, 149(2), 613-639.
- Korkmaz, Ö. (2019). The relationship between housing prices and inflation rate in Turkey: Evidence from panel Konya causality test. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 13(3), 427-452.
- Korkmaz, Ş. (2016). Finansal İçerme: Türkiye’de Finansal Erişim Üzerine Bir Model Uygulaması.
- Kouladoun, J. C., Wirajing, M. A. K., ve Nchofoung, T. N. (2022). Digital technologies and financial inclusion in Sub-Saharan Africa. *Telecommunications Policy*, 46(9), 102387.
- Krugman, P. R., ve Obstfeld, M. (2009). *International economics: Theory and policy* (8th ed.). Pearson.
- Küçük, Ş. Y., ve Zor, İ. Finansal Tabana Yayılmanın Belirleyicileri: Farklı Gelir Grubundaki Ülkeler İçin Bir Uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 1176-1197.
- Lacoviello, M., ve Neri, S. (2010). Housing market spillovers: Evidence from an estimated DSGE model. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(2), 125–164. <https://doi.org/10.1257/mac.2.2.125>
- Law, S. H., Sabri, M. F., ve Afham, M. K. (2023). Does financial literacy improve financial inclusion in developing countries?: A nonlinearity and quantile regression analysis. *Malaysian Journal of Economic Studies*, 60(2), 189-214.
- Le, T. H., Chuc, A. T., ve Taghizadeh-Hesary, F. (2019). Financial inclusion and its impact on financial efficiency and sustainability: Empirical evidence from Asia. *Borsa Istanbul Review*, 19(4), 310-322.
- Lee, C. C., Wang, C. W., ve Ho, S. J. (2022). Financial aid and financial inclusion: Does risk uncertainty matter?. *Pacific-Basin Finance Journal*, 71, 101700.
- Lee, C. C., Wang, F., ve Lou, R. (2022). Digital financial inclusion and carbon neutrality: Evidence from non-linear analysis. *Resources Policy*, 79, 102974.
- Lenka, S. K. (2021). Financial inclusion and inflation: A study of twenty developing countries. *Economic Change and Restructuring*, 54(4), 985–1005. <https://doi.org/10.1007/s10644-020-09275-z>

- Lenka, S. K., ve Bairwa, A. (2016). *Does Financial Inclusion Affect Monetary Policy in SAARC Countries? Cogent Economics and Finance*, 4, Article ID: 1127011.
- Leyshon, A., ve Thrift, N. (1995). Geographies of financial exclusion: financial abandonment in Britain and the United States. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 312-341.
- Liu, H., Yao, P., Latif, S., Aslam, S., ve Iqbal, N. (2022). Impact of Green financing, FinTech, and financial inclusion on energy efficiency. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-12.
- Lu, Z., Wu, J., Li, H., ve Nguyen, D. K. (2022). Local bank, digital financial inclusion and SME financing constraints: Empirical evidence from China. *Emerging Markets Finance and Trade*, 58(6), 1712-1725.
- Lubeniqi, H., Haziri, A., ve Avdimetaj, T. (2023). *The impact of inflation on economic growth: Empirical evidence from transition economies*. *Journal of Economic Studies*, 50(1), 103–120. <https://doi.org/10.1108/JES-10-2022-0584>
- Luintel, K. B., ve Khan, M. (1999). A quantitative reassessment of the finance–growth nexus: evidence from a multivariate VAR. *Journal of development economics*, 60(2), 381-405.
- Lusardi, A., ve Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *American Economic Journal: Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44.
- Lutz, F. A. (1974). Inflation and the Rate of Interest. *PSL Quarterly Review*, 27(109).
- Mahdikhani, R., Parandain, K., Sherzadi, Y., ve Porvazn, F. (2013). Investigation of Mutual Relationship between Inflation Rate and Bank Deposits Interest Rate. .
- Malik, A. H., bin Md Isa, A. H., bin Jais, M., Rehman, A. U., ve Khan, M. A. (2022). Financial stability of Asian Nations: Governance quality and financial inclusion. *Borsa Istanbul Review*, 22(2), 377-387.
- Mallik, G., ve Chowdhury, A. (2001). *Inflation and economic growth: Evidence from four South Asian countries*. *Asia-Pacific Development Journal*, 8(1), 123–135. <https://doi.org/10.18356/40e01d72-en>
- Mazher, M. A., Nizami, M. A., ve Tramankuti, Y. N. (2025). Growth Mechanisms: Dissecting the Economic Determinants of Pakistan's GDP. *Malaysian Journal of Business, Economics and Management*, 16-22.
- Mbutor, M. O., ve Uba, I. A. (2013). The impact of financial inclusion on monetary policy in Nigeria. *Journal of Economics and International Finance*, 5(8), 318-326.
- Mehrotra, A. N., ve Yetman, J. (2014). Financial inclusion and optimal monetary policy.

- Mengesha, L. G., ve Holmes, M. J. (2013). Does monetary policy matter for inflation in Ethiopia? Evidence from a vector error correction approach. *South African Journal of Economics*, 81(2), 250–263. <https://doi.org/10.1111/j.1813-6982.2012.01336.x>
- Mirza, A., ve Rashidi, M. (2018). Causal relationship between interest rate and inflation rate: A study of SAARC economies. *Kardan Journal of Economics and Management Sciences*, 1(2), 157-169
- Mishkin, F. S. (1996). The channels of monetary transmission: Lessons for monetary policy. *NBER Working Paper No. 5464*. National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w5464>
- Mishkin, F. S. (2007). *The economics of money, banking, and financial markets*. Pearson education.
- Mishkin, F. S. (2015). *The economics of money, banking, and financial markets* (10th ed.). Pearson.
- Mushtaq, R., ve Bruneau, C. (2019). Microfinance, financial inclusion and ICT: Implications for poverty and inequality. *Technology in Society*, 59, 101154.
- Narayan, P. K., ve Narayan, S. (2005). Estimating income and price elasticities of imports for Fiji in a cointegration framework. *Economic Modelling*, 22(3), 423-438.
- Narınç, N. Ö., ve Aktan, M. N. (2022). Comparison of Financial Inclusion and Income Between Countries with Multiple Correspondence Analysis. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 230-259.
- Nas, T. F., ve Perry, G. L. (2000). *Inflation and Interest Rates in Emerging Markets*. Emerging Markets Review, X(x), xx–xx.
- Nas, T., ve Perry, M. J. (2000). Inflation, inflation uncertainty, and monetary policy in Turkey: 1960–1998. *Contemporary Economic Policy*, 18(2), 170–180. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7287.2000.tb00015.x>
- Neaime, S., ve Gaysset, I. (2018). Financial inclusion and stability in MENA: Evidence from poverty and inequality. *Finance Research Letters*, 24, 230-237.
- Nizam, R., Karim, Z. A., Rahman, A. A., ve Sarmidi, T. (2020). Financial inclusiveness and economic growth: New evidence using a threshold regression analysis. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 33(1), 1465-1484.
- Nkikabahizi, F., Ndagijimana, J., ve Musabanganji, E. (2017). Relationship between inflation and real economic growth in Rwanda. *Studies on Economic Development and Growth in Selected African Countries*, 103-122.

- Nsiah, A. Y., ve Tweneboah, G. (2025). Threshold Effect of Financial Inclusion on Poverty Reduction in Africa: Does institutional quality play a role? *Journal of African Business*, 26(2), 383-417.
- Obstfeld, M., ve Rogoff, K. (1996). Foundations of international macroeconomics. MIT Press.
- OECD. (2012). *OECD/INFE high-level principles on national strategies for financial education*. OECD Publishing.
- OECD. (2020). *Financial inclusion and consumer empowerment in Southeast Asia*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/26d9b7f5-en>
- Omar, M. A., ve Inaba, K. (2020). Does financial inclusion reduce poverty and income inequality in developing countries? A panel data analysis. *Journal of economic structures*, 9(1), 37.
- Ouedraogo, H., ve Thiombiano, N. (2025). Financial inclusion and human development in the West African Economic and Monetary Union (WAEMU): the role of institutional quality. *Cogent Economics & Finance*, 13(1), 2452888.
- Ozili, P. K. (2018). Impact of digital finance on financial inclusion and stability. *Borsa istanbul review*, 18(4), 329-340.
- Ozturk, I., ve Ullah, S. (2022). Does digital financial inclusion matter for economic growth and environmental sustainability in OBRI economies? An empirical analysis. *Resources, Conservation and Recycling*, 185, 106489.
- Özen, E., Özdemir, L., ve Grima, S. (2020). The relationship between the exchange rate, interest rate, and inflation: the case of Turkey.
- Özgün, F. (2022). *Finansal İçerme ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Özparlak, G., ve Özhan, A. (2021). The impact of financial inclusion on economic growth and income inequality.
- Özşuca, E. A. (2019). Financial inclusion in Turkey: Evidence from individual level data. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1377-1400.
- Pagano, M. (1993). Financial markets and growth: An overview. *European economic review*, 37(2-3), 613-622.
- Pandey, A., Kiran, R., ve Sharma, R. K. (2022). Investigating the impact of financial inclusion drivers, financial literacy and financial initiatives in fostering sustainable growth in North India. *Sustainability*, 14(17), 1106.
- Park, C. Y., ve Mercado Jr, R. (2018). Financial inclusion, poverty, and income inequality. *The Singapore Economic Review*, 63(01), 185-206.

- Park, C.-Y., ve Mercado, R. V. (2015). Financial inclusion, poverty, and income inequality in developing Asia. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series*, (426).
- Phillips, P. C. B., ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Nair, M. S., Hall, J. H., ve Bennett, S. E. (2021). Sustainable economic development in India: The dynamics between financial inclusion, ICT development, and economic growth. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, 120758.
- Rahimyar, A. M., ve Çürük, S. A. (2021). Finansal Katılım Düzeyi ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (90), 165-184.
- Rahman, M. M. (2021). *Revisiting inflation and growth nexus in Bangladesh: An ARDL bounds testing approach*. Journal of Economic and Administrative Sciences, 37(2), 143–155. <https://doi.org/10.1108/JEAS-07-2020-0120>
- Raju, J. K., Manjunath, B. R., ve Rehaman, M. (2018). An empirical study on the effect of gross domestic product on inflation: evidence Indian data. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 22(6), 1-1
- Ramzan, M., Amin, M., ve Abbas, M. (2021). How does corporate social responsibility affect financial performance, financial stability, and financial inclusion in the banking sector? Evidence from Pakistan. *Research in International Business and Finance*, 55, 101314.
- Rousseau, P. L., ve Wachtel, P. (2000). Equity markets and growth: Cross-country evidence on timing and outcomes, 1980–1995. *Journal of Banking ve Finance*, 24(12), 1933-1957.
- Saci, K., Giorgioni, G., ve Holden, K. (2009). Does financial development affect growth?. *Applied Economics*, 41(13), 1701-1707.
- Sahay, M. R., Cihak, M., N'Diaye, M. P., Barajas, M. A., Mitra, M. S., Kyobe, M. A., ... ve Yousefi, M. R. (2015). *Financial inclusion: can it meet multiple macroeconomic goals?*. International Monetary Fund.
- Sahay, R., Cihak, M., N'Diaye, P., Barajas, A., Mitra, S., Kyobe, A., & Mooi, Y. N. (2015). *Rethinking Financial Deepening: Stability and Growth in Emerging Markets*. IMF Staff Discussion Note.
- Saraswati, B. D., Maski, G., Kaluge, D., ve Sakti, R. K. (2020). The effect of financial inclusion and financial technology on effectiveness of the Indonesian monetary policy. *Business: Theory and Practice*, 21(1), 230-243.
- Sarialioğlu Hayali, A. Y. Ç. A., Lodin, M., Aimar, D., ve Küçükosman, A. (2024). Is There A Chicken-And-Egg Relationship Between Interest And Inflation Rates

For The Turkish Case?. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (43).

Sarıgül, H. (2020). The determining factors of financial inclusion in Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 7(3), 223-235.

Sarıgül, H. (2015). Bankacılık Hizmetlerine Erişimin Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Araştırma. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 9(1), 83-102.

Sarıgül, H. (2021). Bölgelere ve illere göre Türkiye finansal kapsayıcılık endeksi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (90), 79-100.

Sarma, M. (2008). Index of financial inclusion. *Working Paper No. 215*. Indian Council for Research on International Economic Relations (ICRIER).

Sarma, M. (2008). *Index of financial inclusion* (No. 215). Working paper.

Sarma, M. (2012). Index of Financial Inclusion–A measure of financial sector inclusiveness. *Centre for International Trade and Development, School of International Studies Working Paper Jawaharlal Nehru University. Delhi, India*.

Shahbaz, M., Li, J., Dong, X., ve Dong, K. (2022). How financial inclusion affects the collaborative reduction of pollutant and carbon emissions: The case of China. *Energy Economics*, 107, 105847.

Sharma, D. (2016). Nexus between financial inclusion and economic growth: Evidence from the emerging Indian economy. *Journal of financial economic policy*, 8(1), 13-36.

Somuncu, K. (2025). The Relationship Between Financial Inclusion and Real Economic Growth: Examples from Turkey, Developing Countries, Developed Countries, and the World. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 23(55), 310-335.

Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality*. W.W. Norton & Company.

Sünbül, E. (2023). Linear and nonlinear relationship between real exchange rate, real interest rate and consumer price index: an empirical application for countries with different levels of development. *Scientific Annals of Economics and Business*, 70(1), 57-70.

Svensson, L. E. O. (2000). Open-economy inflation targeting. *Journal of International Economics*, 50(1), 155–183. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(98\)00069-3](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(98)00069-3)

Swamy, V. (2014). Financial inclusion, gender dimension, and economic impact on poor households. *World development*, 56, 1-15.

Şencan, H. (2005). Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Tay, L. Y., Tai, H. T., ve Tan, G. S. (2022). Digital financial inclusion: A gateway to sustainable development. *Heliyon*, 8(6).
- Taylor, J. B. (1995). The monetary transmission mechanism: An empirical framework. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 11–26. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.11>
- TCMB (2022). *Finansal Erişim, Kapsayıcılık ve Okuryazarlık Raporu*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- Ting, H., ve Huangjin, L. (2013, December). Dynamic relationship between real estate prices and inflation rate. In *2013 IEEE International Conference on Granular Computing (GrC)* (pp. 153-156). IEEE.
- Torun, M., ve Karanfil, M. (2016). 1980-2013 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki İlişki. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 473-490.
- Tram, T. X. H., Lai, T. D., ve Nguyen, T. T. H. (2023). Constructing a composite financial inclusion index for developing economies. *The Quarterly Review of economics and finance*, 87, 257-265.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2023). *Faiz oranları veri seti*. <https://www.tcmb.gov.tr>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2023). *Konut fiyat endeksi verisi*. <https://www.tcmb.gov.tr>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2023). *Reel efektif döviz kuru verisi*. <https://www.tcmb.gov.tr>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2023). *Tüketici fiyat endeksi verisi*. <https://www.tcmb.gov.tr>
- UNDP. (2020). *Human Development Report 2020: The Next Frontier—Human Development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme.
- Ülgen, G. (2016). İktisada Giriş-II. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını*. (Erişim adresi: http://auzeftkitap.istanbul.edu.tr/kitap/iktisat_ao/iktisadagiris_2.pdf, Erişim tarihi: 6 Mayıs 2021).
- Van Eyden, R., ve Gupta, R. (2015). Identifying an index of financial conditions for South Africa. *Studies in Economics and Finance*, 32(2), 256-274.
- Wang, R., ve Luo, H. R. (2022). How does financial inclusion affect bank stability in emerging economies?. *Emerging Markets Review*, 51, 100876.
- Woodford, M. (2003). *Interest and prices: Foundations of a theory of monetary policy*. Princeton University Press.

- World Bank Group. (2013). *Global financial development report 2014: Financial inclusion* (Vol. 2). World Bank Publications.
- World Bank. (2013). *Financial exclusion and financial inclusion*. Washington, DC: World Bank.
- World Bank. (2014). *Global financial development report 2014: Financial inclusion*. Washington, DC: World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0129-7>
- World Bank. (2016). *Financial inclusion: Overview*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview>
- World Bank. (2018). *Universal financial access 2020*. Washington, DC: World Bank.
- Yıldız, M. (2022). Finansal Erişim, Ekonomik Büyüme ve Özel Sektör Yatırımları İlişkisinin Ekonometrik Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (118), 199-220.
- Yorulmaz, R. (2013). Construction of a regional financial inclusion index in Turkey. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 7(1), 79-101.
- Yorulmaz, R. (2016). Construction of a financial inclusion index for the member and candidate countries of the European Union. *Sayıştay Dergisi*, (102), 91-106.
- Yorulmaz, R. (2022). Finansal erişim ve yoksulluk ilişkisi: dinamik panel veri analizi ile OECD örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 89-106.
- Younas, Z. I., Qureshi, A., ve Al-Faryan, M. A. S. (2022). Financial inclusion, the shadow economy and economic growth in developing economies. *Structural Change and Economic Dynamics*, 62, 613-621.
- Zequiraj, V., Sohag, K., ve Hammoudeh, S. (2022). Financial inclusion in developing countries: Do quality institutions matter?. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 81, 101677
- Zins, A., ve Weill, L. (2016). The determinants of financial inclusion in Africa. *Review of Development Finance*, 6(1), 46–57.

EKLER

Ek A. İLLERİN FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ

Şehir	2007-12	2008-12	2009-12	2010-12	2011-12	2012-12	2013-12	2014-12	2015-12	2016-12	2017-12	2018-12	2019-12	2020-12	2021-12	2022-12	2023-12	2024-12
ADANA	11.01%	12.64%	13.68%	11.95%	13.20%	12.48%	11.45%	11.93%	11.79%	12.56%	12.24%	10.26%	8.91%	7.66%	7.20%	8.56%	11.49%	14.63%
ADIYAMAN	11.10%	13.85%	12.88%	10.02%	11.59%	11.20%	8.75%	9.20%	9.01%	10.03%	9.23%	7.92%	5.71%	5.37%	4.41%	5.00%	4.52%	4.59%
AFYONKARAHİSAR	7.93%	8.76%	8.44%	6.67%	6.39%	6.13%	5.10%	5.26%	5.27%	6.36%	7.12%	5.86%	4.81%	3.22%	2.41%	3.00%	4.43%	5.80%
AĞRI	8.95%	10.02%	9.77%	5.22%	5.57%	6.39%	5.40%	5.64%	6.28%	7.48%	7.24%	7.96%	7.06%	6.25%	4.34%	4.93%	6.77%	7.67%
AKSARAY	1.61%	2.21%	2.84%	3.03%	2.87%	2.61%	1.52%	1.53%	1.79%	2.25%	2.74%	2.28%	1.66%	1.43%	1.12%	1.61%	2.38%	3.71%
AMASYA	9.04%	10.65%	11.00%	9.54%	10.46%	9.96%	8.64%	8.36%	8.15%	9.26%	8.78%	7.01%	6.21%	4.70%	3.50%	4.56%	6.66%	9.74%
ANKARA	17.84%	20.01%	21.35%	19.26%	19.21%	17.62%	18.05%	19.84%	21.02%	20.96%	20.79%	20.84%	20.70%	19.34%	19.47%	19.49%	29.71%	30.46%
ANTALYA	12.75%	13.92%	15.10%	13.27%	13.03%	12.23%	11.46%	11.69%	12.30%	13.90%	13.65%	11.82%	10.23%	10.07%	9.04%	8.64%	12.77%	14.53%
ARDAHAN	8.74%	8.19%	7.28%	5.35%	7.49%	8.42%	6.76%	7.18%	6.69%	9.61%	10.74%	9.77%	8.31%	6.13%	3.96%	4.51%	6.85%	8.25%
ARTVİN	8.40%	8.45%	8.00%	6.08%	6.96%	6.92%	5.52%	5.02%	4.43%	5.05%	4.82%	3.93%	3.62%	2.94%	1.94%	2.31%	4.16%	5.14%
AYDIN	8.14%	9.38%	9.20%	8.32%	7.87%	7.17%	5.95%	5.52%	6.13%	7.26%	6.76%	5.54%	4.99%	4.23%	3.68%	3.88%	5.16%	6.11%
BALIKESİR	6.02%	7.14%	7.61%	7.26%	8.23%	7.25%	6.31%	5.66%	5.76%	5.92%	6.02%	5.09%	4.71%	4.06%	3.54%	3.96%	5.81%	6.57%
BARTIN	2.69%	3.58%	3.77%	3.23%	3.42%	2.91%	2.52%	2.43%	2.93%	3.33%	3.83%	2.81%	2.46%	2.01%	1.51%	1.65%	1.72%	2.65%
BATMAN	7.58%	9.08%	7.43%	5.68%	7.45%	7.01%	5.77%	6.61%	7.39%	6.70%	6.74%	4.56%	4.03%	3.86%	3.93%	4.97%	6.88%	9.66%
BAYBURT	13.04%	10.37%	8.39%	5.70%	5.84%	4.95%	2.96%	2.96%	2.75%	3.98%	3.83%	3.65%	4.25%	3.08%	2.01%	2.17%	4.03%	5.66%
BİLECİK	12.60%	12.63%	11.67%	8.44%	9.19%	9.31%	8.48%	8.00%	7.99%	8.22%	7.35%	10.37%	9.36%	6.71%	5.00%	3.56%	4.67%	5.48%
BİNGÖL	10.50%	10.39%	9.80%	5.19%	5.54%	6.34%	4.09%	3.80%	3.10%	3.57%	3.07%	2.36%	1.90%	1.60%	0.79%	1.03%	1.34%	1.31%
BİTLİS	9.31%	10.54%	12.11%	8.23%	10.32%	11.28%	8.78%	8.69%	8.39%	9.76%	7.61%	8.10%	7.54%	7.00%	4.16%	3.85%	7.87%	9.42%
BOLU	8.80%	9.82%	8.61%	7.11%	8.45%	8.20%	6.56%	6.58%	6.48%	7.02%	5.95%	4.98%	3.78%	3.28%	2.53%	3.77%	4.91%	5.22%
BURDUR	8.54%	9.60%	8.34%	7.57%	7.99%	6.84%	4.96%	4.27%	4.08%	4.95%	5.03%	4.30%	3.66%	2.49%	1.82%	2.06%	3.83%	4.31%
BURSA	13.30%	15.01%	15.15%	13.99%	14.43%	13.78%	12.85%	12.68%	12.45%	13.30%	13.71%	12.24%	11.20%	9.86%	9.27%	9.42%	11.94%	15.18%
ÇANAKKALE	8.00%	9.41%	9.32%	6.59%	7.14%	5.83%	4.93%	4.31%	4.54%	4.58%	5.68%	3.38%	3.36%	2.62%	1.94%	2.30%	3.13%	3.06%
ÇANKIRI	13.70%	13.72%	12.13%	8.13%	9.10%	7.72%	4.79%	5.53%	6.10%	7.48%	8.83%	8.00%	7.03%	4.07%	2.85%	4.60%	7.69%	8.73%
ÇORUM	10.03%	11.09%	11.23%	8.31%	8.68%	7.80%	6.34%	6.46%	6.97%	8.65%	9.00%	7.67%	6.63%	5.15%	4.70%	5.17%	6.98%	9.43%
DENİZLİ	9.60%	9.77%	8.64%	9.34%	8.81%	8.29%	8.56%	9.67%	10.91%	11.43%	13.17%	13.08%	11.69%	8.34%	6.70%	7.73%	10.29%	12.80%
DIYARBAKIR	11.20%	13.48%	13.12%	10.49%	12.52%	13.18%	10.66%	11.97%	11.83%	11.62%	10.70%	9.21%	7.80%	7.03%	6.09%	7.59%	10.95%	12.94%
DÜZCE	12.24%	13.71%	13.32%	10.58%	11.14%	10.29%	8.52%	8.32%	8.47%	9.94%	9.29%	8.26%	6.31%	4.96%	3.45%	4.33%	6.48%	9.10%
EDİRNE	5.90%	7.45%	7.30%	5.78%	6.88%	6.40%	5.41%	4.91%	4.37%	4.64%	4.22%	3.30%	3.09%	2.65%	2.40%	2.70%	3.54%	3.69%
ELAZIĞ	6.42%	7.03%	6.68%	5.99%	6.56%	6.46%	5.25%	6.52%	6.14%	6.79%	7.53%	6.08%	6.19%	5.00%	4.20%	4.88%	5.73%	6.97%
ERZİNCAN	3.55%	4.29%	4.52%	3.22%	3.45%	3.71%	2.27%	2.21%	2.37%	2.37%	2.38%	1.87%	1.53%	1.27%	0.89%	1.16%	2.37%	3.02%
ERZURUM	9.29%	11.18%	11.65%	9.63%	10.80%	11.14%	9.06%	8.92%	11.15%	14.33%	14.31%	11.69%	11.54%	8.86%	6.88%	8.57%	11.71%	13.12%
ESKİŞEHİR	4.83%	5.20%	5.56%	4.64%	5.46%	6.04%	4.50%	4.85%	5.15%	5.44%	4.64%	3.74%	3.38%	3.09%	2.75%	3.41%	5.22%	7.13%
GAZİANTEP	18.19%	18.71%	18.19%	19.19%	19.34%	19.12%	18.72%	19.79%	20.24%	20.10%	19.70%	17.40%	15.63%	13.20%	12.19%	14.58%	17.72%	22.45%

EK-A İLLERİN FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ (devam)

Şehir	2007-12	2008-12	2009-12	2010-12	2011-12	2012-12	2013-12	2014-12	2015-12	2016-12	2017-12	2018-12	2019-12	2020-12	2021-12	2022-12	2023-12	2024-12
GİRESUN	4.06%	4.93%	5.68%	4.90%	4.81%	4.94%	3.44%	3.40%	3.43%	4.13%	4.50%	3.44%	3.35%	2.40%	2.14%	2.51%	4.31%	5.03%
GÜMÜŞHANE	9.13%	10.33%	9.35%	6.15%	7.50%	7.15%	4.39%	4.37%	4.03%	4.73%	4.22%	3.79%	3.60%	2.34%	1.29%	1.58%	2.93%	3.78%
HAKKARİ	5.27%	3.11%	3.74%	2.26%	3.79%	3.16%	2.07%	2.00%	2.43%	2.04%	4.61%	5.81%	5.69%	7.08%	4.27%	4.47%	7.03%	8.73%
HATAY	8.25%	8.78%	12.93%	16.59%	15.06%	13.72%	11.17%	11.06%	11.03%	11.91%	11.95%	10.20%	8.93%	7.87%	6.86%	8.27%	8.85%	11.43%
İĞDIR	6.35%	5.79%	5.89%	4.94%	6.07%	5.54%	4.36%	5.79%	5.73%	6.27%	5.89%	4.13%	3.58%	2.78%	1.65%	1.91%	2.55%	3.03%
ISPARTA	3.37%	5.01%	5.00%	4.44%	4.76%	3.99%	3.17%	2.65%	2.91%	3.13%	3.15%	2.15%	1.73%	1.32%	1.27%	1.37%	2.25%	2.73%
İSTANBUL	81.82%	76.71%	78.28%	76.37%	76.02%	74.45%	74.05%	74.48%	74.72%	77.26%	75.81%	75.18%	73.95%	73.59%	73.18%	72.81%	73.07%	73.38%
İZMİR	16.70%	17.96%	18.08%	16.93%	17.08%	16.04%	15.57%	15.78%	15.52%	14.89%	15.04%	13.63%	13.23%	12.59%	12.11%	12.17%	16.59%	18.94%
KAHRAMANMARAŞ	13.15%	15.03%	13.15%	10.95%	12.41%	11.49%	10.95%	12.19%	13.18%	14.80%	15.98%	14.03%	12.59%	9.30%	7.17%	8.28%	8.55%	11.87%
KARABÜK	8.96%	8.75%	8.84%	8.32%	7.99%	7.43%	7.61%	8.02%	7.52%	8.94%	5.06%	5.97%	5.07%	3.34%	1.41%	3.05%	3.53%	6.34%
KARAMAN	3.70%	3.97%	3.28%	5.67%	5.51%	5.77%	3.47%	4.28%	4.55%	6.11%	6.10%	4.47%	3.38%	2.60%	1.72%	2.13%	2.89%	3.42%
KARS	10.37%	10.02%	10.34%	6.64%	8.07%	8.97%	6.67%	6.55%	6.11%	7.26%	6.87%	6.34%	4.96%	4.20%	3.42%	4.30%	6.72%	7.98%
KASTAMONU	6.93%	9.04%	8.99%	6.81%	7.58%	7.42%	4.01%	3.58%	4.60%	6.71%	6.23%	5.01%	2.95%	1.99%	1.15%	0.88%	3.60%	1.60%
KAYSERİ	11.15%	10.17%	9.03%	8.49%	9.60%	8.74%	7.51%	7.94%	7.68%	8.89%	9.12%	6.98%	5.84%	4.50%	4.13%	4.75%	7.13%	9.26%
KIRIKKALE	10.74%	12.01%	11.55%	9.32%	10.58%	9.59%	7.88%	7.91%	7.36%	7.86%	7.37%	6.46%	5.09%	4.19%	2.84%	3.60%	5.65%	6.59%
KIRKLARELİ	4.45%	5.63%	5.52%	4.24%	4.67%	4.59%	4.63%	4.72%	4.23%	4.75%	4.72%	3.96%	3.81%	2.81%	2.34%	2.49%	3.10%	3.86%
KİRŞEHİR	2.17%	2.03%	3.05%	3.15%	4.09%	3.91%	2.74%	3.42%	4.07%	5.47%	6.09%	5.89%	4.73%	3.56%	2.28%	2.76%	3.63%	5.27%
KİLİS	10.44%	8.78%	9.78%	6.83%	8.17%	8.33%	6.68%	7.28%	6.36%	5.40%	3.01%	2.45%	4.43%	3.75%	2.53%	3.09%	5.50%	8.45%
KOCAELİ	13.55%	15.32%	15.55%	13.95%	14.76%	13.16%	12.16%	12.44%	13.47%	12.28%	12.47%	11.60%	11.50%	11.23%	10.77%	11.61%	10.42%	12.75%
KONYA	11.70%	12.75%	12.09%	10.27%	10.10%	10.13%	10.30%	11.22%	12.19%	14.21%	13.86%	11.74%	10.34%	8.03%	7.00%	8.11%	12.45%	13.93%
KÜTAHYA	7.95%	9.87%	9.58%	7.96%	8.45%	7.38%	6.09%	5.98%	6.08%	6.50%	6.98%	5.62%	4.43%	3.87%	3.06%	3.82%	5.57%	6.38%
MALATYA	7.11%	7.60%	8.05%	6.93%	8.99%	7.58%	6.41%	6.19%	6.03%	6.49%	6.60%	5.32%	4.25%	3.48%	2.69%	2.99%	3.20%	3.68%
MANİSA	11.81%	13.71%	13.45%	10.65%	10.77%	10.88%	9.58%	9.87%	9.73%	10.13%	9.36%	8.07%	7.43%	5.96%	5.40%	6.23%	8.17%	9.96%
MARDİN	9.66%	11.60%	11.70%	9.45%	12.28%	12.35%	10.50%	11.60%	11.34%	11.28%	10.37%	8.23%	5.56%	8.20%	6.05%	8.35%	10.24%	12.01%
MERSİN	9.55%	10.82%	11.14%	10.08%	10.77%	10.35%	8.65%	8.10%	8.47%	9.09%	8.70%	7.01%	6.52%	5.35%	4.97%	4.98%	7.14%	9.48%
MUĞLA	5.87%	7.13%	6.78%	5.82%	5.52%	5.12%	4.37%	4.10%	4.00%	4.38%	4.73%	3.75%	3.33%	3.53%	3.30%	3.16%	4.71%	6.69%
MUŞ	5.09%	4.90%	7.80%	5.66%	7.64%	9.83%	6.49%	6.59%	5.31%	7.31%	7.28%	7.42%	6.25%	5.45%	3.75%	4.53%	6.70%	9.49%
NEVŞEHİR	6.02%	5.54%	5.52%	4.04%	4.39%	4.54%	3.05%	3.26%	3.21%	4.25%	4.33%	2.71%	1.79%	1.88%	1.51%	1.91%	2.89%	4.47%
NİĞDE	9.05%	9.83%	9.54%	7.48%	8.25%	8.26%	6.28%	6.18%	6.12%	7.37%	7.23%	5.75%	4.78%	4.29%	3.41%	4.79%	7.11%	8.89%
ORDU	11.05%	12.36%	11.82%	9.42%	9.74%	8.83%	7.60%	7.13%	6.18%	7.55%	7.55%	6.48%	5.62%	4.31%	3.56%	4.03%	6.55%	7.66%
OSMANİYE	8.80%	12.15%	12.83%	8.29%	13.44%	14.04%	11.69%	11.30%	11.13%	12.60%	11.54%	11.23%	9.64%	8.12%	6.79%	8.01%	9.33%	11.08%
RİZE	10.74%	12.18%	12.00%	9.40%	10.31%	9.40%	7.41%	7.88%	7.15%	9.06%	8.09%	7.80%	7.80%	6.01%	4.46%	3.92%	5.30%	4.44%

EK-A İLLERİN FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ (devam)

Şehir	2007-12	2008-12	2009-12	2010-12	2011-12	2012-12	2013-12	2014-12	2015-12	2016-12	2017-12	2018-12	2019-12	2020-12	2021-12	2022-12	2023-12	2024-12
SAKARYA	11.77%	13.71%	14.18%	11.08%	11.46%	11.33%	9.35%	9.09%	8.56%	10.86%	10.59%	8.44%	7.00%	5.34%	4.23%	4.69%	6.71%	7.79%
SAMSUN	9.93%	11.01%	11.33%	10.43%	11.02%	10.58%	9.03%	8.62%	8.33%	9.14%	8.53%	7.27%	6.37%	5.45%	4.73%	5.49%	7.93%	9.93%
SİİRT	6.66%	7.69%	5.93%	11.33%	11.56%	14.10%	14.07%	10.26%	10.45%	9.49%	11.38%	14.03%	14.05%	14.03%	14.05%	14.04%	14.07%	9.00%
SİNOP	5.81%	4.87%	5.03%	4.42%	4.54%	4.19%	3.04%	3.17%	3.16%	3.59%	3.41%	2.84%	2.63%	2.08%	1.27%	1.58%	2.62%	2.64%
SİVAS	5.65%	6.19%	5.94%	4.56%	4.78%	4.35%	3.45%	3.91%	4.53%	5.49%	5.94%	4.68%	3.67%	2.68%	2.01%	2.08%	3.44%	3.91%
ŞANLIURFA	12.07%	16.94%	14.84%	13.44%	14.42%	15.10%	14.97%	16.29%	15.39%	15.49%	14.39%	11.11%	9.98%	8.93%	7.23%	9.17%	13.75%	16.28%
ŞIRNAK	8.68%	6.45%	8.30%	10.07%	10.10%	9.54%	7.16%	7.50%	5.45%	4.99%	4.55%	5.60%	4.85%	6.02%	4.71%	5.99%	7.61%	10.68%
TEKİRDAĞ	9.48%	11.16%	10.08%	9.20%	10.03%	9.41%	7.83%	7.59%	7.57%	8.43%	8.57%	7.78%	6.53%	5.27%	4.57%	4.72%	5.55%	7.42%
TOKAT	12.82%	14.43%	14.86%	10.60%	11.45%	10.99%	9.01%	8.68%	8.07%	9.00%	8.89%	7.30%	6.39%	4.92%	3.71%	4.71%	7.00%	8.78%
TRABZON	9.30%	9.79%	9.45%	7.13%	7.08%	7.13%	6.63%	6.54%	5.67%	6.25%	6.10%	5.46%	4.68%	4.31%	3.86%	4.11%	5.64%	6.60%
TUNCELİ	0.04%	0.04%	0.04%	0.04%	0.03%	0.03%	0.04%	0.23%	0.02%	0.03%	0.02%	0.02%	0.02%	0.01%	0.02%	0.01%	0.05%	0.04%
UŞAK	2.63%	3.00%	2.92%	3.10%	2.98%	2.70%	2.38%	2.70%	2.98%	3.06%	3.26%	2.86%	2.21%	1.75%	1.30%	1.67%	2.43%	3.06%
VAN	10.98%	11.92%	11.37%	8.49%	7.49%	7.02%	7.17%	10.11%	10.60%	10.82%	8.70%	8.76%	7.57%	7.11%	5.01%	5.93%	9.22%	11.87%
YALOVA	4.94%	7.00%	8.16%	7.79%	7.04%	6.33%	4.61%	4.30%	4.46%	5.00%	5.52%	3.42%	3.82%	3.71%	3.26%	3.78%	3.56%	5.86%
YOZGAT	6.47%	8.14%	8.39%	6.94%	7.25%	6.27%	3.95%	4.27%	4.41%	5.23%	5.92%	4.94%	4.19%	2.91%	1.98%	2.51%	4.32%	6.16%
ZONGULDAK	6.02%	6.91%	5.42%	5.61%	6.07%	4.17%	4.18%	2.49%	2.79%	2.87%	2.66%	2.35%	3.12%	2.36%	2.14%	2.54%	4.46%	5.23%

Ek B. BÖLGELERİN FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ

Bölge Endeksi	2007-12	2008-12	2009-12	2010-12	2011-12	2012-12	2013-12	2014-12	2015-12	2016-12	2017-12	2018-12	2019-12	2020-12	2021-12	2022-12	2023-12	2024-12
Akdeniz	17.04%	18.51%	21.09%	22.49%	21.99%	21.49%	21.04%	19.76%	20.03%	20.87%	21.60%	20.53%	20.13%	19.66%	18.49%	18.38%	18.23%	20.62%
Batı Anadolu	25.55%	27.25%	27.90%	29.03%	29.70%	28.57%	29.52%	32.42%	33.62%	31.45%	31.84%	32.96%	34.31%	31.29%	34.46%	33.44%	32.99%	31.49%
Batı Karadeniz	15.24%	15.66%	15.88%	16.65%	16.77%	16.18%	15.21%	13.11%	13.37%	14.44%	13.88%	13.61%	14.24%	12.90%	11.26%	13.29%	16.05%	16.07%
Batı Marmara	16.17%	17.75%	17.56%	19.25%	19.62%	18.91%	18.62%	16.95%	16.12%	15.38%	16.47%	15.23%	16.18%	14.77%	13.27%	14.39%	15.06%	15.38%
Doğu Karadeniz	17.48%	17.11%	17.56%	17.06%	16.83%	16.96%	15.74%	14.40%	13.04%	13.76%	13.84%	14.52%	15.57%	14.82%	13.95%	14.20%	17.22%	16.28%
Doğu Marmara	19.28%	21.04%	21.43%	22.51%	22.44%	22.07%	21.40%	19.92%	20.05%	19.41%	20.04%	19.22%	19.92%	18.58%	17.68%	18.51%	18.58%	20.94%
Ege	21.51%	21.69%	21.29%	23.40%	22.65%	22.35%	22.18%	21.77%	21.31%	19.95%	21.37%	20.35%	21.05%	19.56%	18.32%	19.48%	20.24%	22.32%
Güneydoğu Anadolu	13.99%	14.75%	14.86%	15.40%	15.13%	15.27%	15.53%	15.41%	15.46%	15.18%	15.23%	15.35%	15.26%	15.21%	15.37%	15.71%	15.88%	16.64%
İstanbul	81.99%	71.13%	71.24%	75.01%	74.30%	73.79%	73.27%	71.95%	71.13%	72.58%	71.13%	71.13%	71.13%	71.13%	71.13%	71.13%	71.13%	71.13%
Kuzeydoğu Anadolu	10.93%	9.90%	10.85%	9.74%	10.19%	10.76%	9.08%	7.96%	9.30%	12.03%	13.81%	14.79%	16.57%	15.66%	13.85%	12.96%	13.94%	12.83%
Orta Anadolu	13.82%	12.19%	11.25%	13.52%	13.89%	13.79%	12.90%	12.37%	12.07%	13.16%	14.65%	12.96%	12.29%	10.77%	9.61%	12.04%	13.54%	15.05%
Ortadoğu Anadolu	6.50%	5.23%	5.22%	5.46%	6.26%	6.38%	5.47%	5.39%	4.82%	4.79%	5.73%	6.49%	7.74%	7.97%	5.66%	5.86%	6.12%	6.33%

Ek C.TÜRKİYE FİNANSAL KAPSAYICILIK ENDEKSİ

Zaman	Türkiye	Zaman	Türkiye	Zaman	Türkiye	Zaman	Türkiye	Zaman	Türkiye	Zaman	Türkiye	Zaman	Türkiye
2007-12	22.00%	2010-6	20.91%	2012-12	21.53%	2015-6	20.72%	2018-3	21.14%	2020-9	20.62%	2023-3	21.20%
2008-3	21.43%	2010-9	21.72%	2013-3	21.44%	2015-9	20.57%	2018-6	20.93%	2020-12	20.66%	2023-6	21.16%
2008-6	21.18%	2010-12	22.11%	2013-6	21.57%	2015-12	20.94%	2018-9	20.53%	2021-3	20.50%	2023-9	21.20%
2008-9	20.56%	2011-3	22.04%	2013-9	21.21%	2016-3	21.02%	2018-12	21.10%	2021-6	20.46%	2023-12	21.04%
2008-12	19.78%	2011-6	21.77%	2013-12	21.39%	2016-9	21.35%	2019-3	21.09%	2021-9	20.41%	2024-3	20.85%
2009-3	20.35%	2011-9	21.56%	2014-3	21.27%	2016-12	21.12%	2019-6	21.30%	2021-12	20.54%	2024-6	20.68%
2009-6	20.13%	2011-12	21.88%	2014-6	21.07%	2017-3	21.09%	2019-9	21.16%	2022-3	20.28%	2024-9	21.08%
2009-9	19.56%	2012-3	21.58%	2014-9	20.95%	2017-6	21.19%	2019-12	21.32%	2022-6	20.37%	2024-12	22.00%
2009-12	20.27%	2012-6	21.45%	2014-12	21.02%	2017-9	21.03%	2020-3	21.22%	2022-9	20.17%		
2010-3	20.96%	2012-9	20.85%	2015-3	20.97%	2017-12	21.17%	2020-6	21.36%	2022-12	20.77%		

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Yeşilbaş, Ayhan
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	İstanbul Gelişim Üniversitesi	12.07.2021
Lisans	Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme (İng)	15.07.2002
Lise	Sivas Fen Liseli	

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
21	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Şube Müdürü

Yabancı Dil : İngilizce

Yayınlar

Hobiler

